

ADNAN
MENDERES

*Siyasî
Hayatı
ve*

NUTUKLARI

2004
SA
1575

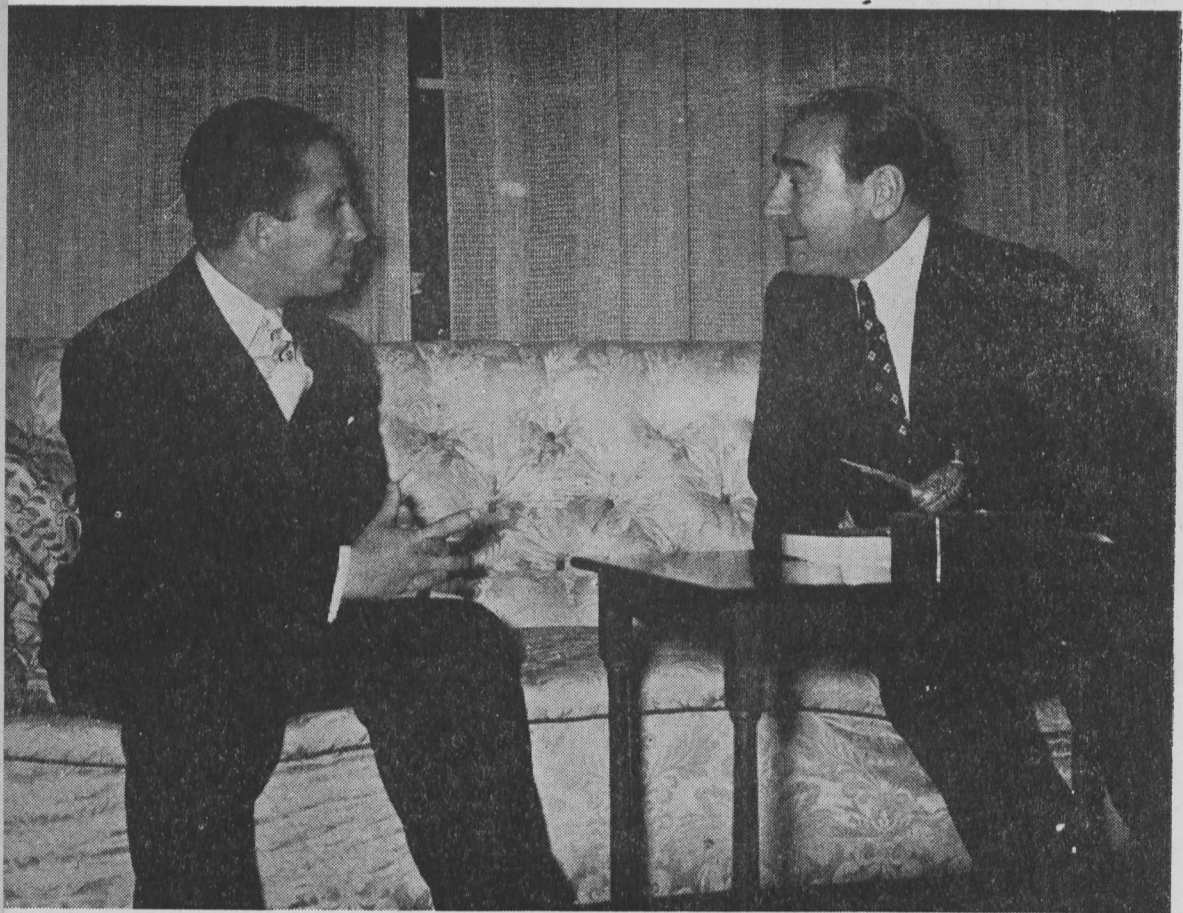
**ADNAN
MENDERES
SİYASÎ
HAYATI
ve
NUTUKLARI**

Hazırlayanlar :
Sabahattin Parsadan - Cemalettin Hunca
ve
İSMAIL GÖKTÜRK

04SA 1575

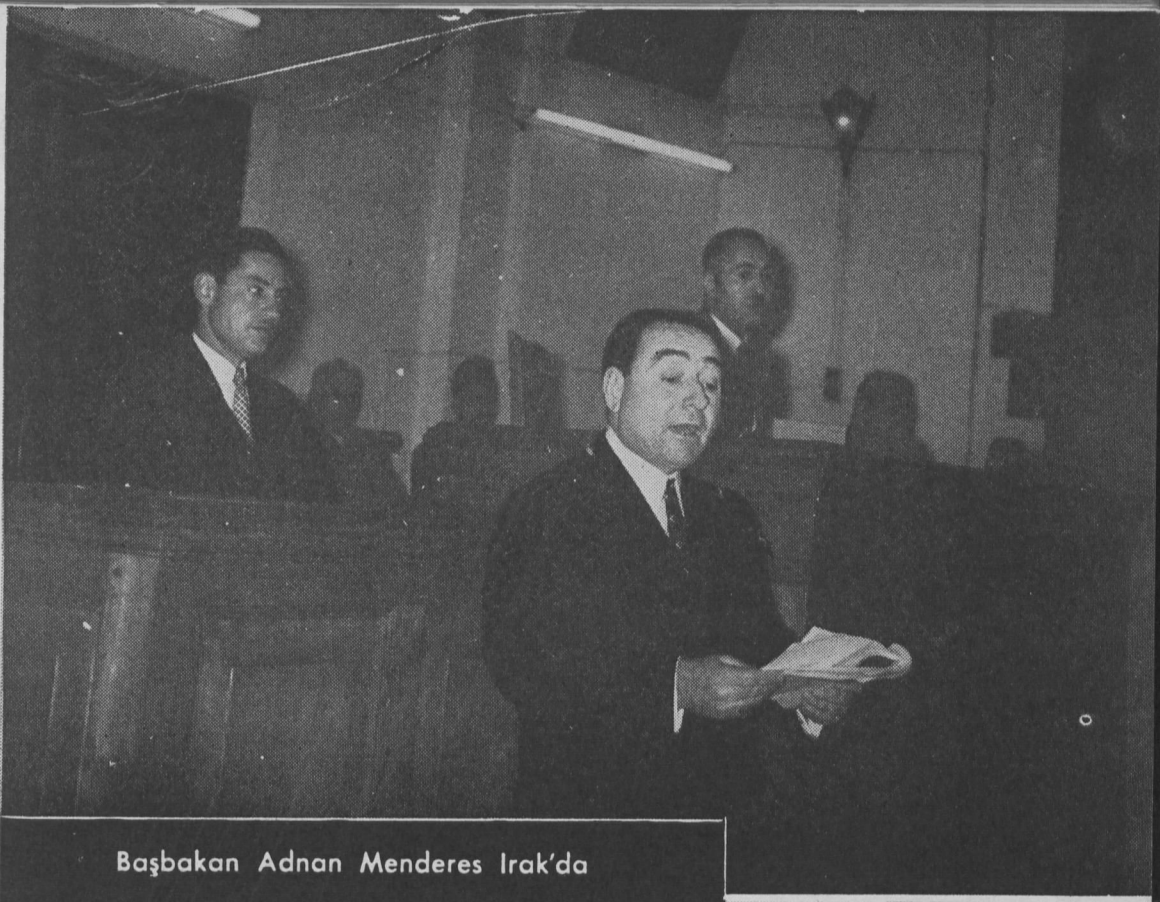

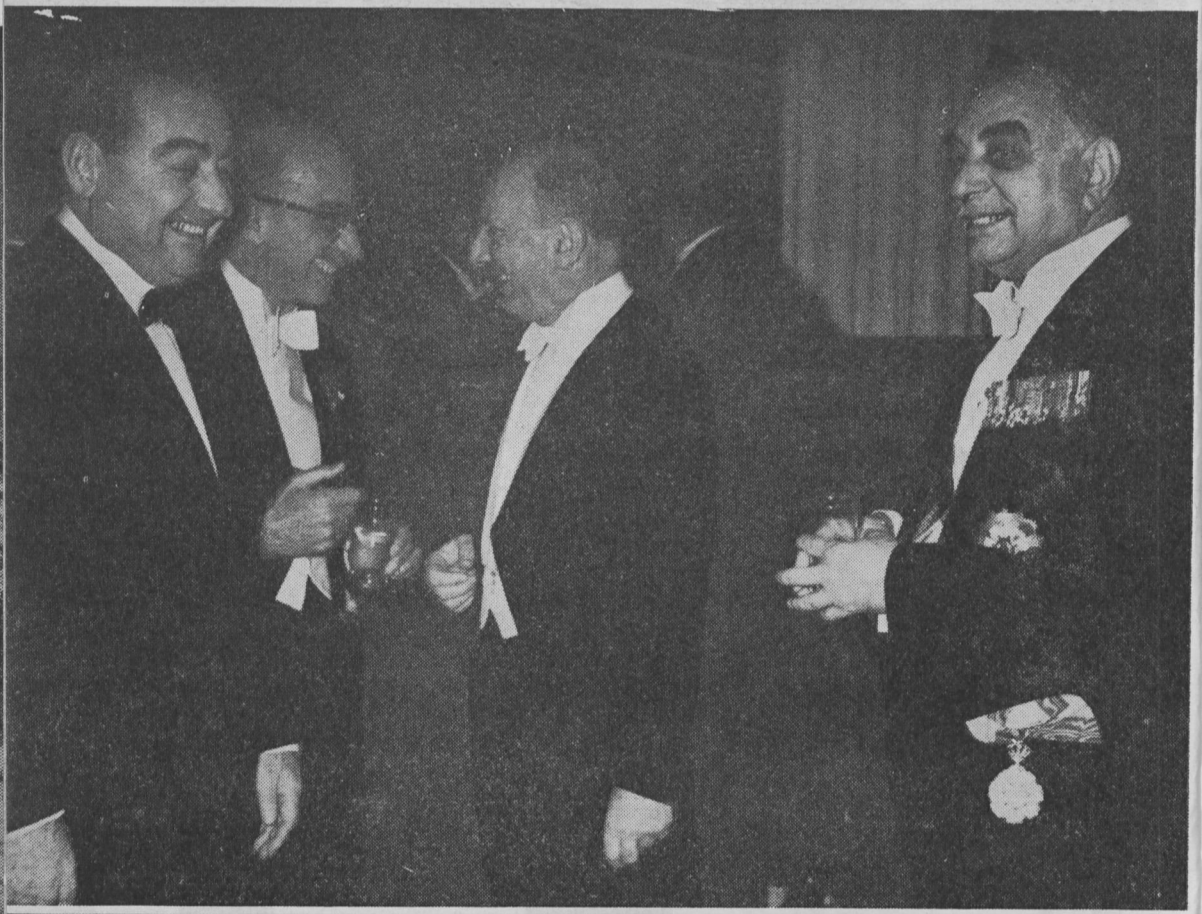
Fotoğraflar : (İFA) İstanbul Fotoğraf Ajansı
FOTO HİKMET

Başbakan Adnan Menderes Irak'da

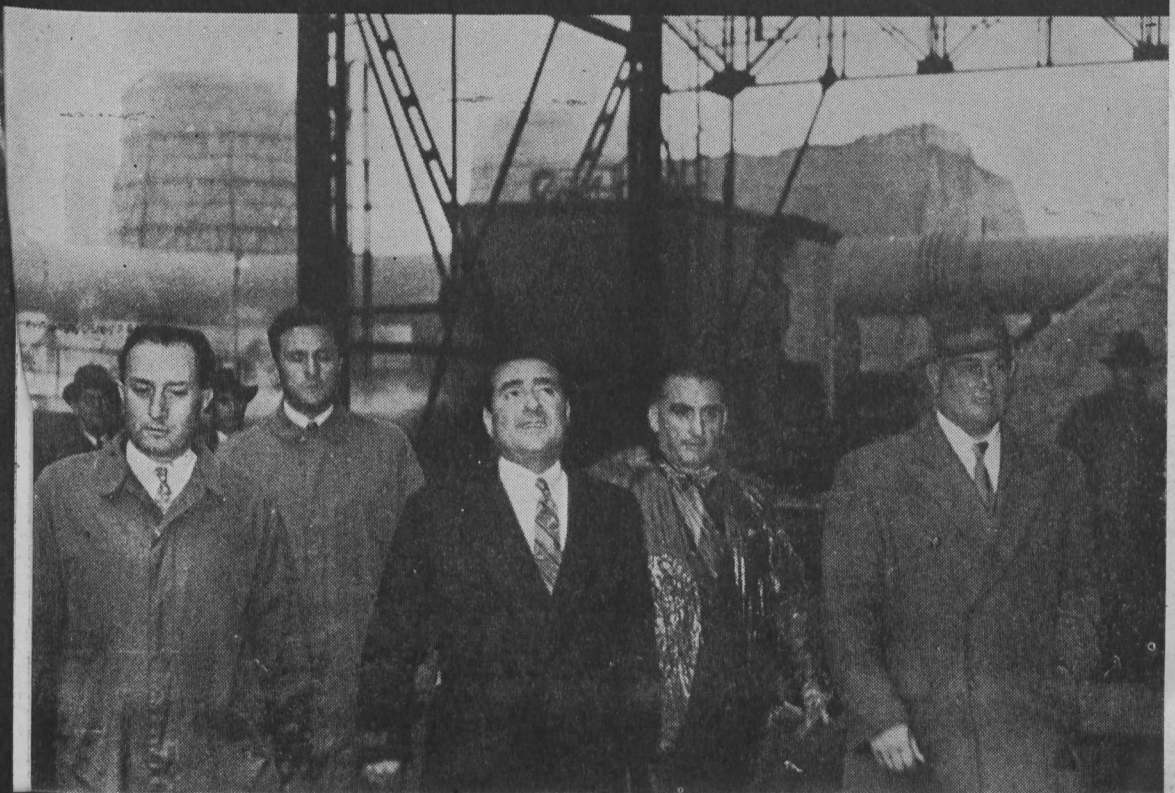

Başbakan Adnan Menderes Almanya'ya giderken halkın tezahüratı ve Yeşilköy hava meydanında vedalaşma.

MENDERES ALMANYADA

Başbakan Adnan Menderes ve Hariciye vekili Fuat Köprülü Londra'ya hareket edecekleri gün yol açan merhum Orgeneral Şükrü Kanatlı.

Başbakan Adnan Menderes Yunanistanda

- 1 - Başbakan Adnan Menderes, Hariciye vekili Köprülü ile beraber tayyare meydanında karşılanırken.
- 2 - Meçul Asker abidesine çelenk koyarlarken.
- 3 - Selânik Valisini ziyaretleri.
- 4 - Yunan Başvekili Venizolos ile beraber.
- 5 - Selâniğe gelirken halkın tezahüratı.

Yakın Tarihimize Bakış

- Meşrutiyet -

Adnan Menderesin gerçek demokrasi hayatımızdaki mevkiini iyice belirtmek için yakın siyasî tarihimize şöyle bir göz atmamız icabetmektedir. Hemen hemen bizde demokrasi hazırlığı 1839 da başladı, denebilir. Tanzimatı hayriye hareketi her ne kadar garphlaşmağa matufsa da garp o tarihlerde demokratik inkişâbını ikmal ettiğinden, bizimki de bir nevi demokrasi hazırlığı sayılabilir.

Mithat Paşa ve hürriyet fikri etrafında toplananlara söz vermesi üzerine tahta genç Abdülhamid getirilmişti.

İmparatorluğun müstakil bir siyaseti yoktu. Avrupada ise Fransız inkişâbının tesiriyle milliyetçilik cereyanı başgöstermişti. Panslavizm ve Pancermanizm hareketi bu tarihlere raslar. Daha çok ırkçılık davasına hizmet eden bu mefkûre kendisine en faal saha olarak kolonisi bol Osmanlı İmparatorluğunu seçti. İngiliz ve Fransızların bizzat yardım ettiği Sırp, Yunan, Rumen ve Bulgar ihtilâlini Rusların teşvik ettiği görülür. Bu da gösterir ki, Avrupadaki ırkçılık ceryanının zararını bilhassa Osmanlı devleti çekmiştir. Bittabi bu ceryanın reaksiyonu bizde de uyandı. Kurtuluş yolunun demokratik bir idarede ve milliyet prensiplerinde bulunduğu kanaati münevver dimağlarda yer etti. Fakat meselenin bütün mes'uliyetini elinde tutan Abdülhamid dinamik hareketleri elinden geldiği kadar baltaladı. Gerçi imparatorluğun parçalanması durdu ama Abdülhamidin otuz üç yıllık uyuşturucu politikası içten bir inhişâle sebep oldu. Herşeye rağmen genç nesil mefkûresine bağlıydı. Türk içtimaî bünyesinin kanunlarına rehberlik etmekten çekinmedi. Tekâmül düşmanı istibdatla mücadeleden yılmadı. Bu ideal onları ilkin meşrutiyete, sonra da Cumhuriyet idaresine kavuşturacak, 1950 inkişâbına yetiştirecekti.

İstibdadı yıkmak ve hürriyeti ilân etmek henüz mektep sıralarındakiilerin bile emeli olmuştu. Teşkilâtı gizlice genç tibbiyeliler aralarında kurdu. Ve bu cemiyetin adına (İttihad ve Terakki) ismi verildi.

F : 2

Namık Kemal'in ateşin şiirleri dilden dile geziyordu. İşte bu esnada tıbbiyeliler arasında Petersburg Üniversitesinde tahsil görmüş bir genç belirdi. Hüseyin zade Ali adındaki bu genç bu kökleşmiş idealin sosyal cephesini ışıktırdı.

Yunanistana istiklâlini kazandıran «Etniki Eteriya» komitesinden mülhem olarak kurulan «İttihad ve Terakki» Cemiyeti ilk toplantısını bir bağda yaptı ve on iki kişiden müteşekkildi.

Fakat Abdülhamid de boş durmuyordu. Hafiyeleri vasıtasıyla yakalayabildiği cemiyet elemanlarını tevkif veya Fizana kadar sürgün ediyordu.

Nihayet İttihad ve Terakki büyüdü, genişledi, İstanbul, Mısır, Paris ve Selânikte olmak üzere dört büyük merkeze sahip oldu. Bir program neşrettiler. (Hürriyet, Musavat, Uhuvvet) esasını teşkil eden bu program, vicdan ve matbuat hürriyetini derpiş ve mesken masuniyetini kabul ediyor, istibdatla monarşinin zararlarını anlatıyordu. Bilhassa teokrasiye karşı ilk defa cesaret gösterilmişti. Dağıtılan risalelerle halk uyanmağa başladı.

İstanbulda mahallelerde komiteler kurulmuş, mümeyyiz Hacı Ahmet Efendi reis seçilmişti.

İstanbulda iyi çalışılmayacağına kanaat getirenler ise Avrupaya kaçtılar. Pariste (Meşveret), Mısırdaki (Mizan), Cenevrede (Osmanlı), Riyo dö Janeyroda (Errakib) ve (Kanunuesası), (Yıldız), (Sadayi Millet), (Terakki), (Selâmet) vesaire gibi gazeteler İstanbuldan aldıkları direktifle İttihad ve Terakkinin fikirlerini neşrediyorlardı. Fakat Abdülhamid her vasıtaya başvuruyordu. Fransız hükûmetine müracaat ederek (Meşveret) gazetesinin kapatılmasını temin etti. Bundan sonra Meşveret sırasıyla İsviçre ve Belçikada intişara başladı. Fakat gene Abdülhamidin teşebbüsüyle Belçika Kralı bu gazetenin sahibi Ahmet Rıza Beyi hudut haricine attı.

Mektepliler arasında İttihadçılık almış yürümüştü. Harbiyeliler Abdülhamide karşı nümayiş yapmak üzere hazırlığa başladılar. İş hemen meydana çıktı. Hepsisi, Taşkıyla divanı harbine verildi, üçü idam olmak üzere diğerleri hapis cezalarına mahkûm edildiler.

Neticede Abdülhamid vatanperverlerle anlaşmaya karar verdi. Mizan gazetesinin sahibi Murat Beyi İstanbula çağırdı. Cenevrede (Osmanlı) gazetesini neşretmekte olan Doktor İshak Sükûtî ile Doktor Abdullah Cevdeti de kandırdı. Hürriyet uğruna kavga edip cezalandırılanlar affedildi. İshak Sükûtî ile Abdullah Cevdet Roma ve Viyana sefaretine doktor tayin olundular. Abdullah Cevdet sonradan istifa ederek Mısırdaki (İçtihad) gazetesini çıkardı.

Fakat birden Damat Mahmut Paşa iki oğlu (Prens Sabahattin) ile (Lûtfullah) ı olarak İstanbuldan Parise kaçtı. Ve kayınbiraderi Abdülhamide saltanatını tenkid eden mektuplar yolladı. Mahmut Paşa'nın vefatını müteakip işi, Prens Sabahattin eline aldı. Prens Sabahattin Pariste bulunan hürriyetperverlerin bir kongre tertip etmelerini teklif etti. Bu, kabul edildi, ve 1902 de açılan bu kongreye Prens Sabahattin reis oldu. Bu kongrede Prens Sabahattin verdiği bir nutukla Sultan Hamidin istibdadından, vergilerin ağırlığından, hürriyet ve adaletin yokluğundan bahsetti, adalet ve hürriyet prensiplerine dayanan yeni bir idarenin tesisini istedi. Kongrede bir hayli münakaşa oldu. Kimi işlere Avrupalıların karışmasını istedi, kimi bu fikre itiraz etti. Böylece iki hizibe ayrıldılar. Birine Ahmet Rıza Bey, ikincisine de Prens Sabahattin Bey reislik yapıyordu.

Prens Sabahattin siyasi reformla beraber içtimaî islahat yapılması taraftarıydı. Prens Sabahattin memleketin geri kalmasındaki vebali sadece Abdülhamide yüklemiyor, bunda milli terbiye ile milli teşebbüs kaabiliyetinin de rol oynadığını ileri sürüyordu. Böylece meydana gelen (Jön Türkler) daha çok zirai, ticari ve iktisadi kalkınmak mevzuunda birleşiyorlardı.

Şöyle ki :

I — Türklerde şahsî teşebbüs kaabiliyetini uyandırmak ve Türkler arasında içtimaî ilimlerin tetkikini çoğaltmak.

II — Muhtelif ırkları birbirine sevdirecek ve dolayısıyla yaklaşıtıracak vasıtalar bulmak.

III — İleri memleketlerde Türk dostluğunu kuracak mahiyette propaganda teşkilâtı kurmak ve Türkleri yabancılara sevdirmek.

IV — Ve bu cemiyeti yaşatmak için memleketin her tarafında komiteler kurmak.

İdi. Daha sonra İstanbulda üçüncü bir siyasi teşekkül kuruldu. Selâmeti umumiye adını alan bu komiteye Osmanlı olmayanlar girmiyordu. Gaye hemen hemen diğerlerinin aynıydı. Hürriyet ve adalet isteniyor, kanunu esasî üzerinde ısrar olunuyordu.

Bu tarihlerde Rus İmparatoru ikinci Nikola ile İngiltere Kralı Edward Reval şehrinde Makedonyayı paylaşmak üzere bir konuşma yapmışlardı. Rumeli halkı Selânik, Manastır ve Üskübü kaybedeceğinden korkarak Abdülhamit hükûmetine karşı nefret duyuyordu. İttihad ve Terakki Cemiyeti bundan azamî derecede faydalandı. Üçüncü ordu subaylarının hemen çoğu bu siyasi teşekküle kayıtlıydı. Bu suretle 1906 nın Eylül ayında on genç birleşerek Selânikte (Osmanlı Hürriyet Ce-

miyeti) ni kurdular. Gayeleri Sultan Abdülhamit II idaresini yıkmaktı.

Ve bu cemiyetin kurucuları şunlardı :

- I — Bursalı Tarih Bey (Binbaşı - Osmanlı müellifleri) eserinin sahibi).
- II — Naki Bey, sabık Elâzığ milletvekili
- III — Talât Bey, posta memuru
- IV — Rahmi Bey, sabık İzmir Valisi
- V — Mithat Şükrü, Maarif başkâtibi
- VI —. Yüzbaşı Kâzım Nami, üçüncü ordu yaveri
- VII — Birinci mülâzim Ömer Naci, hatip ve şair.
- VIII — İsmail Canpolat, yüzbaşı, milletvekili
- IX — Hakkı Baha, askerî mektebi muallimlerinden
- X — Edip Servet, Erkâniharp subayı, yaver.

Bu gençleri Paristen gizlice Selâniğe gönderilen Ahmet Rıza Beyin (Meşveret) gazetesi uyandırmıştı. İçlerinde yalnız Talât Bey, Tıbbiyede kurulan İttihad ve Terakkide âzâlık yapmış bulunuyordu. Bu sıralarda ise Erkâniharp yüzbaşısı Mustafa Kemâl (Atatürk) 1906 da arkadaşlarıyla Şamda (Vatan ve Hürriyet Cemiyeti) ni kurdu. Yafa'da bu cemiyetin ilk şubesini açtı. Sonra Selâniğe gelerek Selânik şubesini açtı. Bu cemiyete Ömer Naci ile Hakkı Baha da girdi. Fakat Mustafa Kemal'in (Vatan ve Hürriyet) cemiyetinden bir netice çıkmadı. Buna muhalif Osmanlı Hürriyet Cemiyeti faaliyetine devam etti.

Bir gün Atinadan Selâniğe sakallı ve cübbeli Hoca Mehmet Efendi adıyla bir adam geldi. Osmanlı Hürriyetçilere İttihad ve Terakkiye dahil olmalarını teklif etti. Bu adam, İttihad ve Terakki'nin Paristeki faal âzâsı Doktor Nâzımdı. Paristen gizlice Atinaya geçmiş, orada sakal bırakmış ve kıyafet değiştirip öylece Selâniğe gelmişti. Doktor Nazımın fikri kabul edildi ve böylece Meşrutiyetin kuruluşunda mühim rolü olan Selânik İttihad ve Terakki Cemiyeti kurulmuş oldu.

Bu cemiyetin faaliyetini duyan Sultan Abdülhamid Rumeliye asker sevk etmek üzere teşebbüse geçmişti. Fakat Bursalı Tahir Beyle Doktor Nazımın çalışması sayesinde İzmirden gelen asker, Rumeli askerine iltihak etti. Bu suretle de Abdülhamidin birinci teşebbüsü akim kaldı.

Kolağası Niyazi Beyin silâhlı müfrezesiyle doğa çıkması, zulme karşı ilk aksiyoner protesto idi. Niyazi Bey dağa çıkınca Kaymakamlığa şu telgrafi çekmişti: «Padişaha bildir, kanunu esasî ilân edilmezse, silâhımı bırakmıyacağım.» Bunu takiben de diğer subaylar halka silâh depolarından silâh dağıtarak harekete geçtiler. Bunun üzerine Abdülhamid Şemsi Paşayı Manastıra tayin etti. Fakat Şemsi Paşa da İttihadçı-

lar tarafından katledildi. Abdülhamid son bir ümitle Rumeliye tekrar otuz bir tabur asker gönderdi, ama bu da boşa gitti. Göndermiş olduğu askerler de Rumeli askerine iltihak etti.

Bu sefer Abdülhamid Münir Osman Paşayı Manastıra tayin etti. Fakat Niyazi Bey üç bin gönüllü ile Manastırı basarak Paşayı dağa kaldırdı. Abdülhamid böylece anladı ki, Rumeliye kendi değil, İttihad ve Terakki Cemiyeti hükmediyordu.

Bir yandan da Abdülhamid memleketin dört tarafından mütemadiyen tehdit telgrafları alıyor, Kanunu esasîyi ilân etmediği takdirde hal'edilip yerine Sultan Reşadın getirileceği bildiriliyordu.

Makedonya ise asayiş bakımından berbattı, anarşi içinde kaynıyordu.

Avrupalılar bu fırsatı kaçırmadılar. İngilizler, Avusturyahlar, Ruslar, Fransızlar, ve İtalyanlar Kosova, Manastır, Selânik gibi hatırı sayılır üç vilâyette idarî ıslahat yapmak fikrini ileri sürdüler. Abdülhamid hiç düşünmeden buna müsaade verdi. Jandarma teşkilâtına İtalyan Paşalarından Decorcis ile Kont Dorobilan tayin edildi. Ve böylece Serezli Fransızlar, Dramayı İngilizler, Kosovayı Avusturyahlar, Manastırı İtalyanlar, Selânik'i de Ruslar teslim aldılar. Rumelinin asayişini gûya temin edeceklerdi. Oysa ki onların himaye etmek arzusunu gösterdiği hıristiyan kitleler, Sırlar, Ulahlar, Bulgarlar, Rumlar, Papas ve mektep hocalarının kontrolünde bir takım siyasî teşekküller kurmuş, ortaya bir Makedonya davası çıkarmışlardı. Bulgar komitecileri birbirine girmiş, kan gövdeyi götürüyordu. Köylüye rahat yoktu, mal ve can kaygusuna düşmüştü. Trakyanın ekonomi düzeni bozulmuştu. Ordu Allahın günü dağlarda dinlenmeden çetecilerle uğraşıyordu. Bu itibarla Rumeli subayları bütün ümitleriyle İttihad ve Terakkiye bağlanmışlardı. İtalyanlar ayrıca gözlerini Trablusgarba dikmişlerdi. Abdülhamidin büyük dostu, Alman İmparatoru Kayzer Vilhelm Bağdat şimendiferinin uzatılması için Osmanlı devletiyle başka devletler arasında arabuluculuk yapıyordu. Zonguldak ve Ereğli kömür madenleri bizden çok Fransızlara yarıyordu. Memur ve zabıt aileleri açlık çekiyordu. Yedi - Sekiz Hasan Paşa ile Fehim Paşa halka olmadık işkenceler yapıyordu. İstanbulda da hayat iyi değildi.

Matbuat baskı altında bulunduğundan meseleye temas edemiyor, buna rağmen hükümetten tahsisat alarak çıkmakta olan (Tercümanı Hakikat), (İkdam) ve (Sabah) gazeteleri mütemadiyen Abdülhamidi övüyor ve sırf Abdülhamide yâranmak maksadıyla kendi memleket dâvaları dururken neşriyatıyla Panslavizm dâvasına hizmet ediyordu.

Abdülhamid bahusus Yıldız suikasdini de atlatınca istibdadına daha hız verdi. Resne dağlarında Kolağası Niyazi, kolağası Eyüp Sabri, Erkânıharb kaymakamı Selâhattin Bey ve o zamanları binbaşı olan Enver Paşa faaliyetine devam ederken, Osmanlı devletiyle Türk milletinin durumu buydu.

İttihad ve Terakkîciler 10 Temmuz 1908 de Manastırda birden Hürriyet ilân ettiler. Bu vaziyet karşısında Abdülhamid korktu ve Kanunu esasîyi kabul etmeğe karar verdi. Fakat bundan evvel vükelâyı değıştirdi. Temmuzun dokuzunda Ferit Paşayı azlederek yerine Sait Paşayı Sadrâzam yaptı. Sait Paşa Abdülhamidi sıkıştırdı ve Sadrâzamlığının ikinci günü Kanunu esasî ilân edildi. Halk sevindi, etraf bayraklarla donatıldı. Kafileler halinde İstanbul sokaklarında gezdiler, Nezaret binasına uğrayıp Nazırlara yemin ettirdiler. Sait Paşanın sadareti az sürdü, yerine Kâmil Paşa getirildi.

Ve 14 Birincikânun 1908 de Ayasofya camii yakınındaki Adliye dairesinde Meclisi Mebusan açıldı. Böylece de 1908 de ikinci Meşrutiyet ilân edilmiş oldu.

- Cumhuriyet -

Bu, Cumhuriyet hükûmetinin taslağıydı. 19 Mart 1920 de Mustafa Kemal Vali ve kolordu kumandanlarına Ankarada Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanacağını bildiriyordu. 23 Nisan 1920 Cuma günü Birinci devre Büyük Millet Meclisi 377 mebusla açıldı.

Bu ilk Mecliste henüz Padişah taraftarı çoktu. Çoğunluk Abdülhamidi kader kurbanı olarak kabul ediyordu. Bir diktatör olarak değil. Mustafa Kemal Paşa bu bakımdan titiz davranmak ve Meclisin hissine uygun bir takrir hazırlamak lâzım geldiğini düşündü. Bu bakımdan dört maddelik takririn altına şöyle bir not yazmak mecburiyetini duydu: «Padişah ve Halife düşman baskısından kurtulduğu zaman Meclisin düzenliyecöi kanunî esaslara göre durumunu alır. Halbuki halk idaresine dayanan bir hükûmet kurmuştu ve hukukan buna «Cumhuriyet» adı verilmesi gerekirdi.

Millî mücadele devam ederken yeni hükûmet 30 Nisan 1920 de mevcudiyetini birer nota ile Avrupa hariciyesine bildirdi. Fakat yeni Türkiye hükûmetiyle daha çok Amerika ve Rusya alâkadardı. Wilson devrinde Amerikada bulunan Ermeniler, Amerikan hükûmetini Ermenistan hülyasına inandırmışlardı. Fakat Wilson tetkik edince bunun hakikaten bir hülya olduğunu anladı. Hele daha sonra iktidara Harding geçince, Amerikan siyaseti tamamiyle değişti ve Amerikan Cumhuriyet Partisi hükûmeti yeni Türkiye hükûmetini tanıdı.

1917 ihtilâli neticesinde Rusya dünyayı düşman kazanmıştı. İngilizler Kafkasyayı işgal etmişlerdi. Polonya ve Baltık devletleri de Rusya-ya karşı ilâni harp etti. Ayrıca Beyaz Rus orduları da Bolşevik hükûmetin üzerine doğru yürüyordu. Rusya menfaatini yeni Türkiye hükûmetiyle anlaşmakta bulmuştu. Anadoludaki silâhli kalkınmanın muvaffakiyeti Rusyanın lehine idi. Fakat 11 Mayıs 1920 de Hariciye Vekili Bekir Sami'nin başkanlık ettiği heyete Ermeniler namına isteklerde bulunmasa idi, anlaşma Gümrü antlaşmasından evvel olacaktı. Neticede her iki taraf 16 Mart 1921 de anlaşmış oldu.

1920 Mayısının sonlarına doğru ise Suriye fevkalâde komiserinin mümessili De Caix'nin başkanlığında bir Fransız heyeti Ankara'ya geldi. Yirmi günlük bir mütareke talebinde bulundu. Bu Fransızların İngilizlere yaptığı bir blöftü gerçi ama, İstanbul hükûmeti dururken Ankara hükûmetiyle temas etmesi Fransızların da yeni hükûmeti tanıdığını gösteriyordu. İkinci İnönü Zaferini müteakip İtalyanlar da tarafsızlığını gösterdiler.

Sevriyi değiştirmek maksadıyla 23 Şubat 1921 de Londrada yapılan konferansa ise Osmanlı delegesine rağmen bir de yeni hükûmetten delege davet edilmişti. Demek oluyor ki yeni hükûmet kendisini İngilizlere de kabul ettirmeğe muvaffak olmuştu. 1 Mart 1921 de Afganistan ile de bir dostluk anlaşması imzalanmıştı.

Fakat Mecliste İstiklâl grubu, Islâhat grubu, tesanüt grubu, Anadolu ve Rumeli müdafaa-i hukuk grubu gibi hizipler vardı. Mustafa Kemalle hocaların hizibi en kuvvetlisiydi bunların. Bütün bu gruplar ancak istiklâl mevzuunda birleşiyorlardı. Nihayet menfi cereyanlara rağmen 1 Kasım 1922 de Saltanatın kaldırılmasına dair kanun teklifi kabul edildi.

Bununla beraber Gazi Mustafa Kemal'in düşmanları sinsi faaliyetlerine devam ediyordu. Meselâ bir aralık Mustafa Kemalden mebusluk hakkını almak üzere Milletvekili olmak için Türkiyenin bugünkü hudutları içinde doğup büyümek lâzım olduğuna dair kanun teklifinde bulunanlar bile oldu. Bu teklif Gazi Mustafa Kemal'in Selânikli olduğu düşünülerek yapılmıştı. Böylece 1 Nisan 1923 de hazırlanan seçim kanununa göre yeni seçim yapılmasına karar verildi. Ve bu seçimde Gazi Mustafa Kemal'in «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk» Cemiyeti adına aday gösterdiği kimseler seçildi.

Yeni seçim kanunu tam demokratik esaslara uymamakla beraber şöyle hazırlanmıştı:

A) Eskiden 50.000 erkek nüfus için bir mebus seçiliyordu. Yeni kanun bu rakamı 20.000 e indirdi.

B) Evvelce mebus olmak için 25 yaşını bitirmek lâzımdı. Yeni kanun 18 yaşını bitiren her erkek vatandaşa mebusluk hakkı tanıdı.

C) Yeni kanun mebus seçilmek ve seçmek için vergi vermiş olmak şartını da kaldırmıştı.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namına seçilmiş olmalarına rağmen İkinci Büyük Millet Meclisinde de fikir anlaşmazlıkları oluyordu. «Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir» maddesi Mecliste hâlen bulunan Padişah taraftarlarının muhalefetine vesile oldu. Mus-

tafa Kemal bu kanunun şimdilik kabul edilmesine Meclisteki muhaliflerini inandırdı. Halbuki bu kanun ebediydi. Hâkimiyet artık millete verilecekti. Fethi Okyar hükûmeti gene de istifa etmek mecburiyetinde kaldı. İcra Vekilleri Heyetinin Meclis tarafından seçilmesi hayli tartışmalı oluyordu.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Çankayada Teşkilât-ı Esasiye Kanununda bazı değişiklikler yaptı. Ve 28 Ekimde Çankayaya davet ettiği arkadaşlarına fikirlerini açıkladı. Birinci maddeye şöyle bir ilâve yapılmıştı: «Türkiye devletinin hükûmet şekli Cumhuriyettir.»

29 Ekim pazartesi günü Meclisteki muhalifler bu teklife itiraz ettiler. Onlar hükûmet buhranının hallini ümit ederken böyle bir sürprizle karşılaşacaklarını hayallerinden bile geçirmiyordu. Kanun ekseriyetin «Yaşasın Cumhuriyet!» avaze ve alkışlarıyla kabul edildi. Gazi Mustafa Kemal de Reisicumhur seçildi.

Atatürkün Türk Gençliğine Hitabı

«Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbâlinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinedir. İstikbalde dahi seni, bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahili ve harici bedbahtların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait çok namüsaıt bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kasedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve delâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakrî zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

«Ey Türk istikbâlinin evlâdı! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asıl kanda mevcuttur.»

KEMAL ATATÜRK

- Millî Iradenin Zaferi -

Üçüncü Büyük Millet Meclisi müddetini doldurmadan yeniden seçim yapılmasına karar verdi. Zira murakabe ve muvazene maksadıyla serbest Cumhuriyet fırkası kurulmuştu. Bu partide kuruluşunda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden doğma Cumhuriyet Halk Partisi gibi Cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâikti. Yalnız ekonomide liberalizm taraftarıydı. Fakat Serbest Fırka zamanla ihtiraslara ve irticaî emellere âlet oldu. Hattı zatında kurucuları temiz insanlardı. Bu itibarla 1930 da kurulan Serbest Fırka aynı yılın 17 Kasımında dağılmak zorunda kaldı. İşte Üçüncü Büyük Millet Meclisi bu partinin meydana getirdiği karışıklıklar yüzünden müddetini doldurmadan 4 Mart 1931 de yeniden seçim yapılmasına karar vermişti.

Bu hâdise Türkiyenin henüz çok partili hayata müsait olmadığını göstermişti. İktidarda Cumhuriyet Halk Partisi bulunuyordu. Fakat Atatürk devrini müteakip bu partide de hatalar görülmeğe başladı.

Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti bu halde iken ikinci dünya harbi sonrası dünyasını tetkik edelim :

Dört sene süren Birinci Cihan Harbi can ve mal bakımından dehşetli ziyaa sebep oldu idi. Ayrıca mağlûplara zorla ağır sulh antlaşmaları teklif edilmişti. Bu teklifin İkinci dünya harbini hazırladığını kimse bilmiyordu. Birinci dünya harbinden sonraki Avrupa camiası müthiş sıkıntı içindeydi. Geçim darlığı, içtimaî sefalet son haddini bulmuştu. Bundan istifade eden komünizm geniş ölçüde faaliyete geçmişti.

Rusyada mevcut olan bu rejim diğer milletlere sirayet etmek kabiliyetini gösteriyordu. İtalya, Almanya, Avusturya ve Macaristan bu tehlike ile kucak kucağa idi. İtalyada komünist harekete karşı faaliyete geçen Mussolini zamanın en dar çerçevesinde büyük başarılar elde etti. Böylece Faşist İtalya doğdu. Mussolininin gayesi İtalyayı Akdenizin en kuvvetli bir imparatorluğu yapmaktı. Ve Milletler Cemiyetinin tehdidine rağmen 1936 da Habeşistana saldırdı. Ordudan ve gerekse modern silâhlardan mahrum olan Habeşistanı en kısa bir zamanda işgal etti.

Daha sonra da Arnavutluğu fethederek Balkanların rahatını kaçırdı. Açıkca söylemek lâzım gelirse Birinci cihan harbinde en ziyade iktisadî şartların ağırlığını koyan Almanyadır. Bu bakımdan istifade yollarını düşünen Nazi Partisi ve onun şefi Hitler, gün geçtikçe Almanya'ya hâkim olmağa başladı. Hitlerin gayesi Almanyadan zorla alınan toprakları geri almaktı. 1933 de Başvekilliğe gelen bu adam tamamiyle Almanyaya hâkim olmuştu. Avrupa siyasetinin zaafından istifade ederek Ren'e Alman ordusunu soktu. Bilâhare Avusturyayı işgal etti. Hareketi, Alman gençliğini coşturuyordu. Daha sonra Çekoslovakya'da yaşayan Almanlarla alâkadar oldu. Esasen bu bölgede yaşayan Almanlar Almanya idaresine mütemayildiler. Başkası olaydı Hitlerin yerine, bu işi diplomatik tarzda halletmeği düşünürdü. Ama hayır! Hitler kendi asker ruhuna göre hareket etti, bir hamlede Çekoslovakyanın Südet bölgesini fethetti.

Almanyanın bu hali İngiltere ile Fransayı hayret ve telâşa düşürmüştü. Derhal her iki devlet Hitlerle anlaşmaya yanaştılar. Buna mukabil Hitler siyasi bir sürpriz yaptı ve 1934 de Çekoslovakya'yı işgal etti. Çok sürmedi, bunun arkasından Polonya idaresine teslim edilen eski Alman topraklarının iadesini istedi. Polonya itiraz etmişti, ama bunun neticesi de İngiliz ve Fransızlara rağmen Almanyanın menfaatine bağlandı.

Diğer taraftan da Mussolini maceralar peşinde idi. Nis'i ve Tunusu istiyordu.

Uzak doğuda da Japonya zayıf ve kuvvetsiz milletleri hâkimiyeti altına almakla meşguldü. 1936 harbindenberi esasen Çin'in kuzey topraklarını almıştı.

25 Ekim 1936 da iki hülyakâr ve emperyalist devlet Almanya ile İtalya anlaştılar. Daha sonra bu anlaşmaya Japonya da iştirak etti. Böylece 27 Eylül 1940 da Berlin - Roma ve Tokyo mihveri meydana gelmiş oldu.

Harb başlamıştı. 1939 da Almanya ile Rusya bir ay zarfında Polonyayı paylaşmışlardı. Rusya bilâhare ihtilâlde kaybettiği Baltık memleketlerini de emri altına aldı. Fakat Finlandiyanın kahramanca mücadelesi karşısında bir netice elde edemedi. Esasen ikinci dünya harbi Polonya meselesiyle başlamış bulunuyordu. Fransız ve İngilizler de Almanya'ya karşı harb ilân etmişlerdi. Böylece harb bütün Avrupayı sarmış oldu.

Almanya zaferden zafere koşuyordu. 1940 Nisanında Danimarkayı ve bunu müteakip ümit edilmedik bir zamanda Norveçi istilâ etti.

10 Mayıs'ta Belçika ile Hollanda düştüler. Daha sonra Alman orduları kuzey Fransada gözüktüler. Fransanın mukavemet kabiliyeti kalmamıştı. Bunun üzerine İngiliz kuvvetleri Britanya adalarına çekildiler. Bu suretle Chamberlain hükûmeti düştü, yerine Churchill hükûmeti geçti.

Fransayı güneyden de İtalyanlar zorluyordu. Fransa buna dayanamadı ve teslim oldu.

İtalya ayrıca Yunanistana da tecavüz etmiş, fakat muvaffak olamamıştı. 1940 yılının sonlarına doğru Alman ordularının Balkanlara doğru akmağa başladığı görüldü. Macaristan ve Romanya kısa bir zamanda istilâ edildi. 1941 Nisan ayında Yugoslavya her ne kadar karşı koymak istediyse de modern ve azimkâr Alman kuvvetleriyle başa çıkamadı, teslim oldu. Belgrad Alman uçakları tarafından zaten harabeye dönmüştü. Bunu müteakip Bulgaristan zaptedildi. İtalyanların başa çıkamadığı Yunanistan da Alman kuvvetleri karşısında dayanamadı. Bu esnada dünya «Sıra Türkiyede» diyordu.

Türkiye Trakya cephesinde lâzım gelen tedbiri almıştı. Almanlarla adeta komşu olmuştuk. Her an bir tecavüz bekleniyordu. Bu esnada Alman hükûmeti Türkiyeye müracaat etti. Almanyanın Türkiyeye karşı kötü bir niyeti olmadığını bildirdi, anlaşma teklif etti. Türkiye hükûmeti müttefiklerinin rızasını alarak bu teklifi kabul etti ve her iki taraf 16 Haziran 1941 de Ankarada karşılıklı bir anlaşma yaptılar. Tecavüz artık düşünülmecekti. Buna rağmen tetik durmak lâzımdı. Alman politikasının sağı solu belli olmuyordu. Nitekim Balkanların istilâ eden Alman orduları 22 Haziran 1941 günü ansızın müttefikleri Ruslara taarruz etti. Bu ansızın olmuştu. Kimse böyle bir hâdise beklemiyordu. Diğer taraftan da İtalyanlarla beraber Afrikada Kahire kapılarına kadar dayanmışlardı. Amerika henüz harbe girmemişti, sadece İngiltere, Fransa ve Rusyaya silâh yardımında bulunuyordu. Fakat Japonlar birden Havay adalarındaki Amerikan Pearl Harbour deniz üssüne bir hava baskını yaptılar. 17 Aralık 1941 de burada bulunan Amerikan donanması büyük kayıplara uğradı. Bunun üzerine Amerika derhal Japonyaya ilân-ı harb etti.

Japonlar Pasifik hâkimiyetini kendi ellerine almak niyetindeydiler. Hemen harekete geçip Hindi Çini ile Singapur ele geçirmişlerdi. 1942'nin Şubatında Cava, Sumatra ve Filipin adaları da Japonların eline geçti. Görüldüğü gibi ikinci dünya harbi artık iyice patlak vermişti.

Bu büyük harpte Türkiyenin durumu şöyle idi :

Harbin başında İngiltere ve Fransa ile bir anlaşma yapılmıştı. Bilâhare bir anlaşma da Almanlarla yapıldı. Alman orduları Rus topraklarına saldırdığı zaman Türkiyenin tarafsızlığına en çok Rusya memnun oldu. Türkiye hükûmetine gönderdiği o zamanki notanın şu metni şayanı dikkattir: «Sovyet Rusya Montrö mukavelesine sadakatini teyid eder ve Boğazlar hakkında hiçbir tecavüz niyeti ve ne de istekleri bulunmadığını Türk hükûmetine temin eyler..» (Aynı Sovyet Rusya'nın senelerden sonra Boğazlarda hak talep ettiği görülmüştür.)

Hulûsa Türkiye 1945 in Şubatına kadar tarafsızdı. 1945 in Şubatında Almanya ile Japonyaya harb ilân etti.

Türkiye harbe girmediydi ama, harbin gerek iktisadî gerekse içtimâî ve ahlâkî tesirleri Türkiyede de müşahede olundu. Hayat birden ve son derece pahalılanmıştı. Harb ne müstehlik ve ne de müstahsile, ortada tufeylî bir sınıfa yaramıştı. Hükûmet acz içinde idi. İztıraplara cevap veremiyordu. Türk maliyesinde aynı hata tekrarlanmış ve enflasyon yapılmış, para kıymetini kaybetmişti. İhraç ve ithal sistemi bozuktu. Memlekette hükûmete karşı gene bir hoşnutsuzluk başgöstermişti. Millî ekonomi hesabına verilen kararlar realist değildi, hayatı indî ve hayalî formüllerle ucuzlatmak hevesi daima aksi neticeler çıkarıyordu.

Harbin sonu gelmişti. Kafkaslarda Volga nehrine kadar uzayan Alman kuvvetleri kuzey Karadeniz kısımlarını ele geçirmiş, Moskova yakınlarına sokulmuş Leningradı kuşatmıştı ama, Stalingrad muhasarasında şiddetli bir müdafa ile karşılaşmışlar, böylece de üslerinden uzaklaşmışlardı. İngiliz ve Amerikan filosu ise durmadan Almanyayı bombardıman ediyordu. 1943 yılının başında Ruslar mukabil taarruza geçince Hitler Almanyası zafer şansının yarısını kaybetmiş oldu. 1942 Kasımında Amerikalılarla İngilizlerin Cezayir bölgesine yaptıkları büyük çıkarma sayesinde buradaki Alman ve İtalyan kuvvetleri barınmadılar. İtalya mğlûbiyete doğru gidiyordu. Evvelâ Sicilya adası istilâ edildi, sonra da İtalya - Musolini hapsedildi. Fakat Hitler tarafından kaçırılmağa muvaffak olundu. Tekrar harb fikrini ortaya attığı zaman halk tarafından öldürüldü.

Almanlar roketlerle İngiltere üzerine son hücumlarını yapıyordu. Fakat hava üstünlüğü artık İngilizlerle Amerikanların eline geçmişti. Almanyaya yapılan mukabil taarruzlar pek ağır oluyordu. Rus orduları (1944) Polonyaya girdi. Fransada yeniden ikinci bir cephe kuruldu. Alman ordusu doğuda olduğu gibi batıda da gerilemeğe başlamıştı. Almanyanın bu ikinci mğlûbiyeti birincisinden daha ağır olacaktı.

Diğer taraftan Pasifikte de Japonlara mukabil taarruza geçildi. Japonlar boyuna geriliyorlardı, ama Amerikalıların teslim olmak teklifine de yanaşmak istemiyorlardı. Bunun üzerine Amerikalılar devrin en korkunç silâhı Atom bombasını kullanmak mecburiyetinde kaldılar. Ve 1945 de Japonlar kayıtsız şartsız teslim oldular.

İkinci dünya harbini müteakip bir Peykler Dünyası meydana geldi. Rusyanın işgal ettiği Doğu Almanya, Avusturya, Lehistan, Çekoslovakya, Macaristan, Rumanya, Bulgaristan ve Arnavutlukta komünist hükümetler teşekkül etti. Ve Avrupa bu sefer de yeni bir tehlike ile karşı karşıya kaldı.

İnsanlık ve medeniyet harbin ve istilâ fikrinin büyük zararlarını görmüştü. Amerika Devlet Reisi Roosevelt yer yüzünden harbi silip atmak istiyordu. Roosevelt ile İngiltere Başvekili Churchill arasında 1941 Ağustosunda bir (Atlantik şartı) imzalandı. Bunu müteakip gene Roosevelt'in tavassutuyla 1942 Ocak ayında sulhçu milletler arasında Washington'da Birleşmiş Milletler Beyannamesi imzalandı. Bilâhare Türkiye de bu beyannameyi imzalayan milletler arasına girdi. Böylece meydana gelen Birleşmiş Milletler Kurulu dünyada hürriyet ve demokrasi dâvasının kökleşmesine hizmet edecekti. Daha sonra da bir anayasa hazırlamak üzere 1945 de San Fransisko'da toplandılar. Uzun münakaşalardan sonra 1945 yılının 26 Hziran günü bu anayasa kabul edildi. 10 Aralık 1948 de de aşağıdaki İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini hazırladılar.

Birleşmiş Milletler

İnsan hakları evrensel beyannamesi

1 — Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket emelidirler.

2 — a) Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasî veya diğer herhangi bir akide, millî veya içtimâî menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu beyannamede ilân olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerinden istifade edebilir.

b) Bundan başka bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayrimuhtar veya sair bir egemenlik kayıtlanmasına tâbi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasî, hukukî veya milletlerarası statüsü bakımından hiç bir ayrılık gözetilmiyecektir.

3 — Yaşama, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.

4 — Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır.

5 — Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayri insanî, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tâbi tutulamaz.

6 — Herkes her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkını haizdir.

7 — Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korunmasından istifade hakkını haizdir. Herkesin işbu beyannameye aykırı her türlü ayırd edici muameleye karşı ve böyle bir ayırd edici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya eşit korunma hakkı vardır.

8 — Her şahsın kendisine Anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiilî netice verecek şekilde millî mahkemelere müracaat hakkı vardır.

9 — Hiç kimse keyfî olarak tutulamaz, alikonulamaz veya sürülemez.

10 — Herkes, haklarının vecibelerinin veya kendisine karşı cezaî mahiyette herhangi bir isnadın tesbitinde, tam bir eşitlik dâvasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nasafetle ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

11 — a) Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılanma ile kanunen suçlu olduğu tesbit edilmedikçe masum sayılır.

b) Hiç kimse, işlendikleri sırada millî veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkûm edilemez. Bunun gibi, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

12 — Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfî karşılaşmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere mâruz kalmaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmağa hakkı vardır.

13 — a) Herkes herhangi bir devletin arazisi dahilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet eylemek hakkını haizdir.

14 — a) Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mültecî muamelesi görmek hakkını haizdir.

b) Bu hak, âdi bir cürme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.

15 — Her ferdin bir vatandaşlığa hakkı vardır.

16 — a) Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, vatandaşlık veya din bakımlarından hiç bir takyidata tâbî olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir.

b) Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

c) Aile, cemiyetin tabîi ve temel unsurudur, cemiyet ve Devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.

17 — a) Her şahıs tek başına veya başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkını haizdir.

b) Hiç kimse keyfî olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez.

18 — Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek

başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve âyinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

19 — Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardı. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzuu-bahis olmaksızın malûmat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir.

20 — a) Her şahıs muslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir.

b) Hiç kimse bir derneğe mensup olmağa zorlanamaz.

21 — a) Her şahıs doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla, memleketinin kamu işleri yönetimine katılmak hakkını haizdir.

b) Her şahıs memleketinin kamu hizmetlerinden eşitlikle faydalanmak hakkını haizdir.

c) Halkın iradesi hükümet otoritesinin esasıdır; irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usul ile cereyan edecek genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devrî ve dürüst seçimlerde ifade edilir.

22 — Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibarile sosyal güvenliğe hakkı vardır. Haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zarurî olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların millî gayret ve Milletlerarası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilâtı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

23 — a) Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeğe, âdil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.

b) Herkesin hiç bir fark gözetilmeksizin eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.

c) Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal korunma vasıtalarıyla de tamamlanan âdil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

ç) Herkesin, menfaatleri korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

24 — Her şahsın dinlenmeğe, eğlenmeğe, bilhassa çalışma müddetinin makul surette tahdidine ve muayyen devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır.

25 — a) Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbî bakım gibi gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.

b) Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar.

26 — a) Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburîdir. Teknik ve meslekî öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır.

b) Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini istihdaf etmelidir. Bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörülük ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

c) Ana, baba çocuklarına verilecek eğitim nevini tercihen seçmek hakkını haizdir.

27 — a) Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tutmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir.

b) Herkes, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya san'at eserlerinden mütevellit manevî ve maddî menfaatlerinin korunmasına hakkı vardır.

28 — Herkesin, işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır.

29 — a) Her şahsın, şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak içinde yaşamasıyla mümkün olan topluluğa karşı vecibeleri vardır.

b) Herkes, haklarını kullanmak ve hürriyetlerinden istifade etmek hususunda, ancak kanun ile sırf başkalarının hak ve hürriyetlerinin tanınmasını, bir cemiyette ahlâk, nizamı ve genel refahın muhik icaplarını karşılamak için tesbit edilmiş kayıtlamalara tâbidir.

c) Bu hak ve hürriyetler hiçbir vechile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.

30 — İşbu Beyannamenin hiçbir hükmü içinde, ilân olunan hak ve hürriyetlerin bir devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini güden bir faaliyete girişmeye veya bilfiil bunu işlemeğe herhangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamaz.

Görüldüğü gibi insan haysiyet, hak ve hürriyetini müdafaa eden yeni bir dünya kuruluyordu. Türkiyenin bu medenî ve hür milletler safinda yer alması için tek partili dikta rejimine bir son vermesi icap

ediyordu. Bunun için de evvelâ Anayasa'nın ruhuna aykırı olan anti - demokratik kanunların değışmesi, tadili lâzımdı.

Hal böyle iken C. H. P. hükümeti gün geçtikçe zümre saltanatına doğru kayıyordu. Esasen ikinci dünya harbinin iktisadî buhranından memleketi de kurtarmış değildiler.

Hayat pahalı ve nizamı kötü idi. Meseleyi bürokratik bir şekilde halletmeğe çalışıyorlardı ki, bu da beklenen neticeyi vermiyordu. Hulâsa hükümet ihtiyarlamıştı, zinde değildi.

Nihayet dünyanın yeni şartlarına ayak uydurularak bizde de çok partili hayata girildi. Hükümetin murakabesi için bu, esasen elzemdi.

7 Ocak 1946 da Demokrat Parti kuruldu. Ve arkasından irili ufaklı birçok partiler daha teşekkül etti. Artık Türkiye hakikisiyasî hayatına kavuşmuştu. Halk Demokrat Partiyeye hepsinden ziyade ehemmiyet veriyordu, bütün ümidi onda idi. Demokrat Parti kısa bir zaman için yurdun her köşesinde teşkilâtını kurdu. Celâl Bayar, Adnan Menderes ve arkadaşları gece gündüz demeden memleketin dört bir tarafını dolaşıyor, ihtiyar hükümeti bütün hatlarıyla tenkid ediyordu.

1946 da tek dereceli seçim yapıldı, böylelikle muhalif partiler Milletvekilleri Büyük Millet Meclisinde memleket meselelerini daha yakından takip etmek imkânlarını buldular.

1950 seçimleri yaklaşmak üzere idi. Seçim kanununun değışilmesi istenildi. C. H. P. hükümeti buna pek taraftar değildi, ama muhalefet ağır bastı ve teklifini kabul ettirdi. Gizli oy, açık tasnif ve adli teminatlı seçim yapılacaktı.

Mitingler başlamıştı. Halk Partisi hükümeti hâlâ eski alışkanlığından kurtulamamış seçim kampanyasını susturmak için tevkiflere başlamıştı. 1950 seçimlerinden önceki cezaevleri siyasî mahkûmları itibarıyla Bastile dönmüştü. Koğuşlar gazeteci ve partilerle dolu idi. Nihayet seçim günü gelip çattı. 14 Mayıs 1950 de Demokrat Parti bu seçimleri büyük bir ekseriyetle kazandı.

22 Mayıs 1950 de dokuzuncu dönem Büyük Millet Meclisi açıldı. İstanbul Milletvekili Celâl Bayar Reisisicumhur seçildi. Aydın Milletvekili Adnan Menderes de Başbakan oldu. Bu, Türklerin yüz yirmi, yüz otuz senelik demokrasi ve hürriyet mücadelesinin en mükemmel neticesiydi. Ve hakikî mânada millî irade ilk defa tecelli etmişti. İşte bu yüzyıl hürriyet kavgasının neticesinde kazanılan zaferde Adnan Menderesin şeref payı büyüktür.

- Muhalefetteki Lider -

Muhalefet, bir müşkülpesentlik, gelişigüzel bir ademi tasvip, hulâsa, sistemsiz, methodsuz ve mefkûresiz bir müessese halinde ifade ve tezahür ederse, bunun ömürsüz olacağı henüz ilk adımda belli olur.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı devrinde sosyal nizam, iktisadî düzen ve nihayet demokratik müeyyide hakikî mânasiyle mevcut olmadığından 1946 yıllarında yapılacak herhangi muhalefet büyük zekâ, irade ve şuur meselesi değildi. Buna rağmen normal muhalefet müessesesi olarak yapılacak her murakabede millî şuurda tecelli edecek, millî vicdanda yerini bulacaktı. Binaenaleyh prensipleri itibariyle milletin selâmetine matuf bir muhalefet binası inşa etmek lâzım geliyordu. Adnan Menderes ve arkadaşları bu yolu tuttular.

1946 Türkiyesi harbin maddî tehlikesinden masun kalmakla beraber, en az Avrupa milletleri kadar içtimaî vassfını kaybetmişti.

Harp sonrası dünyasında görülen cemiyet inhilâli Türkiyede de müşahede oluyordu. İçtimaî ahlâk hemen hemen sukut etmek üzere idi. Sosyal ızdırıp sosyal felâkete, yani sefahete doğru gidiyordu. Hayat seyrinin en teferruatî noktasında bile sosyal ahlâkın tehlike işareti olarak ferdî ahlâksızlığı görmek mümkündü. Acaba bütün bunları harbin meydana getirdiği pratik ahlâkta mı aramak lâzım gelirdi? Hayır. Bu durumu harple beraber eskihükûmet de hazırlamıştı. Bu mes'uliyeti tek tarafî olarak sadece ikinci dünya harbinin müsebbiplerine yüklemek caiz değildir.

Adnan Menderes arkadaşlarıyla muhalefet safına geçtiği zaman zannedildiği kadar pek iyi ve normal şartlara malik değildi.

Hükûmet en haklı tenkidler karşısında şiddet kullanmaktan çekinmiyordu. San Fransisko konferansına uygun bir demokrasi Türkiyesi yaratılmak istemiyorsa da, bunu, sırf Birleşmiş Milletler Beyannamesine sadakat göstermek maksadıyla yapıyorlardı. Gerçekte muhalefete aman vermeyen bir hükûmet vardı ve çok partili siyasî hayatını anti-demokratik kanunlarla idame ettirmek istiyordu.

Zaman ve şartları şiddetli muhalefete, böylece büyük hâdiseler yaratarak Türkiyedeki demokrasi cereyanının, içinde bulunduğu zor

şartları Birleşmiş Milletlere aksettirmek daima mümkündü. Fakat bu Türkiyenin dünya muvacehesindeki menfaatlerini sarsabilirdi. Netekim diğer muhalefet partileri memleketin haricî itibarını düşünmeksizin sırf milletin gözüne girmek için şiddetle muhalefet yaptılar. Mahsus hapisanelere düşerek Türkiyedeki siyasî kavganın iç yüzünü dünya matbuatına aksettirdiler. Adnan Menderes bütün bu cihetleri, yani Türkiyenin menfaatini kaale alarak en sert muhalefeti yapmağa muktedir olduğu halde en efendi muhalefeti yaptı. O kadar ki diğer muhalif partiler Demokrat Partinin millet nazarındaki sempatisini bozmak için, onun bu hareketini muvazaa olarak ileri sürdüler. Buna inananlar da olmadı değil. Bu suretle meydana gelen demagoji havası içinde bazı gafiller Demokrat Partiyi Serbest Fırka gibi bir muvazaa partisi sandı. Bu itibarla 14 aMyıs 1950 hâdisesine bu isnadın tezkibi gözü ile de bakılabilir.

Yirminci asır Türkiyesini umumî efkârıyla iyice tanımak için onu meydana getiren ondokuzuncu asır umumî efkârıyla fikrî hayatını burada incelemek iktiza eder :

Mehmet Akif islâmiyetçiydi, Tevfik Fikret sosyal nizam taraftarıydı ve şöyle haykırıyordu:

Millet yaşamaz hakka tahassürle solurken
Sussun diye vicdanına yumruklar inerse;
Millet yaşamaz meclisi müstahkar olurken
İğfal ile, tehdit ile titrer ve sinerse,

Millet yaşamaz mâşeri millet boğulurken..

Devrin iki büyük şairi Mehmet Âkif ve Tevfik Fikret birbirine girmişti. Servet-i Fünun mektebi bütün mürtecî müdahaleye rağmen idealine doğru gitmekten kaçınmıyordu. Tanzimat reformu bir nevi gâvurlaşma hareketi olarak tavsif edilmişti. Servet-i Fünuncular da aynı hücumu uğradılar. Türk umumî efkârı garpçi ve muhafazakâr zihniyetin tesiri altında idi, henüz tesanüde kavuşmamıştı.

Biz burada Atatürk inkılâbını hazırlayan ve bugünkü uyanık umumî efkârı meydana getiren Ziya Gökalp'ın mefkûresi üzerinde duracağız. Bununla beraber :

Haksızlığın envamı gördük.. Bu mu kanun?
En gamlı sefaletlere düştük.. Bu mu devlet?

Devletse de, kanunsa da, artık yeter olsun;
Artık yeter olsun bu denî zulmü cehalet..

diyen Tefvik Fikretin de yepyeni Türkiyenin yaratılmasında hakkı vardır.

Ziya Gökalp'm sesi de şiddetliydi :

Kardeşlerim! Çabuk yetişin ihtimam edin
Buhran içinde valîdemiz kanlar ağlıyor.
Kardeşlerim! Vatan gidiyor azmi tam edin
Şimşiri zulm ile nice insanlar ağlıyor.

Kardeşlerim! Bu dahiyeye ihtimam edin.
Din ağlıyor bu zillete vicdanlar ağlıyor.

Ziya Gökalp böylece içtimaiî pozitivizme dayanarak Türkiyede ilk defa yeni bir ideolojinin kapısını açtı. Türkçülüğün esasları bu suretle Cumhuriyet devrine kadar nesilden nesile aşılandı, Adnan Menderes de muasırlaşmak emelinde olan bir umumî efkârla başbaşa kaldı.

Fakat memleketin henüz irtica tarafı pusuda idi ve son asrın nazariyesi solcu fikir üçüncü ve tehlikeli bir unsur olarak Rus kültürü münasebetiyle memleketimize sokulmuş, bilhassa sanatkârlar arasında revaç bulmuştu. Sanatkârlar bu dinin misyonerliğini yapıyordu. Eğer Ziya Gökalpın memleketçi ideolojisi tesir icra etmese ve Atatürk inkılâbı hassas prensipler üzerine kurulmasa idi, belki de Adnan Menderes mefkûresiz bir millet karşısında demokrasi kavgasında epey zorluk çekecekti. Ama millet buna çoktan hazırlanmıştı. Köy odasındakiler bile irtica ile komünizmin zararlarını biliyordu. Yalnız bunu mu? Kendisine «Efendimiz» diyen baştaki hükûmetinanti - demokratik bir zümre idaresi olduğunu da biliyordu.

Ziya Gökalp Fransız sosyolojisini tetkik etmiş ve Durkhaym'de karar kılmıştı. Oysaki eski şark felsefesini okumuş, Fârâbî, İbni Sina, İbni Rüşt, Gazalî, Muhiddini Arabiye de etüd etmişti.

Ziya Gökalp Durkhaymden şu usul ve kaideleri almıştı.

1 — Umumî içtimaiyat (İçtimaiyatın tarihi, muhtelif içtimaiyat mesleklerinin tevhidî, usul meselesi.

2 — Dinî içtimaiyat (İptidaî cemiyetlerin dinî teşkilâtı, totenizm, millî dinler, umumî dinler).

3 — Ahlâkî ve hukukî, içtimaiyat: Aile müessesesi, siyasi teşkilât, mülkiyet hukuku, ceza ve mes'uliyet.

- 4 — Cinaî içtimaiyat ve ahlâkî ihşaiyat,
- 5 — İktisadî içtimaiyat,
- 6 — Morfoloji (Cemiyetlerin haricî bünyesi),
- 7 — Lisan, san'at ve fenler hakkında içtimai tetkikat.

Dikkat edilirse Ziya Gökalpa kadar fikir hayatımızda cemiyeti ve umumî efkârı meydana getiren bu unsurlar nesillere enjekte edilmişti. Cemiyetin en mühim tarafı ihmal edilmişti. Milliyetçilik sadece bir heyecan olarak mevcuttu.

Ziya Gökalp Atatürk için :

«— Mustafa Kemal büyük adamdır. Siz gençlere düşen vazife onun etrafına toplanmak, onu tamamlamak ve onun yolunda devam etmektir. Felâket günlerinde doğan bir şahsiyeti, daima yaratmak lâzımdır. O yaratılan şahsiyet vicdanı ammenin mihrakı olur. O şahsiyet milletin dehasına tercüman olur. Cemiyetlerin en kuvvetli zamanları iradelerinin birleştiği devirlerdir. Bu vecd ânidir, mefkûre doğmuştur. Bu mâşerî vicdan doğduğu zaman insanlar dünya malını değil, millet yolunda hizmeti düşünürler» diyordu.

Atatürk ve arkadaşları onun ışığıyla aydınlanmış nesildi. Atatürkün Ziya Gökalp'm eşine çektiği şu telgraf onun uyandırdığı Türk umumî efkârındaki mevkiini anlatır :

«Muhterem zevciniz Ziya Gökalp Beyin bütün Türk âlemi için pek elim bir ziya teşkil eden kayubeti ebediyesinden mütevellit hissiyatı taziyetkâranemi ve Türk milletinin samimî teessüratı kalbiyesini zatı ismetanelerine arzeder ve Türk millet ve hükümetinin büyük mütefekkirin ailesi hakkındaki hissiyatı müşfikanesini temin ederim efendim.

Reisicumhur
GAZİ M. KEMAL»

İşte Adnan Menderes muhalefeti böyle içtimai istihaleler geçirmiş uyanık bir umumî efkâr huzurunda imtihana hazırlanıyordu.

Böyle bir imtihanda irticaî hareketleri parti safından ekarte etmek köy enstitülerine kadar giren sol meyile karşı da aynı zamanda cephe almak lâzımdı.

Çünkü ikinci dünya harbi esnasında solcu kalemlerin yazılarına memleketçi muharrir ve şairlerinkinden daha çok rastlanıyordu. Mak-sadı ve hedefi hâlâ müphem olan bu hal, yetişen nesilde nasıl bir tesir icra etmişti? Bu da meçhuldü, sinsi sinsi faaliyetini genişleten sol emel Türkiyede gelişen bu durumdan ve Adnan Menderes muhalefetinden pek âlâ istifade edebilirdi.

Adnan Menderes muhalefet safında iken bu hususu da nazarı dikkate almış, politikasını memleketçi bir zaviyeden tahakkuk ettirmiş ve meşhur zekâsı sayesinde partisini bu tehlikeden masun kılmıştı.

Sonra demokrasi ve hürriyetin mânaları hudutsuz görülebilir, ferdin cemiyet ahkâmını hiçe sayan namütenahi bir serbestisi olarak tefsir edilebilirdi. Umumî efkâra ayrıyeten bunu da izah etmek lâzım gelirdi. Gene de lâzımdır. Bu itibarla burada bunu yeniden anlatmak ihtiyacını duyuyoruz. Bu itibarla Remzi Oğuz Arık'ın ideal ve ideoloji» eserinin demokrasi bahsini aynen burada nakletmeyi faydalı buluyoruz.

Demokrasi

«İdeolojiler gözden geçirilirken demokrasiyi unutmaya imkân yoktur. Gerçekten de; bu günün insanlığını ayağa kaldıran anlamlardan belki en kudretlisi demokrasidir. Çevremizde yıllarca kaynaşan mahşerler arasına atıldığını gördüğümüz milyonların büyük kısmı, demokrasi bayrağını taşıyordu. Bu bakımdan demokrasi, büyük bir ideoloji manzarasını gösteriyor.

«Demokrasi bu manzarayı gösteriyor, yoksa kendi kendine bir ideoloji olmaktan uzaktır. Her ideolojide, onu idrak eden ferdin bir kâinat görüşü var. Ama bir de, bu kâinatın, onun içindeki halkın bu ideoloji ile teklerini birbirine yakınlaşmış ve bağlanmış görmek zarureti var. Yani ideoloji, olabilmek için tekleri birbirine bağlayan toplayıcı âmil olacaktır. Bu toplayıcı cazibesi bulunmayan görüş veya fikirler toplumu ideoloji olamaz.

«Demokrasiye ideoloji manzarası veren şey: Demokrasiyi bayrak gibi kullanan kitlelerin kendilerine mahsus milliyetçilik ideolojisine demokrasinin kattığı çeşnidir. Bu bakımdan biz; demokrasiyi doğuran unsurlara, fartörlere dokunup hemen ideoloji olamaması sebeplerini kaydetmek; aynı zamanda milliyetçilik ideolojisiyle karışıp anlaştığı noktaları belirtmek istiyoruz. Çünkü görüyoruz ki demokrasi şimdi sonsuz bir hürriyet mânasına alınmakta ve asıl garibi milliyetçilikle taban tabana zıt sayılmaktadır.

«Modern ve muasır demokrasilerin dikkate değer:

«Gücünü yahut hükmetme hakkını dinden, nesepten alan idare sistemi; onbeşinci onaltıncı yüzyıl rönesansından sonra zekâyı, parayı, zevki, güzelliği, bilgiyi, emeği elinde tutanların üstünlüğüne boyun eğiyor. Böylece toplulukların idaresinde, devlet ve hükûmet kurmalarında, dinden, hanedandan başka faktörlerin üstünlüğü yerleşiyor. Bu faktörler, hemen hemen elbirliğiyle, insanlar arasındaki doğum ve din farklarını kaldırmak, yerini teşebbüse, düşünmeye, çalışmaya dayanan «eşitlik» hakkına vermek istemiştir. Böylece ve zamanla, eskiden hükûmet, devlet işinde sözü geçmeyen yeni bir kuvvet, halk, insanlığın talihini ele almıştır. Gene o zaman, bu halkın - pek kolay olmayan - kendi

şuuruna ermesi, çektiği sonsuz ıztıraplar, yaptığı ihtilâllerle, eski Yunan dünyasındanberi adı kaybolan demokrasi, muasır dünyada doğmuş, gücünü o yeni faktörlere (Zekâya, paraya, zevke, güzelliğe, bilgiye, emeğe) dayanmıştır.

* * * Kimin tarafından ve hangi türlü tarif edilirse edilsin, demokrasi neticede : «Bir milletin kendini kendisi ile ve kendisi için idaresi», «Daha doğarken bazı insanlarda var sanılan ve alınan imtiyazları reddeden, herkese kabiliyetine, lâyük olduğuna göre yükselme imkânını yeren rejim» olmaya varıyor. Burada daima kullanılan «halk» yerine «millet» tâbiri koyuşumuz bir tesadüf değildir. Demokrasinin ancak millet haline yükselmiş halklara nasip olduğu aşağıda görülecektir.

Demokrasinin üstün tarafı: herşeyden önce insanın, ferdin benliğine yönelmesi, o benliğin herşeyden üstün olduğuna inanışdır. Bu inan ferdi, kâinatın merkezi, kâinatın varlığına sebep kendisi olduğuna kandırır. Bu kanma yüzünden fert kendini her türlü mecburiyetten kurtulmuş bilmeğe çalışır ve tek başına, kendi arzuları, kendi insiyakları içinde; o arzuları ve insiyakları karşılamayı kaldırmayan (= hazm edemeyen) bir gelişmeye kışkırtılmış olur. Halbuki benliğimizin, arzularımızın, (az çabalama ve rahat yaşama gibi insiyaklarımızın ve bunların ardından gelen (sevgi, nefret, gurur gibi) hislerimizle ihtiyaçlarımızın her türlü külfetten kurtarılması esası; demokrasiyi - yalnız başına kalınca - cemiyetleri tenakuza sürükleyen faktör haline sokar; devrimizde mukaddes bir mâna alan, korkunç ve büyük bir sembol seviyesine yükselen devletin nüfuzu ile tenakuz! Bizim gibi tarihi eski ve büyyü olan milletlerde, çoğunluk vakıası ve fikri ile tenakuz! Demokrasinin asıl büyük yardımcısı olan tenkidçi rasyonalizm ile tenakuz!

Bu tenakuzdan kurtulmak için demokrasi, dayanarak aramak zordur. Hemen hemen yüzelli yıldanberi demokrasi bu dayanağı kâh insanîyetçilikte, kâh devletçilikte, kâh milliyetçilikte aramış, bunların ardında bocalamış ise sebep, tenakuzdan kurtulmak isteğidir. İster milliyetçiliğe, ister devletçiliğe dayansın; demokrasi, bu yanı ile, asıl ideolojini içinde bir unsur olup kalacaktır.

Öteyandan; demokrasinin - tarifine uygun kalmak için - alabildiğine serbest bırakmak idler görüldüğü fert insiyakları, arzuları öyle faktörlerdir ki onları organize etmek imkânsızdır. Onlar ancak kanalize edilir. Onları kanalize etmek ise ilkin bir ideale veya ideolojiye bağlanma, sonra cemiyette bir terbiye ve maarif işidir. Demokrasinin aydınlar (êlites) ve onların eliyle gerçekleştireceği terbiye meselesine verdiği büyük, hayatî önemin sırrı buradadır.

Halbuki terbiye kendi prensiplerini, o terbiyeyi idare eden, telkin eden aydınlar kendi nüfuzlarını ferdin - alabildiğine serbest bırakılan - insiyaklarından, hislerinden aldıkça demokrasinin, bir kitleyi birbirine bağlayan ideoloji kudretini hazırlaması imkânsızdır. Terbiyenin prensipleri halkın tarihî oluşundan gelen ana temayüllerle, sonra o halkın büyük nizam müessesesi olan devletin selâmetiyle anlaşılmalıdır ki terbiyeye, aydın kitleye dayanan demokrasi, cemiyete bağ ve destek olabilsin. Bu itibarlardır ki, demokrasi, mahvolmamak için - halkın tarihî oluşunu, kendi devletinin selâmetini hesaba katan - milliyetçiliğe dayanmak zorundadır. Ve bu, onun milliyetçilikle anlaştığı ilk ana noktadır.

* * * Demokrasinin ana prensibi: eşitlikdir. Teklerin hürriyetinden, teklerin kardeşliğinden önce eşitlik! İdare başına gelmekte eşitlik, kudrette eşitlik, zahmette eşitlik, devlet işinde, kanun önünde eşitlik!.

Ancak; mutlak adalete o kadar iyi imkân verir görünen bu eşitlik prensibini demokrasinin gerçekleştirdiğini kabul ettiğimiz vakit cemiyette bütün kabiliyetleri en altakinin kertesine indiren bir tesviyenin meydana gelmesi çaresizdir. Her alanda, topluluğun en aşağı örneğine göre gerçekleşecek olan böyle bir tesviye, insan oğlunu bir bodurlaşmaya götürecektir. İlk bakışta, bütün geçimsizliklerin kaynağı olan imrenmeyi, kıskanmayı, rekabeti önler ve topluluğu sükûna kavuşturur görünen bu bodurlaşma; demokrasilerin hem hürriyet prensibi, hem te-rakkî ideali ile taban tabana zıttır.

Eşitlik prensibi kadar zorlu olan ve ferdin yaşamasında esas sayılan hürriyet prensibiyle bu geçimsizlik; ferdi, ihtirasları ve arzuları ile kendi başına bırakıp geliştiren demokrasi için bir tenâkuz doğurmuş olacaktır.

Amma, şurasını nasıl inkâr edebiliriz ki demokrat milletlerin ka-ragünlerinde, imtihan devirlerinde, cemiyetteki bütün kudretleri yan-yana getirebilmelerini sağlıyan işte bu tenâkuzlu eşitlik prensibidir. Zamanımızdak harplerin milletler harbi haline gelmesinde, demokrasinin bu eşitlik prensibinin büyük rolü vardır : Vatan hizmetinde herkesi bir tutan milliyetçilikle demokrasinin anlaştığı noktalardan birisi de bu-radadır.

* * * Başka bir gedik daha var : hemen bütün demokrasiler bir cemiyetin, hattâ bütün bir insanlığın fertlerini birbirine yaklaştırmak, bağlamak kaygısını gütmüşler, bu emelle ortaya atılmışlardır. Amma,

yine hepsi, doğuşlarında bir isyanla, bir rihtilâl ve şüphesiz bir kitleyi ötekine karşı kıskırtarak hareket etmişlerdir. Bu itibarla da; demokrasiler bütün bir cemiyeti, bir devleti bir arada tutan bağları koparmak ihtirasını kıskırtmışlar; çevrelerini yakıp yıkmışlardır. Böylece, ilk karakteristikleri yapmaktan çok yıkmak olmuştur. Şimdi demokrasinin bütün bir cemiyeti, bütün bir insanlığı tutan bağ gibi ortaya atılması başka bir tenakuz meydana getirmektedir.

* * * Görülüyor ki; demokrasinin mistiğini yaratmış ve yaratabilecek olan eşitlik prensibinin, ideoloji bakımından, pek de nüfuzu kalmıyor ve insanlığı bağlaması da beklenemiyor. Halk kitlelerini, yalnız bu prensibe dayanan demokrasinin aynı inanla, aynı heyecanla coşturması da, mümkün olamaz.

* * * Demokrasiye bir ideoloji, hattâ bazıları için din manzarası veren başka bir ana prensip: hürriyettir. Gördük ki demokrasi halkı, kitleyi amaç bildiği halde kendi kendine ferde varıp dayanıyor: gaye olarak ferdin dinini, vatanını, devletini, siyaset yolunu ve mezhebini, yaşama biçimini, kendini temsil edecek olanları seçmekte serbest oluşunu sağlamak dâvasındadır. Ferdin hürriyeti, demokrasinin şimdiki insanlığa vadettiği büyük nimettir. Hattâ bu nimet, onun asıl mistiğidir. Açık ve sert bir monarşiye, yahut ecnebi bir istilâyaya karşı gelmek, ihtilâl yapmak ile doğan demokrasiler hep bu mistiğe dayandı, dayanıyor. İhtilâl yapan kitleler, ferdin hürlüğü mistiğine dayanarak yürüdüler, hareketlerini yaşattılar, siyaset kudretlerini ayakta tuttular.

Halbuki bu prensip, daha ilk anda eşitlik prensibine çarpıyor. Bir yanda: ferdin, bir kitlenin içinde kudrette, vazifede, nimette, zahmette eşitliği; öte yanda :ferdin, kudrette, vazifede, nimette, zahmette istediğini dileme serbestliği! Görülüyor ki en zorlu ik iprensibi, hele hürriyet mistiği, demokrasiyi tenakuza düşürmektedir. Bu tenakuz ya demokrasileri göçürür; ya demokrasiler bu mistiği asıl ölçüsün, e asıl dozuna ve sınırına indireceklerdir. Gerçekten de; demokrasi, bizzat kendini inkâr eder, kendini yıkmak isteyenlere de tolerans gösteren, göstermeğe mecbur olan bir yoldur. Halbuki dünyamızda, demokrasi ile, onun ana prensiplerile alay eden, onun tenakuzlarla dolu bir efsane olduğuna inanıp ortadan kalkmasına çalışan yollar da vardır. (Geçirdiğimiz ikinci cihan harbi, bu iki yolun çarpışması olmamış mıdır?) Demokrasi, muarızlarına yaşama hakkı vermeğe borçludur ve o zaman, mezarını elile kazmaktadır. Yahut muarızlarına yaşama hakkı verme, o zaman da kendi kendisile tenakuza düşer ve yok olur.

Yalnız bu manzara bile demokrasiyi ideoloji olmaktan alıkoyacak bir zaaftır. Bundan başka; ferdin tam hürriğe dayanan bir siyaset âleminde o ferdin devlet denen kaideler, disiplinler, emirler ve nehiylerle bağlanmasını kabul etmek ve bunu, insanın en tabii hakkı olan yaşama, seçme hürriyetiyle uzlaştırmağa çabalamak; o hürriyeti bir yana bırakmak oluyor. Bu itibarla da demokrasi, günümüzün en zorlu realitesi olan devletle adım başında bir çatışan hale giriyor. Bu çatışma, onun ideoloji olmasına yeni bir engel doğurmaktadır.

Başka bir gedik daha var. Demokrasi, bir taraftan eşitlik hakkına riayet etmeğeç öteyandan hürriyet riayet etmeğeç borçludur. Hürriyete riayet yüzünden de sayısız azlıkların yani eşitsizliklerin doğmasını kolaylaştırmağa mecburdur. Böylece prensip olarak çoğunluklar, hemen daima, azlıkların karşısında yerinde saymağa, inandıklarından fedakârlık yapmağa zorlanmaktadır. Bu zorlanışla, demokrasinin baş tacı olan terakki idealini yanyana getirmek, birincisile ikincisini gerçekleştirmek imkânsızlaşıyor. Gerçekten de, ideoloji gibi alınan demokraside, insanlığın sürekli, duraksız ilerleyişine, gelişmesine (= tekâmülüne) körü körüne bir inanış vardır. Bu inan şöyle der : İnsanlığın işlerini zorlamayın, ona el koymayın. Bu işler tarihten gelen bir zaruretle gelişmeğe gidiyor ve gidecektir. Bu gelişmeğe el koymak insanlığı mânasız sarsıntılara uğratar ve ona zarar verir.

Halbuki, demokrasiler isyanla, ihtilâlle - yani insanların kaderlerine el koymalarla - doğduklarına göre, insan kaderine el koymayı istemek, onları doğuşlarıyla tenakuza düşürüyor. (Zaten, arkeolojinin, etnoğrafyanın önümüzde serdiği realiteler, bütün âleme birden yayılan bir sürekli terakkiye, tekâmüle inanmayı çok zorlaştırıyor.) İnsanların gelişmesine, yaşamasına el koymamak şartı; «içtimâî emniyet» gibi, modern toplulukların şerefi olan devlet tedbirleri ile de çarpışmak zordur. Nasıl ki aynı şart cemiyeti de, ferdi de; «temizlenme, seçilme - istifa» denen kör kuvvetin elinde bırakacaktır. Bunların sebep olacağı eziyetler, yok olmalar ve yok etmeler, tarihî milletleri her zaman düşündürmüştür.

İnsanlığın bu tekâmülüne inanış demokrasinin başka bir mistiğini meydana getiriyordu. Hayatın ve siyasetin duraksız el koymalarile bu inanış yıkılınca, mistik de, yani ideolojiye ideallerin kudretini veren unsur da yok olmaktadır. İlk cihan harbinden sonra, demokrasilerin başka ideolojiler karşısındaki çekilişleri bundan ileri gelmemiş midir? Bereket versin ki demokratların en zorlu sığınağı olan yerlerde, demok-

rasinin - hayatın ta kendisi olan - bu tenakuzlu vâkılardan başka şey olmadığı görülmüş ve terakki - meselâ bir Amerika'da.. - gerçekleşebilmiştir.

En sonra; dikkat edersek görürüz ki demokrasi ancak müsbet ilmin, aklın en yüksek seviyeye vardığı cemiyetlerde öne sürülüyor, tesirini de asıl bu türlü ileri topluluklarda gösteriyor. İlim ve akıl her şeyden önce rasyonalizmle anlaşır. Rasyonel tenkid, müsbet ilmin, aklın silâhıdır. Halbuki her ideolojide bulunması gereken mistik tarafın barışmadığı, kaynaşmadığı şey : rasyonel tenkiddir. Hangi fizyoloji ilmi, erkek arzusu karşısında hemşire ile zevcenin ayrı olduğunu ve hangi mistik, müsbet ilmin önünde bu iki kadının aynı cinsten olmadığını isbat edebilir? Hangi müsbet ilim aç kalmış adaam hırsızlığı menettirebilir ve hangi zevceye - dışı olarak - gönlünün çektiği ile yatmayı kötü gösterebilir? Halbuki ideoloji için bu iki kadın tipini şiddetle ayıran bir ahlâklılık ve bu ahlâklılığın dayandığı bir mistik, bir gelenek vardır. Nasıl ki bütün topluluğun olan malı, canı korumak, yerli yerine harcamak için de her ideoloji, hem ahlâk, hem kanun vasıtası ile vicdanları uyanık tutar.

Bu itibarlardır ki demokrasi, aklın, müsbet ilmin üstünlüğüne inanan ideoloji sıfatı ile, mutlak olarak, mistikten çekinecektir. O zaman da, ideolojilerin gücünü: yâni mistiği yitirmiştir.

Bu arada, şu müşahedeyi de belirtmek faydasız olmayacaktır. Demokrasiyi ne liberalizmin, ne sosyalizmin tenakuzdan kurtararak gerçekleştirmesi mümkündür. Bugün hiçbir yerde tam olarak hüküm yürütmeyen liberalizm, demokrasinin eşitlik prensibi ile anlaşamaz. Amma hürlük prensibi ile çok dosttur. Sosyalizm ise demokrasinin eşitlik prensibini besler, amma hürriyet prensibine aykırı neleri barındırmağa mecburdur! Meselâ iktisat bakımından eşitlik ancak sosyalizmle gerçekleşebilir; liberalizmin böyle bir gerçekleşmeğe ne kadar muarı zolduğunu biliyoruz.

*** Bu yüzdendir ki demokrasi bir ideoloji olarak değil, başka ve esaslı bir ideolojinin idare ve siyaset prensibi olarak ayakta durabilir. Onun bütün tenakuzları, bir ideoloji olmak bakımından vakıadır. Amma onun dört elle sarıldığı eşitlik ve hürlü prensipleri; 150 yıl önceki medenî insanlığı nasıl coşturmuş ise, bugün de, yollarına ölünebilecek nimetler olarak ayaktadır. Ve bir medeniyet kaldıkça onlar, yollarına ölünecek nimet ve değer olmak imtiyazını yitirmeyeceklerdir.

Evet, doğrudur; ferdin kendi başına kâinatın merkezi, kâinatın

varlığı sebebi gibi tanınmasına, ferdin kendi insiyakları içinde gelişmesine müsaade etmesi, bir ideoloji olarak onun zayıf noktalarıdır. Amma, ferde bu saygı, insan asilliğinin tanınmasına esas olan ahlâkı yaratır, ki topluluğun ilerisi bakımından bu ahlâkın nasıl büyük ve tesiri geniş, umut verici bir faktör olduğu meydandadır. Bu saygıya dayanan ahlâk sayesinde ki ferdin - yine içtimaî bir ünite ve realite olan öteki fertleriyle sınırlanan - hürlüğü ve cemiyetin ıslâhı mümkün olacaktır.

Evet, doğrudur: demokrasi ferde o kadar geniş hak ve hürriyet tanıyor ki demokrasi muarızları çok kere bu ferdi (mevhum, hayalî) diye alayla karşılamışlardır. Fakat milletler için, meselâ bizim gibi tarihî bir millet için bu «hayalî» denecek kadar önem verilen fert, sonsuz bir değer ve ehemmiyet kazanmıştır. Dinin, imparatorluğun her türlü «içe büzülmeler = ihtibaslar» ile boğulmuş, düşünme ve yaratma serbestliğini unutmuş, bütün şahsî teşebbüs iştahını yitirmiş; sürüden ve köşesinden ayrılmayan ferdi yerine, devrimizin «şahsiyet» olan ferdini koymak bizim için ölüm kalım meselesidir. Bu bakımdan ferde ne versek şimdi bize az geliyor. Yüksek millet aşağı millet tâbirleri artık, fertleri şahsiyet olmuş veya olmamış toplulukların alın yazısıdır. Bütün milletlerin yüksek millet derecesini bulmasını gaye bilen milliyetçilik, hele bizim milliyetçiliğimiz, bu itibarla demokrasinin bu müfrit «fert» dostluğuna sonsuz yakınlık gösterir. Böylece de demokrasi ile yeni bir anlaşma zemini bulmuş olur. «Milletler olmadıkça beynelmileliyet olmaz!» sözünü biz, hep böyle anladık.

Evet, doğrudur: demokrasi, toplulukları hedef bildiği halde ferde varıp dayanıyor ve böylece - nazariye olarak - coğrafyanın, tarihin, kültürün, soyun yağurduğu topluluğun yani milletin doğmasını önler görünüyor. Fakat, şimdi herkes anlıyor ki ferdin hürriyet içinde ve hürriyet eşitliği ile yetişmesi, onun coğrafyasına, tarihine, kültürüne, soyuna ait şuuru kazanması için en tesirli yoldur. Söz gelimi; kendini Türk bilmek bir milliyet ölçüsüdür amma yetmez. Hem Türk olmak, hem Türk olmayı, hem Türk kalmayı istemek de gerektir. Bu istemek ancak isteyecek iradesi, isteyecek şuuru olanın yapabileceği şeydir. Bu şuur, bu irade; teklerin serbestliğine, şahsiyet olmasına bağlı. Gördük ki serbestlik, bu şahsiyet olma, demokrasinin gayesi halindedir. O zaman milliyetçilikle demokrasinin en iyi anlaştığı noktalardan birini daha görmüş oluruz.

Biz her zaman şu neticeye vardık: milliyetçilik, halkçıdır. O kadar ki, milliyetçilik prensibi varken ayrıca bir halkçılık prensibi lüzumsuzdur. Halkçı olan milliyetçilik, bu psikoloji gereğince hem eşitliğe, hem hürriyete temel gibi riayet eder. Riayet etmeyince, ortada milliyetçilik

yoktur, onun adına oynanan milliyetçilik komedyası, bir zümre istibdadını kapatmağa yarıyan bir düzenbazlık vardır. Demokrasinin ise hürriyet ve eşitliği benimsediği - hiç olmazsa millet olarak yaşayan büyük demokrasilerde - bir vâkiadır. Bunun içindir ki, gerçek bir milliyetçilikle gerçek bir demokrasiyi birbirinden ayıramıyoruz. Bu itibarla da hürriyete, eşitliğe demokrasinin verdiği büyük yeri, milliyetçilik ideolojisi bakımından yoluna ölünecek prensipler gibi görünüyor, bir milliyetçiliğin şerefli ve sürekli olarak ancak demokrasi ile yaşayabileceğine inanıyoruz.

Mutlak alındığı zaman demokrasileri tenakuzdan tenakuza sürükleyen, onlar için bir zaaf olan hürriyet ve eşitlik; milliyetçilik ideolojisi içinde bir kuvvet ve saadet kaynağı olmaktadır. Bir Hollanda'yı, bir Belçika'yı, bir İngiltere'yi demokrat imparatorluk olarak ele alanlar onların metropolü ile metropol olmayan topraklarındaki hürriyet ve eşitlik farklarından dehşete düşerler, demokrasinin tenakuzlarını ve iflâsını haykırırlar. Halbuki bu farklar sadece, demokrasinin ideoloji olmayacağını gösterir. O milletlerin metropolünde, milliyetçilik ideolojisi hüküm sürmekte ve ideoloji dayanak olarak da esaslı bir tecânüs bulunmaktadır. Demokrasi sistemini doğurmuş olan Atina'da bile siyaset, iktisat alanlarındaki korkunç eşitsizliğin zulme, istibdada kadar vardığını gözönüne getirirseniz, gerçek demokrasiyi ancak - ya soyca, ya kültürce, ya inan bakımından - tecânüse kavuşmuş kitlelerin, milliyetçilik unsuru gibi tatbik edebileceğini kabul eylersiniz. Zamanımızda bu tecânüsü en iyi gerçekleştirenler, milletlerdir. Bu tecânüse dayanarak hürriyet, eşitlik prensiplerini yaşatacak, cemiyet ahlâkının belkemiğini yaratacak olan imkân da - uydurma, düzenbaz cinsinden olmayan - milliyetçiliktir. Yukarıda söylediğim gibi, Türkiye(de yüzyılların hapsedtiği teşebbüs ruhunu düşünme ve yaratma imkânını ateşlemek; insanı herkesi peşinden her yola sürüklenen sürü olmaktan çıkarmak, şahsiyetler kaynağı yapabilmek için demokrasi unsurunu saygıların en içten geleni ile benimseyeceğiz.

Eski zaman kavimlerine millet denemediğinin sebebi : kendikendinden habersiz, kendi varlığını anlamıyan, alınıp satılan, istendiği vakit parçalanan, verilen alınan, kendi kaderine hâkim olmıyan kitlelere millet denemeyeceğidir. Şimdi anlaşılıyor ki, millet kendi kaderini kendisi çizmek hürriyetini elde bulunduran cemiyettir. Demokrasinin, ferde verdiği büyük önem, ister istemez cemiyetin, «kendi kaderini kendisi çizmek» hürriyetini ön saf'a geçirmektedir. Böylece, milliyetçiliğin kaderi bir kere daha demokrasi temeline dayanmak zorunda kalıyor.

Tecânüsünü bulamamış, çoğunluğu muasır milletlerce henüz ön plânda görülmemiş kitlelerde demokrasi, elbette azlıkların menfaat, ki-bir, ayrılma, hiyanet temayüllerini ve emellerini azdırır. Osmanlı İm-paratorluğunun sonları, Türklere bu çeşit binbir acıyı, inkisarı tattır-mıştır. Bu bakımdan bir milletin kurucusu olan, o millete adını çehre-sini veren kitlenin siyasetçe, iktisatça, kültürce en medenî seviyeye var-mak zarureti meydandadır. Milliyetçilerin terakki idealine, yeniliğe o-lan vurgunluklarının sebebi budur. Terakki ise müsbet ilim anlamın-dan ayrılmaz. Yukarıda demokrasinin terakki ve müsbet ilim için ne-ler düşündüğünü söyledik. O halde milliyetçilikle demokrasi bu iki un-sur ile de birbirine yaklaşmış bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu-nun sonlarında vatani kuşan kitlenin aleyhinde olan demokrasi, elbet-te ideoloji gibi alınmazdı. Amma, kurtuluş savaşlarımızdan sonra ger-çek tecânüsüne yaklaşan milletimiz için hürriyet ve eşitlik prensipleri, demokrasiyi millet siyasetimizin, siyasî terbiyemizin hem mihveri, hem kefilî derecesine yükselmektedir.

* * * Böylece; hangi yönden baksak demokrasi bir ideoloji olami-yor. Amma onun benimsediği iki ana prensip: hürriyetle eşitlik, dev-rimizin en zorlu ideolojisini boyuna besliyor ve demokrasi ile milliyet-çiliği ayrılmaz hale soktuğu gibi, millet haline gelmeyen, gelmelerine engel olunan cemiyetlere demokrasinin boş lâftan ibaret kaldığını an-latıyor. Bu bakımdan ise milliyetçilik - tıpkı demokrasi gibi - cemiyet-ler için esirliği değil hürlüğü istiklâli benimser.

Bu bahiste bütün zorluklar siyasette eşitlikle hürlüğüne ne ile ko-runacağıdır, yâni müeyyide meselesidir. Milliyetçilik gerçekte hüküm sürmek şartıyla, bu hususta şu esasî değişmez kanun haline konması farz gözüktüyor: ecnebi devlet ve kuvvetlerle anlaşmayan, onlara hizmet etmek lekeli olmayan, içerde kimsenin canına kıymak maksadı bulun-mayan, vatandaş denmeğe lâyık olan ve vatandaş kalan her millet mensubunun mutlak olarak cemiyet kurması, içtimâî ve siyasî teşeb-büslerde bulunması icabında - kanunun i s p a t kaydı ile bağlı ol-mak üzere - her türlü neşriyat yapması.. serbest olacaktır. Çünkü bu serbestlik, bir vatani onun öz çocukları için vatan olmaktan çıkarma-yan asgarî imkândır.

Demokrasi bu demek olmasına rağmen tek partili idarenin amansız baskısı altında mahpes hayatı yaşayan vatandaş vicdan ve zekâsı ruh ve bünye bakımından olmasa bile sadece «DEMOKRASİ» nin ismine kavuşunca, hürriyet sarhoşu oldu. Kendi hürriyetinin başkalarının hürriyetine tasallut etmesinde mahzur bulunmadığı zehabına kapıldı.

Acı bir istihza olarak hâlâ bazı nâhoş hareketleri (Demokrasi var!) sözü ile kamufle etmeğe çalışanlar, ihtimal, sözü bu yanlış tefsire telmih ederler. Kitleleri peşinde sürükleyen Adnan Menderes şu veya bu parti gibi sistemsiz bir muhalefet kursaydı, demokrasi uğruna ne çamlar devrilirdi, tahmin edin. Halka fazla heyecan vermemek ve dâvânın esasını telkin etmek, maksada meşru ve kanunî yollardan erişmek, şuurlu Adnan Menderes muhalefetinin başlıca vazifelerinden biriydi. Nitekim demokrasiyi aşırı hürriyet şeklinde mânalandıran ve hareketleriyle böylece izah eden muhalefet partilerinin millet huzurunda gördüğü itibar meydandadır. Demek oluyor ki, Adnan Menderes muhalefette iken iktidar hürsından uzak, demokrasi mücadelesini sonsuz bir hürriyet vâdiyle ihtilâl havası içinde yapmamış, bilâkis memleket menfaatini düşünerek ve Türk milletini istikbale hazırlamak gayesiyle 1946 da memlekette bir demokrasi kürsüsü kurmuştu. Zira bir milletin anladığı ve iman ettiği bir dâvanın kavgasını yapması icabetmekte idi. Yoksa Adnan Menderes ve arkadaşları bu yolu tutmayıp hemen şiddetli bir muhalefete geçseydiler, devrin hükûmetine hiç olmazsa şantaj yaparak 1946 seçimlerinde garantili seçimi temin eder, ve iktidarı ele alabilirlerdi. Ama mesele iktidarı ele almak değildi. Mesele, milleti hürriyet dolu bir hayata, demokrasiye, çok partili siyasi mücadeleye alıştırmaktı.

Ayrıca memlekete ilmin penceresinden bakmak, hayat şartlarını bir murakıp olarak bilmek alınması gereken tedbirleri iktidara anlatmak milleti de bu yolda uyandırmak lâzımdı. O zamanki iktisadî hayatımızın panoramasını bunun için burada gözden geçirmemiz politik değeri bakımından elzemdir.

Evvelâ dünyanın hangi arz ve tül dairesinde olursa olsun bir şehrin refah dolu manzara arzemesi için nasıl olması lâzım gelir, şehirli nasıl istikrar verici hayata kavuşur, onu mütalâa edeceğiz:

Şehir sınaî veya ticarî bir merkez olduğu zaman çabuk inkişaf eder, hayat seviyesini yükseltir. Başka şartlar altında ancak turistik hüviyeti oldukça kalkınabilir. Türkiyenin bütün cephesiyle turist memleketi olduğunu bırakalım. Esasen turizm dâvasının da Demokrat Parti iktidara geçtikten sonra ele alındığı görülecektir.

Şehrin ayrıca efsanevî bir dev değirmen gibi, bir memleketin istihsalini de bitirir. Buna rağmen bir memleketin ham maddesini de şekil, sınaî kalıplarına döker, ve Ticaret metayı halinde aslından çok daha kıymetli olarak piyasaya arzeder. Eğer şehir bu her iki hususiyeti taşıyorsa, iyi. Fakat sadece birinci hususiyetiyle şehirse gayet tabii ki fena.

Türkiye bir ziraat memleketidir. Şehirleri de tam mânasiyle müstehlik. Fakat bununla beraber şehirlerinin ticaret ve hiç olmazsa topraktan kazanılan metal smalleştirecek birer sınaî merkezleri olması da mümkündür. Makina devrinin tehdidine uyulmalıydı. Böyle olmadı.

Ve böyle olmadığı içinde bir memur millet meydana geldi, herşeyi hükûmetten bekledi. Hayat gittikçe pahalılanıyor, bu yüzden sık sık hükûmet buhranı başgösteriyordu. Çünkü hükûmetin vaktiyle çizilmiş içtimaî bir programı varsa da, iktisadî sistemi yoktu. Şehirde yaşayan halk, işçi, memur, esnaf, ve serbest meslek sahibi eziliyordu. İşçinin medenî insanlar gibi huzur içinde yaşayacak bir ücrete tâbi tutulduğu görülmedi. Memurlar sınıfı «Dar gelirli» ismiyle bir zavallı vatandaşlar zümresini meydana getirmişti. Serbest meslek erbabıysa müsait sahadan mahrumdu. Yalnız ithal rejiminin düzensizliğinden ve dolayısıyla murakabe zaafından gayrimesru kazanç temin etmesini bilen bir istifçiler, muhtekirler, ve karaborsacılar sınıfı husule geldi. Bu da gösteriyor ki, şehir hayatında sosyal ahlâkı bozulmuş bir cemiyet hayatı hüküm sürüyordu. Bu meşrutiyetten evvel olduğu gibi yeni bir inhilâle sebebiyet verebilirdi. Şehir münevver ve mütefekkir zümrenin sosyetesidir. Binaenaleyh köyün ahlâkı bozulduğu takdirde şehir onu terbiye edebilir, ama şehirin ahlâkı bozulduğu zaman köy değil.

İkinci dünya harbinden sonra herşeyi mubah gören müsamahakâr ahlâk nazariyesinden masun kılınan metin ahlâk yoktu demek istemiyoruz. Esasen 1950 inkılâbı bu ikinci ahlâkın eseridir. Fakat o hiç kimse birincisine ahlâk ve vicdan dersi veremeyecektir. Binaenaleyh hiç olmazsa etrafı korumak için birşey yapmak gerekmektedir. Ahlâk bâzan ne olmuştur? İkinci dünya harbi mi? Avrupa için belki ama, Türkiye için hayır!

Türkiyede eğer iktisadî sistem hükûmeti başta bulunsa idi, bu gayri ahlâkiliğe karşı temayül önlenebilirdi. Şu halde bahis mevzuu ettiğimiz dejenere ahlâk iktisadî düzensizlikten doğurmuştu. Demek oluyor ki, şehire refah getirilince bu dejenere ahlâk da tasfiye edilmiş oluncaktı. Türkiye bir ziraat memleketidir, ve şehiri ancak köy refaha kavuşturabilir. Evvelâ köy kalkınmalıdır.

Yüzlerce yıl İmparatorluk içeriden, düşmanlar dışarıdan Türkiye-yi yedi. Buna rağmen; tarihimizin dönüm noktalarındaki büyük hareketlere dayanacak insan, para, enerji bulabildiysek, ve nihayet bugün siyasî yekparcılığını kazanmış bir vatan kurulabilmişse bunun sebebi: Türkiye'deki halkın yüzde yetmiş beşinin köylü, Türkiye topraklarının yüzde yetmişinin köy olmakta devamıdır.

Lucien Romier'nin dediği gibi; Her cemiyet, «insanı meydana getirir ve insanı yer». Cemiyetleri ehrama benzetmek müsaadesini verirseniz, köy, ehramın kaidesidir; şehir, kasabalar da ucu, tepesi!... Cemiyetler, köyün meydana getirdiği koyuluğu, bolluğu şehirlerde, kasabalarda eritir.

Kısaca, köyü şehirleştirdik mi, ehramın tabanını yakmış, biteviye yiyen ve yenen şeyi açıkta, üremek imkânından uzak bırakmış ve onları besliyeni yoketmiş oluruz.

Belki 600 yıl bir metropol iken müstemleke sefaleti, müstemleke siyaseti gören Anadolu'nun asırlardır yıkılmamasının sebebini bunun için biz, nüfusunun yayılış ve bölünüş tarzında aradık. Bu sebebi, bir ikisi bir yana kalırsa, diğer bütün milletler için düşünmek mümkündür.

* * * Başka memleketlerde, hele Avrupa'nın şimal ve merkezinde, köy-şehir meselesi daha XVIII inci asırda başlar. Kimyadaki keşiflerin çokluğu; büyük sanayi merkezlerinin kuruluşu; nakliyecilikteki belli memleketlerin imtiyazı olan tabii servetleri öteki memleketlerin de kolayca edinmesi; büyük, milletlerarası ticaret yollarının mihverini değiştirmesi; iktisadın ağırlık merkezini değiştirmiştir. İktisat mihverindeki bu değişme, hattâ İngiltere.de bile köylerden şehirlere, metropollerden müstemlekelere bir boşanış, bir akışı doğurdu. O zamana kadar toprağın feyzi ile hususî imtiyazlarla ovalarda, tepelerde kurulan köylerin sahibi, bekçisi kalmış halk çokluğu, bu akışın kolaylık ve zenginlik vadeden cazibesine kendilerini kaptırınca köy yalnız nüfusundan olmadı, nisbî değerini de, toprak değerini de birden yitirdi.

İşte o zaman, köylerin sıra sıra eridiği, ayakta kalanlarının tatsız, kısır, pinti bir ömre mahkûm olduğu görüldü. Aynı zamanda, ufak şehirler ireldi, yenileri çarçabuk kurulup büyüdü...

Umumî harbe kadar böyle giden köy-şehir macerası, harpten sonra makinenin, kimyanın akli durduracak ilerleyişi ve çokluğu neticesi hem madde, hem mâna yönünden bir tepkiye uğrar gibi oldu. Köyün imtiyazı geri geliyor zannedildi. Fakat; Amerika, Japonya, hele Rusya gibi âmillerin yeni çehrelerle ortaya girmeleri, başka milletler için vaziyeti bugün belirsiz (=indetermine) bir hale sokmuştur.

Türkiye için köy, köylü derdi, ilk belirtilerini Avrupa'nın büyük rönesansından biraz sonra yâni XVI-XVII inci asırda gösterir. O zamana kadar Uzak ve Yakın Şark'la Uzak ve Yakın Garp arasındaki mübadelelerin hemen hepsinin geçtiği, döküldüğü transit ülkesi olan Anadolu ve tâbillerinin imtiyazı, bu devirde arka arkaya gelen keşiflerle elden gitti. Başımıza gelen bu belâ, memleketimize tabiatın verdiği im-

tiyazları başka memleketlerin keşifler, fenlerle elde etmesinden doğmuştur; yâni bizim başka milletlere göre olan müvazenesizliğimizin belâsı di. Bir tiftik keçisi işinde, imtiyazımız olan bu hayvanın, bu madenin ingilizler eliyle üretilmesi bizler için ne yaman tokat olmuştur! Ankara'nın sofcuları bir anda yok olmuşlardır.

Ticaret yollarının bu esaslî değişikliği, Anadolu'da büyük akisler yapmıştır. Bu akislerin tesirini istilâ hareketlerimizde büyük zaferlerin te'siri henüz silinmediğinden pek farkedemiyoruz.

Fakat bizde köy - köylü faciasının asıl senaryosu ondokuzuncu asırda kurulmuştur, ve bu seferki facia yalnız milletlerle kendi aramızdaki denksizliği değil, bizzat kendi memleketimizin içindeki içtimai denksizliğin bir neticesi olmuştur.

Büyük sanayi, kimyada yeni buluşlar, nakliyecilikteki ilerleyişler, makine memleketlerinin tarlasını boşaltıp köylüyü zanaatçılar gibi, gündelikçi yaparken servet yalnız yerini değiştirmiş fakat hepsi aynı memlekette kalmıştır.

Halbuki; XIX uncu asırda, Osmanlı İmparatorluğunun - sözde - metropolü olan Anadolu'da «çıkıkları durduran» büyük sanayi, ne Türktü, ne Müslümandı, hattâ ne de Osmanlı idi. O ilkin ecnebi idi, sonra düşmandı. Bu ecnebi, bu düşman sanayi Anadolu'da kurulacak; hiç olmazsa bu kuruluştan doğacak kıt menfaatleri bile bize bırakmıyordu. O, sadece çıkardığı malı kontrolleri altındaki yakın, büyük merkezlerimize yollayarak zahmetsiz, külfetsiz kazanıyordu.

Başka memleketlerde 18 ve 19 uncu asır sanayii ve makineciliği tarlanın, köyün, küçük zanaatın mahvolan mahsüllerine karşı, gene o memleketlerin öz çocuklarından meydana gelen zengin, kudretli, bütün âleme yayılan bir tüccar neslini irili ufaklı şehirlerde çoğaltmıştı.

Osmanlı İmparatorluğunun - sözde - Metropolü olan Anadolu'ya dökülen büyük sanayi malları, bu memlekette mahvettiği zanaatçıların yanında, gene o memleketin öz çocuğundan tüccar, ticaret aracı yetiştirmemiş yalnız İmparatorluğa değil, metropolün Türk hüviyetine de düşman yabancı azlıkların ecnebi kazancına simsarlık vazifesini görmelerini - kazançlı bir tertiple - kolaylaştırmıştı.

Ecnebi ve düşman büyük sanayi, ardsıra iki büyük belâ daha getirdi:

a) Yüksek faizli ve yalnız keyif yolunda eriyip giden yadırgı sermaye;

b) Bu yabancı ahlâksız sermayenin memlekette yapmağa başladığı demiryolları vesair taşıma vasıtaları.

Şehirlerimizde, bütün imparatorluğu idare etmek işini üstlerine alanları (yâni bir bakıma, ecnebi ve düşman büyük sanayiîni ziynetlerine para yetiştirmek isteyenleri); mağlûp ola ola müstemlekelerinden çekile çekile arıklamış, kötürümlenmiş bulunan İmparatorluk hazinesi artık doyurmayordu. Bu sefer; sözde bütün imparatorluğu idare eden şehirlilerin üst tabakası; yüksek faizli ecnebi sermayesine vasıta olan azlıklara köle oluyorlardı.

Ecnebi ve düşman büyük sanayiîni çıkardığı eşya ise, demiryollarının girdiği iç pazarlarımızda müthiş, koyu bir zeytinyağı lekesi gibi genişliyordu.

Meriç'ten Ağrı dağına kadar uzayan bugünkü yurdumuzdaki köylünün hiçbir memleketinkine benzemiyen sessiz faciası işte asıl burada başlar:

Bir yandan yenilmelerle kendi içine çekilen imparatorluğun - hem en yiyici, en işe yaramaz, en tufeyli kısımlarının - bütün ağırlığını taşımak gerekiyordu:

Bir yandan, kendini idare edenler (ve hiç de kendinden olmayanlar) en aşağılık zevkleri yoluna, ecnebi sermayecilere sattıkları milyonlar ve milyonları bulmak için binbir vasıta ile kendini soyuyordu. (1)

Öbür yandan, eşkiyanın, dış ve iç düşmanın kötü kastı arasında kökünden şaşırın halk - hele köylü - , ne iş tutacağını, kime dert yanaacağını, kime inanıp güveneceğini bilemiyor; bizzat kendisi bir tufeyli haline giriyordu.

Bu ağır salgınların altından kalkmak için köylü ilkin mahsulünü, sonra para eden her şeyini sattı. Muharebeler nüfusu azalttıkça geriye kalanların payına düşen salgın, bir çığ gibi arttı. Şatacak ne mahsulü, ne malı kalmayan köylünün toprağından olması, işte asıl bu zamandır...

Hattâ sadece toprağıni ekebilmek, hattâ sadece bir kara ekmek bulabilmek için «borç para almak», köylünün sarılacağı tek yıldı. Bu parayı kendisine ne devleti, ne de mahvolan soydaşları veremezdi: Kendini, idare etmek bahanesiyle, bu hale getiren soysuz kitlenin köle olduğu azlıkların eline köylümüz, işte böyle, kurbanlık koyun gibi düştü. Sözde bu metropolün sahibi olanların, dışardan bakınca herşeyleri

(1) Meselâ 1291 senesinde borcumuz 306 milyon altın kadar olup yalnız Avrupa'ya ödemek mecburiyetinde bulunduğumuz faiz yekûnu (14) milyon altını geçiyordu. Borçsuz devlet olmaz, amma, bizim o zamanki devlet, iflâs etmiş ve bütün gelirini ipotek altına sokmuştu! Borcumuzun mânasındaki dehşet buradan geliyor!

yerinde, tamam görünenlerin toprağı ipotek altına girmiş; kendisiyle birlikte, veresiye alışverişe, hesapsız kitapsız ödeyişe kendini kaptıran köylüyü de sürüklemiştir. Victor Berard'ın müthiş bir soğukkanlılıkla anlattığı üzere, eğer 1908 meşrutiyeti daha 10 sene gecikse, Türk Anadolu'nun baştanbaşa yabancı azlıklara - ipotek edilmesi tamamlanmış bulunacaktı. (2)

«Anadolu Kurtuluş Savaşları» ile «Lozán sulhü» Türk köyünü ve köylüsünü ipotekten kurtaran; Türkiye Cumhuriyeti, köy, köylü meselesini esaslı surette iş edinen, «Köy Kanunu» ile bu meseleye kadro çizen tarihi, büyük âmiller oldu.

* * * Yeni rejimin miras aldığı köy ve köylüyü gördük: Onun hayatta, siyasette, iktisatta yeri yoktu. Yâni onu idare edenlerin kafasında böyle bir kıymet gibi şekillenmemişti. Onu geri, arıklamış fakat bâkîr bir şahsiyet haznesi halinde bırakan şey, menfi bir âmildi: Her yanına, her köyüne tren işlemiyordu; koltuğunun altında rakı şişesiyle iskambil kâğıdını taşıyan bugünün otomobili onun isteplerine çıkamamıştı; kendisinin ne olduğunu bilmeyen kozmopolit, köle, civık şehirli, onu «irşat ve tenvire» yeltenmemiş; mâteminin, bilgisizliğinin, iptidailiğinin setleri içinde, o, iklimi ile, soyundan getirdiği meziyetlerle, inandığı şeyle bâkîr kalmıştı.

Acaba bugün?

* * * Bugün köy - köylü düğümünün en güzel neticeyi verecek biçimde çözülmesi için bütün talih ve imkânlar elimizde bulunuyor.

Bir kere tam müstakil bulunuyoruz. Müstakil bulunmak... müstakil bir devletle tam bir hürriyet içinde, karşı karşıya, memleket işlerini birer birer ele almak! Bu emsalsiz mazhariyet işte bizim neslin ayakta durduğu yeniş plate - forme!.. Bu eşsiz nîmetin kadrini bilelim.

Sonra; ne içerde, ne dışarda, köy-köylü meselesini iktisat ve siyaset bakımından halletmemizin önüne geçecek engeller kalmamıştır.

Daha sonra; coğrafyamızın imtiyazları var. Milletlerin hayatında, canlılığında soğrafyayı ya inkâr etmek, ya en son safa sokmak bir âdet olmuştu. Meselâ bir Rusya, bir Fransa bunu ne kadar çabuk yalanladı! Bizim için de vaziyet böyle: köy-köylü düğümünü çözmek için, coğrafyamızın imtiyazları bizim için hem kargı, hem kalkandır.

(2) Paris'deki «Scole des Sciences Politique» 1908 dört büyük Fransızca, Yakın ve Uzak Şark hakkında konferanslar verdirmişti. V. Bérard, meşrutiyet vesilesiyle Türkiye'yi ele almış, seyrek rastlanır bir görüşle anlayışla bizi anlatmıştı. Bu konferanslar, 1909 da bir cilt olarak yayınlandı.

Daha sonra, köylümüzün soyundan getirip felâketlerin bileğisinde bilediği huyu, içi, özü var: sabır, yumuşak başlılık, kanaat, en kara imtihanları geçmesine yaramıyor mu? En sonra; bugün kollektif vicdan olan devletimiz, köy-köylü meselesini ortaya koymuş, iç siyasetinde ona temeltaşı yerini vermiş bulunuyor.

Yalnız...

Bütün bunlar düğümü çözmek için elverişli muhit, elverişli şartların ana çizgileri!.. Ya düğümü nasıl çözeceğiz?

Bu yolda görüşler kıyamet kadar. Biz belli başlıklarını alalım:

*** Bir kere işin lâf, roman yüzünü meydana getirenler var! Onlara göre köy - köylü manzarası şöyledir :

«Köylümüz açtır, susuzdur, fikir, güzelden anlama, cemiyetle yaşama, sıhhat seviyesi çok aşağıdır, yeme, içme, giyme, barınma ihtiyaçlarını ne suretle temin edeceğini, gelirini nasıl çoğaltıp içeride, dışarıda satacağını bilmez».

«Köylülerimizin gözü pek kapalıdır; köylerine hiç de hizmet etmiyorlar; muasır değil, tecedüt içinde değildirlere. Hele muasır medeniyetin icaplarına göre yaşamak akıllarında bile değil. (1)

Hemen hemen kullanılan esaslı kelimeleri aynen kullanarak ana çizgilerine getirdiğim bu görüşlerin romancılığı, «Constructif» mahiyeti, yalnız müşahedelerini bildirirken meydana çıkmıyor: asıl onların bulunduğu çarelerdir ki işin yalçın çıplaklığı önünde insana çin mürekkebi ile kimya laboratuvarında yazılmış roman ürpertisi veriyor.

Bu saffet dolu olmasını kabul ettiğimiz mütalâalara göre köy, köylü meselesini kuran görüşler çare ve vasıta olarak bakınız ne veriyor:

«Köylü bu memleketin efendisidir. İstiklâlimizi yüksek kahramanlığı ile koruyan, uzun zamanlardanberi sarayın ve saltanatın rezaletlerine tahammül ederek milli karakterimizi içinde saklıyan odur. Şu intibah devrinde himmet ve alâka bekleyen manzarasıyla karşımızda duran bu köy ve köylüyü kurtarmak ve yükseltmek en büyük ülkümüzdür. Bunun için, herşeyden evvel, milli terbiye ve inkılâp terbiyesi vereceğiz. Milli şuuru takviye edecek ve inkılâbı kökleştireceğiz. Milli vazifelerini, cumhuriyet kanunlarından kendisine taallük edenleri öğreteceğiz. Umumî bir yurt bilgisi ve sevgisi aşılacaktır. Tahaffuz ve tedavi tedbirlerini anlatacağız. Temizliğin, intizamın sıhhi noktai nazardan lüzum ve ehemmiyetini, fazla olarak da bunun zevkini anlatacağız. Köylülerimizin ziraat kabiliyetini artıracığız. Bunun için mıntakalara

(1) Ülkü Mecmuası, eski seri; cilt 1, 2 Sayı 6.

göre işaretlerde bulunacağız. Toprak sahasını makine ile birlikte inkişaf ettireceğiz. Göçebelerimizi fena vaziyetlerden kurtaracağız.»

Bütün bu azametli işler, herbiri bir seferberlik isteyen bu çalışmalar nasıl olacak, ne ile olacak biliyor musunuz?

Dört senelik köy mektepleriyle, orta mektebi bitirmiş, lütfen bâzı kurslara devam ettirilmiş, 18-20 yaşındaki delikanlıların [kendilerine «hakiki saadetin, içtimaî mefkûrelere hizmetten ve feragatla çalışmaktan başka birşey olmadığını anlatmak için Göthe'den, Kant'tan parçalar okumuş» delikanlıların!] öğretmenliği ile!. Ve hepsi: bir zamanlar moda olan «Anadoluyu irşat!» heyetleri veya onların vaiz ve nasihat metodlarıyla!..

* * * Köy ve köycülüğü düşüncelerinin mihrâkı yapan bâzı düşünürler için manzara şöyledir :

«Türkiyede köylü, kendisine gerek ziraat, gerek odunluk, gerek me'râ için kâfi derecede toprak bulamıyor. Binaenaleyh, köy ve köylü bakımından Türkiye'de bir toprak meselesi vardır. Köy meselesi bir ziraî istihsal, bir nüfus ve nihayet bir köy mektebi meselesidir. Bu meseleyi vahimleştiren âmiller: 19 uncu asrın büyük sanayii; Anadolu'nun bir müstemleke gibi istismarı; harpler, bakımsızlıklar, hastalıklar; menfi bir mektep terbiyesi... dir.»

Çare? Siyasette adalet, iktisatta: köylüyü kapitalizmin tesirinden kurtarmak, bankalar ve ufak tefek ziraat sanayii kurmak nihayet köyü sevdiren, istihsalı sevdiren mektep meydana getirmek (1).

* * * Köy-köylü meselesini şaka ve lâf olmaktan çıkararak başka görüşler de vardır. Bunların en karakteristiği bizce şu manzarayı gösterenidir :

«Köylü kışın yakmak için ineklerinin gübresini kurutuyor. Evinin bir tarafını büyülteceği zaman, kara kerpiç yoğuruyor. Avucu ile bulgur yiyor ve ot üstünde yatıyor.»

«Dokuz küsur milyon Türk çiftçisinin, eğer biz ondan birşey istemezsek, bizi hatıra bile getirmeyeceğine şüphe etmiyenler, bundan memnun olanlar vardır. Bu bizim dertsiz ve tasasız olduğumuzu değil, vatandaşsız olduğumuzu gösterir.»

Realiteyi bu mükemmel görüş; olanı gösterdikten sonra istediği, beklediği şeyi de söylüyor: Anadolu yaylâsında Avrupa köylerini arıyor. Bu köy «baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, tülümevç ile dinleyen, ocağı başında gazetesinin köy saatini oku-

(1) Meslek gazetesi, 1925. Sayı : 35.

yan, Hamburg piyasasının zahire fiatlarını soran köylünün köyü olacaktır.

Bu görüş, bu mucizeyi «köy hocasının yerini tutan terbiyecisi ile» köyü «devlet organizmasının içinde atomlaştıran köy iktisatçısı» ndan bekliyor (1).

Bu son görüşte kullanılan kelimelerdeki realistiğe deyecek yoktur. O da, 1925 deki görüş gibi, güzel, amma ikisi de söz götürür:

1 — Köy, artan toprağı ile, istihali ile, mektebi ile, nihayet ne olacak? menfi terbiyeden kurtulan, istihsal aşkı veren mektepten çıkanlarla nereye gidecek? Milletin öteki parçalarıyla köyün köylünün münasebeti ne olacak?

2 — Anadoluda bugün, hattâ uzakça bir yarın için —Meslekteki görüşün anladığı mânada— bir «toprak meselesi» yanında hattâ ondan önce, bizi haricin istilâsından bile korkutacak bir nüfus derdi yok mudur?

3 — 1933 görüşünde, olması istenen, köy değil şehirdir ve biz köyün rağına iren şehrin, veya şehirleşen köyün ne olduğunu daha başlarken söyledik. Ocağı başındaki radyosunda Hamburg piyasasını öğrenmeyi büyük merkezlerin ihracatçı tüccarına bırakabiliriz; zahiresini kendisinden alacak en yakın Anadolu merkeziyle münasebette bulunmasını teminetmeyi şimdilik yeter görmemiz daha realistçe olmaz mı?

4 — Gerek romantik görüşlerde, gerek ciddi görüşlerde istenenler oldu diyelim, iş biter mi? Bu istenenler makinaya, zahireye ait. Bu köyün ruhunu ne ile dolduracağız? Bu köye, eski «köy imamı» kadar (2) otoriteyi, inanı kiminle, hangi ölmez esaslara dayanarak vereceğiz?

5 — Bir «İsviçre köyünden farkı olmıyan, içinden asfalt yol geçen, elektrik ışığı ahır kapılarına kadar sokulan, yeşil tarlalarının ortasında demiryolu raylarıyla sulama kanalları birbirine karışan..» köyün köylüsü bugün «Van köylüsünden farksız» ise, «Ergazi köyü bu asrî köyümüze değil, o eski Ergazi köyüne benziyorsa»; asrî çamaşırhanesine, asrî hamamına uğrıyan yoksa, dispanserine doğum için kadınlar gitmiyorsa, bunun illeti nedir?

O köyün - köylünün dışında kalan - «Constructif» mahiyeti değil mi? O köyün plânının herhangi bir ecnebi köyüne göre oluşundan; içindikilerin sorgusuz, cevapsız, oraya yerleştirilivermesinden, o köyü

(1) Kadro, 1933. Sayı 18.

(2) Dönüm, Sayı 12, 1934.

yapan maddelerin köy, köylü ile hiç münasebeti olmıyan mallar oluşundan; o köyü kafalarımızdaki hülya yurduna: bir nevi şehir modeline benzetmeye çalışmamızdan ileri gelmiyor mu?

6 — Köy ve köylü için bu kadar çok, bu kadar esaslı, büyük dileklerimiz var. Bunların hakikat haline gelmesini maarıften, şu 18-20 yaşındaki delikanlıdan beklemek —hiç olmazsa— romantizm değil mi?.. O Maarif ki: «halkın en büyük kalabalığı şehirlerde ve kasabalardadır; köylerimiz çokluk, birbirinden uzaktır. Bir mektebi çocuklarla dolduramayacak kadar ahali azlıktır. Öyle ise ilk iş ön sırada bulunan toplu halkın okutulmasıdır.» diye düşünüyor ve henüz köyler için harekete geçmek lâzım geldiğine; bu memlekette bir köy-köylü buhranı bulunduğu dikkat etmeye lüzum bile görmüyor (1).

III

Dünyanın bütün nazariyeleri, bütün güzel dilekleri bizi kandırmaktan uzaktır.

Gözümüzün önünde, köylerden şehirlere doğru uzayıp giden boşahşların görünüşleri var. İstanbulda, Ankarada, Antalyada, Mersinde, Adanada, Diyarbakırda, Yozgatta, Samsunda, bu yeni çeşit muhacirliği gördük. Yazın bütün meydanların, cami avlusundan mezarlığa kadar bütün ağaç ve taş diplerinin, kışın hanların, medreselerin, türbelerin, doğru veya eğri misafirlerini bunlar teşkil eder.

Bu boşahşın sebepleri, 18 inci, 19 uncu asırlarda, büyük sanayi memleketlerinde tesbit edilenlerden ne kadar farklıdır! Oralarda, tarlaları boşaltan esaslı sebepler, şehirlerde kazancın bolluğu, şehir hayatındaki zevk, rahat, konforlu üstünlüktü.

Ya bizde?..

Dairelerde odacılık, hastanelerde, müzelerde, mekteplerde hizmetçilik yapanlardan tutunuz da yollarda, başka yapı işlerinde, kazılarda.. gündelikçi olanlara kadar geliniz. Sabanını bırakıp şehir yollarına, şehirlere üşüşenlerin kazandığı, kendilerini doyurmaktan ne kadar uzaktır! Böyle çalışanların, ne yediklerini, nasıl gün geçirdiklerini bizim gibi yakından görenler ve ömürlerini onlarınkine katmış olanlar iyi bilirler. Yozgat'ın «Akdağ madeni» köylüğünden Ankaranın 60 km. batısındaki bir hafriyat yerine, günde 40-50 kuruş almak için —hem de harman vakti— yayan koşup gelen bir kitleyi, kazancın bolluğu, şehrin, kasabanın konforu çektirip getirdi denemez.

(1) Hâkimiyeti-Millîye Gazetesi: 17 - VII - 1933. Sahife : 3

Bizde fabrika hayatının henüz yok, denecek kadar azlığı, bu yeni çeşit muhacirlere devamlı, emin, bol gündelik umutlarını vermekten çok uzaktır. Meselâ.. «İtalya köylüsünün ancak 150-160 kilo şeker cevherini taşıyan pancarını İtalyan şeker fabrikatörü 1430 kuruşa alırken, Türk köylüsünün 190 kilo şeker cevherini taşıyan bir ton pancarını 1000-1250 kuruşa satınalan (1)» yeni fabrikacılardan zaten köylünün ve köyün yekınması için müdahale beklemek, hiç olmazsa zamansızdır.

Bizim köylü gibi aza kanaati, darbı-mesel hükmüne girmiş, didişmesi, (yerleşmiş kanaatlerin aksine) rahatından bin kere fazla olan, dilsizliği, utangaçlığı âdeta benliğinin ana çizgilerini yapmış bulunan bir kitlenin köyünü bırakması için büyük bir mecburiyete düşmesi gerek. Bu mecburiyet: Toprağın artık kendini beslememesinde, köylünün —bütün didinmesine rağmen— bu menfî şartı değiştirememesindedir.

* * * Köy niçin artık köylüyü barındıramıyor?..

Acaba toprakta mı kabahat var?.. Türk köylüsünün bu yeni çeşit muhacirliğini toprağın kimyevî yetersizliği mi hazırlıyor?..

Ziraatle, iktisatla alâkalı herkes bunun aksine inanmış, aksini söylemektedir. Türkiye toprağının; değil böyle 14 veya 17 milyonu hattâ 50 milyonu ferahça yaşatacak zindeliğe, imkânlara sahip olduğu, pek belli bir şey gibidir. Tam tersine: Türkiye'nin dört bucağında, bizim imtiyazımız, inhisarımız olan mahsullerin yetiştiğini, yetiştirilebileceğini biliyoruz.

Bilinen bu ilk şey, Türk köylüsünü bugün şehirlerin paryası haline sokan sebebin, «az istihsal imkânı» olmadığı neticesine de kolayca vardırabilir. Uzun istatistiklere lüzum kalmadan, —göz yardımıyla bile görüyoruz, biliyoruz: ki dünyada en az istihsal eden Türkiye, mallarını, yâni ziraî mahsul ve maddelerini —hem de dünyada Türkiyeye bir monopol verecek kadar hususiliği bulunan mallarını— satamamak, kıymetlendirememekle kıvranan milletlerin hiç olmazsa birincisidir.

Köyün köylüyü barındıramaması, Türk köylüsünün israfından, sefahatından, netice olarak: kazancıyla nispeti olmayacak kadar debdebeli yaşayışından da ileri gelmemektedir. Başka türlü söyleyelim: köylü, 5-10 kuruş için kendisini şehir yollarına atıyorsa, sebep, onun daha kelli felli, daha lüks, hattâ sadece daha rahat yaşamak isteğinden değildir. Bu bakımdan, ona: «Bu zorlukla dolu devirde sen de kısmetine razı ol.. Daha iyiye, daha fazlaya göz dikme, köyünde kal!..» denemez. Türk köylüsü hayat seviyesi bakımından bugün o hale düşmüştür ki,

(1) Kadro mecmuası, Sayı, 24. S. 14.

ona: «Biraz daha dişini sık, biraz daha fedakârlık et!» demek, her tarafı sarmış gibi görünen «KÖY.. KÖYLÜ... KÖYCÜLÜK.» dilekleri, nazariyeleri, heyecanları ile müthiş bir tenakuza düşmek olur. Hisli, büyük Başvekilin Bakırköy fabrika müdürünün yakasından dostça tutup: «Köylüye ucuz elbise isterim!» dediği ânı yaşatan fotoğraflar sanki Türk köylüsünün bu hayat seviyesindeki sıfıraltı noktasını gösteren el gibidir. Yemesi, içmesi, giymesi bu derecede olan köylü sefaletinin köy muhitinden başka bir yeri seçmemesi kadar, âdeta «instinctif» bir şey olmazdı.

İnsanlığın her yanında muhafazakârlığın timsali olan köylü, içinin huzurunu, içinin muvazenesini, gönlünün tesellisini de ancak köylünün içinde, damının altında toprağıyla karşı karşıya geçirmekle bulabilir. En seçkini bile kendi çaresizliğini bir «Yaban» a değişen, en lütufkâr oldukları zaman bile kendisine ancak «Hemüçük» alayı ile hitap eden bir şehir cemaatinin içinde, kim kendisini anlar, dinler ki: köyünü böyle bir ihtiyaçla bıraksın da şehir yollarına dökülsün?

Demek köylünün toprağını bırakıp gelişinde başka âmiller var. Demek köylünün beş on kuruş kazanmak için paraya kesilişinde; toprak sahibi olmanın eşsiz efendiliğini gündelikçi, hademe olmaya feda edişinde başka sebepler var.. Toprak sahibi olduğu, fâtihi nesillerden geldiği için esasen efendilikle civanmertliği birleştirmiş olan Türk köylüsünü bugün devleti aldatan, birbirini aldatan, bal gibi en tabii, en taklit edilmez güzel gıdanın bile mumla, şekerle yalancısını yapacak kadar hilekâr hale sokan... başka âmillerdir.

* * * Biz bu âmilleri şu formülde hulâsa ediyoruz :

Köyün muvazenesi mahvolmuştur!

Bu muvazenesizlik, her şeyden evvel; köye giren para ile çıkan veya çıkması gereken para yekûnlarındadır.

Köylü; bütün didinmesine, ilk sanların durumuna katlanmasına, bir bodur istep bitkisinin ömrünü geçirmesine rağmen.. kendisinin ödemeye borçlu olduğu yekûnu köyünden temin edemiyor. İlk mahsul, kapkacak, davar.. gibi nakledilebilir servet kırpıntıları bu muvazenesizliği kaldırmak yolunda eriyor. Sonra kadastro dairelerinde biten müthiş macera: köylüyü topraksız bırakan ve parya yapan macera geliyor. Bu denkleştirilmez didinmeye muvazene temini için azaplıktan, (uşaklıktan) tutunuz da hademe, amele olmaya kadar derece derece bütün paryalık merdivenlerini inmek üzere köylü köyünü bırakmaktan başka çare bulamıyor.

* * * Sonra: bu muvazenesizlik köylünün ruhundadır. Köylünün

kafasındadır. Köylü, gönlünden, içinden, kafasından söküp attığı kıymetlerin yerini dolduramamış bulunuyor. Maddenin köyünden kovduğu köyliyi artık gönlü de, kafası da oraya bağlayamıyor. Cennetten kovulan Âdem'in macerasını, bugün bizim köylülerimiz yirminci asırda, böylece, yeniden yaşıyor!

Köy, yalnız köylü değil, tektek köylüler değil, bütün Türkiyede köy, iflâs etmiştir ve «banqueroute = topatmış» haldedir.

*** İster fantazi, ister büyük endişeler mahsulü olsun; daha evvelki yazılarımızda küçük levhalar gibi çizmeye çalıştığımız görüşler, çare arayışlar gösteriyor ki: Türkiye'de köylü meselesi vardır. Demek köy vardır. Gene öğreniyoruz ki bütün ülkemize bir sıfat gibi yapıştırılmak istenen köy kelimesi, konforcuların rağmına, şehir, kasaba kelimesiyle aynı mânada değildir. Köylerimiz başlıbaşına bir tefekkür prensibi olabilir. Nasıl ki şehirlerimiz başlıbaşına bir düşünce, bir hareket plânına zemin olabiliyor. Türkiyede orta ve yüksek öğretimin istenen derecede olmadığını görerek «bu memleketin bütün mektepleri ilk tedrisat mektepleri» hükmünü verenler olsa, üstümüzde ne tesir uyardırır? Bu hükmü verenler, bütün maarif meselesini «ilk mektep meselesi» gibi görüp halletmeye çalışırlarsa bizde uyandıracığı tepki ne olur? Tıpkı bunun gibi: «Türkiye baştanbaşa iri veya ufak, fakat her halde köylerden ibarettir.» hükmü, bize yalnız yanlış değil, zararlı da görünmüştü. Çünkü gerek madde, gerek mâna, gerek iktisat, gerek maarif yönünden alınacak tedbirlerin bu ana hükme göre olması bir zarurettir. Şaha kalkmış bir makina ve umran âleminin karşısında vatanını böyle iptidâi bulmaktan dehşete tutulan memleket çocuklarının, Türkiye'yi baştanbaşa köy görmesi ve bundan iztirap, hattâ hicap duyması, bulmak istedikleri çarelerin neticesiz kalmasını hazırlar... Nitekim bu görüşler, elektrik ocağının başındaki telsizini Hamburg piyasasına göre ayar eden «inşa etmekle» kalmamış; tepeden tırnağa geri, perişan olduğunu tasvirettiği bu köyler âleminin kitaplarını, sadece İstanbul, Ankara şehir çocuğuna yazdırmak, bastırmak gibi, asırlardır süren bir inkâr ve gafletin devamını da tabiileştirmiştir. Baştanbaşa, kurduğumuz medeniyetlerin anıtlarıyla dolu çevremizi, yalnız köy kurmuş ve köy bırakmış bir cemiyetin çirkin kalıpları gibi görmek, en değerli san'at vesikalarımızı yoketmiye varıp dayanmıştır. Bu görüşü düzeltip köye -Atatürk'ün dediği gibi- göğsümüzü kavuşturup varmadıkça; köyün içini ve asıl bünyesini denkleştirmedikçe, köyün e m e k denen cevherini hem kendi yurdumuzda, hem dış âlemlerde yetesi değerlendirmedikçe; yapacağımız bütün davran-

malar, toptan inşa edeceğimiz bütün yapılır.. ya iflâsa, ya göçmeye, ya cins bozukluğuna uğrama hükmünü giyecektir.

Bugün hiçbir millete nasip olmaz görünen kinsiz milliyetçilik, bütün insanlara açıktan ve içten dost olarak yekpâre bir millet kalmak; nihayet millet coğrafyasının içinde «tezatsız millet» haline girmek mucizesini biz Türkiyemizde hakikat haline sokmak imkânıyla yanyanayız. Sınırlarımıza bakın: biz kimsenin toprağında gözü olmayan hemen hemen tek milletiz. Bu bakımdan dış siyasetimiz dünyada en açık yürekli siyasete örnek olabilir. Bu yekpâre, bu tezatsız millet mucizesini coğrafyamız üstünde hakikat haline sokmak için, bugün her zamandan ziyade, «kendikendine yeten» bir iktisat rejimi düşünmek zorundayız. Bütün insanlığı sarsan, yerleşmiş rejimleri söken dünya buhranı ile (1) bizim, hiç bir alâkamız yoktur, bugün de yok denecek kadardır. Bununla, bizim darlık, işsizlik, geçi sıkıntısı çekmediğimizi söylemiyorum. Bizim buhranımız, tamamiyle bize mahsustur ve sebepleri dışımızdan çok içimizdedir, demek istiyorum. Bizim buhranımızın çaresini de dışımızda değil, içimizde bulacağız. Dünya istihsal buhranı, fazla para buhranı, parasına, adamına, malına pazar bulmamak buhranı ile kahroluyor. Rusya gibi her tarafa düşman ve her taraftan düşmanla, boykotajla çevrili, iptidailiklerle tıkalı bir âlem, bütün insanlığın rağmına, içine girdiği açlık, kıtlık, işsizlik belâsından kurtulmaya muvaffak olabiliyorsa bunu, hiç şüphesiz, «kendi kendine yetme» iktisadına borçlu olacaktır. Çarlık, yeni Rusya'ya bu kadar geniş bir hinterland bırakmak suretiyle, bolşevik rejiminin muvaffak olması için herkesten çok çalışmış gibidir. Diğer milletler, en ileride olmalarına rağmen, bu buhran çıkmazından çıkabilmek için mutlaka başkalarının zararına uğraşmak, zararlanmasına göz yummak, hüflâsa: müstemleke bulmak, müstemlekelerinde 17 nci asır işleticiliğine taş çıkartacak bir usul bulmak çaresizliğindedirler. Bütün insanlığın anlaşmaması, muhakkaktır ki, ilkin bu zehirli yumağa sarılı bulunuyor. Yeni harp çıkarsa mutlaka bu yumağın çözümlenmesinden çıkacak.

Halbuki Türkiye'nin coğrafyası, hattâ nüfus kesâfetsizliği gibi meş'um bir yokluğa rağmen, bugün bizi en imtiyazlı milletler arasında bulunduruyor. Bu imtiyaz bir yandan; hiçbir millete düşman olmayan ve bugünkü çaresizliğimizden doğan «kendikendine yetme» iktisadı; öteyandan, kendimizi yalnız sıhhatli, tok, müvazeneli millet haline ge-

(1) Bu yazıların 1933 de, yâni iktisat buhranının Türkiye'yi en çok sarstığı yıllarda yazdığı unutulmamalıdır.

tirmekle kalmıyacak; insanlığın içinde - tıpkı Balkanlara, Yakınşarka vaktiyle girdiğimiz gibi - bir rehber gibi yürüyeceğiz.

Bu imkânı, bu müvazeneyi ve bunların bütün mekanizmasını, ham maddesini bizim köylerimizin hazırladığını unutmak bizi de - yıkılmakta olan - Garp âleminin bir zavallı peyki hâline sokuyor. Türkiye'yi baştanbaşa bir kasaba, bir şehir halinde «inşa etmek» isteyenler; bizim bu belâ namzedi peyk kalmamızı, bizim bütün âlem karşısındaki büyük coğrafya imtiyazımızın neticesiz kalmasını hazırlıyor demektir.

Rahattan, mamurluktan, istihalden bıkmış makina, fabrika milletlerinin buhranı karşısında Türkiye ne kadar ayrı bir âlem meydana getiriyor! Bu âlemin nüfusu toprağından çok az. Bu toprağın da iyi dağıtıldığı şüpheli. Amma gene bir içpazardır ki, çok istihali - kuvvetlerini bu yolda seferber eden devlet, bu içpazarı iyi kullanmasını bilirse, - boyuna haykırmakta.

«Türk köylüsü açtır» demek nihayet bir dedikodudur. Fakat bu aç ve giyimsiz insanlığı doyurup donatmayı bir istihsal, bir iymar seferberliğine bağlamak, meselenin kilididir. Köyü köy olarak bırakmak; milletin ihtiyat kuvveti, külfetsiz yaşayıp üremenin haznesi gibi korumak ise bu kilit taşı tutan kemerdir.

* * * Millî benliğin saf kalan özü yahut «Millî benliğin hazırlanması için alınan bütün tedbirlerin kaynağı» denilen köylümüzün ve köylerimizin iç, ruh müvazenesini koruması veya bulması köyün köy kalması ile mümkündür. Onun içindir ki, köyü kendi çerçevesi dışına taşımak isteyen her teşebbüsün, her telâkkinin, her nazariyenin, her telkinin; memleketin % 75 ini «banqueroute» halinde bırakacağına inanıyoruz. Bununla beraber; «köy kendi kendine yetecek, köy kalacak» demek; köy iymar görmeyecek, köy artmayacak, büyüyecek demek değildir. Şehri besleyen nüfus, şehirleri tazeliyen enerji, şehri yaşatan asıl servest köydedir.» derken burasının artan, büyüyecek olan bir (organizme) olduğuna, kendisinden artan her unsuru şehre vereceğine zaten inanıyoruz.

* * * Köyde mahvolan müvazeneye, yahut bu türlü müvazenesizliğe nasıl ve kimlerle çare bulacağız?

«Kimlerle çare bulacağız? Sorgusunun karşılığı, bugüne kadar - aşağı yukarı - «mektep ve muallimle!» ye varmıştır. «Mektep ve Muallim» unsurunun millet hayatındaki rolünü azaltmak, tanımamak bir çocukluk olur.

) F : 5

«Nasıl çare bulacağız? «Sorgusunun karşılığı, bütün bir program olacaktır. Biz bu programı ayrıca yazacağız (1).

Yalnız :

Köyü her ne pahasına olursa olsun yapmacık tarzda, âdeta zorla şehirleştirmemek;

Köye kendi «Autonomie» sini tattırmak, duyurmak;

Köyü, içinde yaşayanları yaşatacak, köyün toprağını köylünün boğazına bir kement gibi sarılmıyacak hale getirmek;

Köyde yol, ev, harman, makina, mahsul, satış;

Köyde kıtlık, buhran, yardım, sağlık, temizlik;

Köyde emniyet, adalet

meseleleri; zannediyoruz ki 18 - 20 yaşında, ancak Ortamektebi bitirmiş, hattâ askerliğini yapmamış, içtimai tek mes'uliyet taşımamış gençlerin işi değildir. Bu meseleyi çözecek olan, bizim bugünkü köycülerimiz de değildir. Bütün programları kendisi için hazırladığımız köylünün ruhunu, iç ve dış âlemini, köylünün inan âlemini yuğurmak - ne diyorum? Onun yıkılan bütün bu âlemlerini yeniden kurmak- için; daha neye inandığını, niçin yaşadığını, niçin öleceğini bilmeyen toyların; bu meselenin dayanağı gibi görülmesi bir alaydır, fantazidir diyeceğim geliyor. Bu iş; köyü - mânası, iç âlemi bakımından da - özelliğine saygı gösterme esasına dayanacak olan devletin işidir. Devletin bütün imkânları iklim, sağlık konusu üstünde kullanacağı bir büyük seferberlik işidir. Ve gene köylü ile, her türlü sağlığına ön plânda yer verilmiş köylü ile yürütülüp başarılacaktır.

(1) Bu yazılarda bahsedilen program neşredilmemiştir. Buna karşı; «Dönüm» ün sonteşrin 1934, ilkkânun 1934 tarihli sayılarında iki tenkit neşrettik. Bunlar Nusret Kemâl Köymen'in «Halkçılık ve Köycülük», «Köycülük Rehberi», «Köycülük Esasları» adlı üç broşürüne aitti. Bu tenkid yazısı bitmemiştir. Fakat orada, bir yandan Nusret Kemâl'in tamamen benimsediğimiz fikirlerini, tekliflerini belirterek, öteyandan, bize aykırı, yapmacık, mütenakız düşüncelerini - kısmen de olsa - göstererek, bu programın esaslı unsurlarını ortaay koymuştuk. Zaten, vadedtiğimiz o programın maarife ve iktisada ait olanları bugün «Köy Enstitüleri» ve Ziraat Vekillîğinin ele aldığı orman meselesi, toprak reformu ile kurduğu mektepler, kurumlar tarafından hakikat haline girme yolundadır. Köy sağlığı, köyün imarı, köylünün yetişmesi için ordu ile işbirliği, nihayet köyün iktisatçı muvazeneliğini önleyip devamlı muvazeneyi kuracak iş meselesi üzerinde yeniden durmak şarttır. Bu işleri de bir gün, Ziraat, İktisat, Ticaret, Nafia, Münakalât, Millî Müdafaa Bakanlıklarının kuracağı ortaklaşa iş komisyonu bir yandan; Sağlık, Millî Müdafaa, Maarif Bakanlıklarının kuracağı başka bir komisyon öteyandan halledecektir.

Bu hükümlerin realiteye ne derece uyduğunu anlamak için bilgilerin ve yazarlarımızın köy için yazdıklarına bakmak, bunları, Türkiye devletinin çıkardığı - şimdi yeryer hırpaladığımız - «Köy kanunu» ile karşılaştırmak yeter. Olanı, doğruyu görmek, olması gerekeni istemek, kısaca : realistik bakımından devlet, bütün yazarlardan açık, ileri görmüştür. Köye muhtar (= autonome) şahsiyetini vermek için konulan 7 nci, 8 inci, 16 ncı 20 nci, 47 nci, 49 uncu, 51 inci, 52 nci, 53 üncü, 67 inci, 73 üncü, 74 üncü maddeler ne kadar açıktır ve özenilerek yazılmıştır. Köylünün millî benliğinde her türlü bulanıklığın en kestirme yoldan önünü almak için kanunun 24 üncü, hele 87, 88 inci maddelerini nasıl saygılarıyla karşılayacağımızı bilmiyoruz.

Bundan başka; bugüne değin bâzı kültür kurumlarıyla teklerin bu yolda başladığı teşebbüsler, her yerde neticesiz, yarım ve romantik kalmıştır. Dr. Reşit Galip, Dr. Hasan Ferit'in ve arkadaşlarının «Tavşanlı» köyünde toplanan köycülüğü neticesiz kaldığı gibi; Adana «Türk Ocağı»nın 1925 de geliştirmeyi başardığı köycülük de yarım ve neticesiz kalmıştır. Bildiğimiz nice fikir adamının bu yoldaki emeği, ya bir şehirin, bir köyün küçük monografisine; ya şurada burada yapıp çöken yapıcılara; yahut bir takım kırıklıklara; yahut ta en aşağı cinsten eğlenip eğlendirmeye varıp dayanmıştır.

Bizce; bugüne kadar yapılan ve şimdilik yapılması sürüp gidecek gibi görünen köycülük hareketleri, ister teklerin, ister kurumların olsun, ancak şu bakımdan gereklidir, faydalıdır: Devletin umumî hizmetleri arasında köyle ilgili olanların daha isabetli daha aydınlık, daha verimli yapacak havayı (atmosferi), imanı, yolları bulmak ve göstermek!

Gerek teklerin, gerek kurumların köycülük işlerini - verim bakımından - bugüne kadar romantik eğlencilerden ileri bulmuyoruz. O hareketler, o hareketleri yapanları eğlendirmiş, üstelik manasız bir yığın masrafla milletimizin gelir kısmını yemiştir.

Buna karşı, büyük tek iyiliği şudur : memlekette köye karşı duyulması gereken sevgiyi, ilgiyi ilkin meydana getirmek, sonra arttırmak, daha sonra da bir içtimaî hareket gücü vererek işin iman yanını işlemek!

Amma, bu hareket artık böyle sürüp gidemez. Çünkü bir yandan bu hareket, onun yolunda harcadığımızla nisbetsizdir. Sonra, «dipsiz kile, boş ambar» denecek olan bu hareketler, neticeli devlet işleriyle birlikte yürümediğinden köycülük - hem ona sarılanlar, hem de köylüler yanında - alay ve kahkaha konusu olmuştur. Ve tabîi tek iyiliği olan

iman işini, meselenin atmosferini yaratmak işini de tehlikeye düşürmüştür.

Yukarıda söylediğimiz gibi : Köy işini artık bir devlet işi olarak ele almak, onun sağlığı, iktisat muvazenesi esasına dayanacak olan devlet programını başa koymaktan başka çare kalmamıştır. Burada istenecek şey, devletin, şahsiyet ve iman sahiplerinin elinde bulunup kalmasıdır.

Şehirlinin âkıbeti bu kalkınmaya bağlıdır. Türkiye köylerinin bu zamana kadar geçirdiği istihaleler, aşağı yukarı kalkınma âmilleri üstad Remzi Oğuz Arık'ın aşağıda aynen aldığımız makaleleriyle belirtilmektedir. Geniş ölçüde bir tetkike dayanan ve milliyetçilik ideolojisinin zaviyesince etüd edilen bu yazıları bu kitabımızda neşretmeyi vatan daş hesabına ve Adnan Menderesin köylüyü kalkındırmasındaki hikmete istinaden faydalı görüyoruz :

* * *

Bizce bu derece ehemmiyet kesbeden ve kaderimizi tayin köy dâvasına, bir yabancı ve zararlı ideolojide ehemmiyet vermiş, Millî Eğitim ordumuza baştaki hükûmet zamanında misyonerlerini sokmuş, bilhas sa köy enstitülerine sol meyilli öğretmenler vasıtasıyla ideolojisini yaymak istidadını göstermiştir.

Demek ki Adnan Menderes henüz muhalefette iken iktidardakilerin mesuliyetlerini omuzlarına yüklenmiş bulunuyordu. Muhalefetin tenkidi, mahiyeti itibariyle iktidara geçtiği zaman yapacaklarının vâdidir. Adnan Menderes ve arkadaşları iktisadî düzensizlikten bahsediyordu. Köylünün sıkıntı ve borç içinde olduğunu ve modern vasıtalar dan mahrum bulunduğunu söylüyorlardı. Köy enstitülerinin birer sol fikir yatağı haline geldiklerini iddia ediyorlardı. Nitekim şimdi bunları tasfiye etti.

Demek oluyor ki Demokrat Parti muhalefetin şuurlu noktasında yer almak, memleket menfaatini rencide eden diğer muhalefet müesseseleriyle teşriki mesai etmemek gayesini güdmekte idi.

Adnan Menderes ve arkadaşları gayesi iktidarı ele almak olmakla beraber muhalefetin vatan meselelerinde iktidarın yardımcı bir unsuru olduğunu biliyorlardı.

Zira bir memlekette muhalefetin daima şuurla hareket etmesi ve muhalefetine körükörüne şahsî ihtirasları karıştırmaması, muhalefet vazifesini yaparken şahsî münakaşalara yer vermemesi icabetmekte idi. Memleketin selâmeti namına bu böyle olmalıydı.

Nitekim o günlerde tertipli bir suikast meselesinde iktidar gaze-

teleri tarafından sistemli bir şekilde Celâl Bayar itham edilmiş, Demokrat Parti muhalefetine moralini bozacak neşriyatta bulunulmuştu. Bu şartlar altında muhalefetin ya sinmesi veyahut coşması icap ediyordu. Hayır, bunun hiç biri yapılmadı. Adnan Menderesin en yakın mesai arkadaşı sayın Celâl Bayar gayet sakin davrandı ve Demokrat Parti muhalefetine şöylece hulâsa etti :

«Siz, ruhunuzda yaşattığımız ideali hiç tesire kapılmadan göstermek suretile Demokrat Partiye ve onun dâvasına bağlılığımızı ispat etmiş bulunuyorsunuz. Demek ki dâvamız, ruhunuzda ve vicdanınızda yer bulmuş ve müşterek ideal halini almıştır. Benim kıymet verdiğim cihet budur. Demokrat Parti mensupları arasında, bir şahsın veya zümre halinde şahısların peşine düşüp gidecek kimse yoktur. Herkes idealini selâmlamakta ve umde ittihaz ettiği esasların tahakkuku için bütün gayretini sarfetmektedir.

«Demokrat Parti işte bu sebeple, milleti kurtaran hâkimiyet düsturu ile millet haklarını sağlayan bir kanunun tatbikini, vazifelerinin başında bir iş bilmıştır. Millet, idaresinin tecellisinde vasıtadan müstağnidir.

Vasıtadan müstağni artık ev sahibi olarak hareket etmek ve arızî hangi sıfat ve salâhiyetle olursa olsun, karşısına çıkacak simsarları siyasi sahadan uzaklaştırmak azmindedir.

«Bilirsiniz ki vatandaşların insan hakları arasında bir de korkudan masun olmak hürriyeti vardır. Buna konuşmalarında sık sık temas ederim. Burada da tekrarından fayda ummaktayım. Milletimiz namına kaza hakkını haiz olan hâkimlerimiz tarafından Cumhuriyet kanunları gereğince bir kimse mahkûm edilmedikçe hangi mevkide hangi fiilî veya nazari kudreti haiz olursa olsun hiç bir kimse bir vatandaşımıza tecavüz etmeğe, bir fiske dahi vurmağa salâhiyetli değildir. Bu itibarla korkudan masun olma hürriyetinin sağlandığı emniyet içinde vatandaşlarımız tarlalarında, dükkânlarında çalışacaklar, evlerinde hiç bir endişe ve korkunun tesiri altında kalmayarak rahat uykularını uyuyacaklardır. Bunu burada ne için ifade ettiğimin elbette farkındasınız. Demokrat Parti sizinle bu hususta da tam bir fikir mütâbakatı halinde ve dostunuz olarak çalışmakta devam edecektir.

«Buna ilâve edeceği bir esas daha vardır. Doğu bölgemizde memleket müdafaası için evinden bir sevgiliyi şehit vermemiş aile yoktur. Bütün Türk aileleri her yerde vatan müdafaası ve inkılâpları uğrunda kanlarını akıtmışlardır. Bu kadar büyük fedakârlıklarla müdafa edilen müşterek bir vatanımız vardır. Bunun iş ve külfetlerinde de

tabiatıyla müşterekiz. Kimsenin kimseye karşı bu yolda bir rüçhan hakkı ve imtiyazı yoktur. Bütün vatandaşlara amme hizmetleri ve vatan nimetleri açıktır. Ve bu hak, kimsenin şüphesi olmayacak şekilde sağlanmalıdır. Parti, bütün yurtdaşları, din ve ırk farkı gözetmeksizin Türk sayar. Kanunî vazifesini yerine getiren her ferde iyi bir yurddaş gözü ile bakar. Bu ana görüşlerin tatbikatta yer bulmasına dikkatle çalışır. İtiraf etmeli ki bu prensipler, tanzimat devrindenberi az farklarla tekrar edilip durmuştur. Demokrat Parti, yarımın iktidarını millet kendisine emanet ettiği zaman bunun da tatbikına devam edecek ve bu husustaki bütün şüpheleri izale etmek suretile sözlerinin samimiyetini fiilen ispat edecektir.

Bu geniş vatan parçasının damarları büyük endüstri istihsaline müsaittir. Madenleri, nehirleri, yapılacak sulama kanalları, toprağının bereketi ve et sanayii ile bir çok mamur beldelere nazaran daha iyi ve müreffeh bir hale getirilmeğe müsaittir.

«Bize diyorlar ki, siyaset ceryanları kanun dışına çıkmıyacaktır. Muhalefet emniyet içinde yaşayacaktır. Demokrat Parti hesabına söyleyebilirim ki, muhalefet daima kanun içinde kalmıştır. Bunun aksi olsaydı, şimdi durumumuz kimbilir ne olurdu? Milletın emniyet ve itimadına mazhar olduğu içindir ki, kendisinin varlığına cepheden hücum edilmektedir. Ama, ilk zamandanberi Demokrat Parti mensuplarına yapılan baskılar, zaman zaman şeklini değiştirerek devam etmektedir. Bunu ispat edecek delillere malikiz. Bizi ne tazyik ve ne de şekil ve mahiyetleri istenildiği gibi değiştirilerek şiddet isnadları yolumuzdan alıkoymayacaktır. Suçlu olanların güçlü rolünde nasıl maharetsizlik gösterdiklerinin millet farkındadır.»

Celâl Bayar 27 Ekim 1949 da yaptığı bu konuşmada tamamilen milletın arzusuna uygun hürriyet nizamı taraftarlarının tercümanlığını yapıyordu. Fakat muhalefetin morali iktidar tarafından türlü baskılarla bozulduğu bir zamanda bu konuşmanın medenî cesaretini kaybetmeksizin ne derece kanunî olduğu görülür.

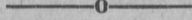
Keza iktidarca tertipli suikast meselesinden dolayı Celâl Bayara yapılan târizler devam ederken Adnan Menderes de şöyle diyordu:

«— Demokrat Parti hiç bir zaman Halk Partisini yıkmağa azmetmiş değildir. Ancak hâlen Halk Partisini temel olarak kullanmak istediği inhisarcı zihniyeti yıkmağa katiyetle ezmetmiş bulunduğumuz bir hakikattir.

«Diğer partilerin ne maksatla teşekkül ettiklerini münakaşa edecek değilim..

«Ancak partimizin Halk Partisini yıkmak zihniyetle teşekkül etmediğini ve böyle bir zihniyetle hareket etmediğini her zaman iftiharla haykrabiliriz. Delilimiz, parti programımızın birinci maddesidir. Biz, çok partili bir idarenin kurulması gayesile işe başlamışızdır. Buna mukabil partimizin kuruluşu zamanında Halk Partisinin nizamnamesinde ve programında kendilerinden başka bir partinin kurulmasına imkân verecek bir kelime ve hattâ bir işarete dahi rastlamak mümkün değildir..»

Görülüyor ki muhalefetteki Adnan Menderes Türkiyede çok partili hayatın kurulmasının yegâne taraftarıdır. Buna mukabil Halk Partisi hükûmeti neredeyse onu ve arkadaşlarını bir darbe-i hükûmet hazırlığıyla itham edeceklerdi. Şimdi de iktidardaki Adnan Menderesin mütalâasını yapalım.

Adnan Menderes İktidarda

1950 den evvel memleket kalkınması hususunda vâdedilenlerin derhal kalkınması cihetine gidildi. Gerçi C. H. P. iktidarının bıraktığı sosyal enkaz üzerine modern ekonomik sistemlerle de olsa refaha doğru giden yeni bir cemiyet inşa etmek zordu amma, Adnan Menderes bu mevzuda Türk milletinin tarihî azmine güveniyordu.

Bunu Türkiye Çimento Sanayii Anonim Şirketinin mukavelesi imzalandığı gün gayet veciz izah ettiydi :

«— Bugünkü imza merasimi, iktisadî hayatımızda mesut ve ileri bir merhaleye varılmış olduğunu kaydetmektedir. Yalnız çimento mevzuunda kısa bir zamanda memleketin dört bucağında «38» fabrikanın kurulması neticesini verecek olan bu vâkıanın bu bakımdan arzettiği büyük ehemmiyete işaret etmek yerindedir. Hâdisenin kemiyet bakımından arzettiği ehemmiyetin yanıbaşında, mahiyet bakımından gösterdiği asıl büyük ehemmiyet iktisadî sahada memleketimizde şimdiye kadar görülmemiş olan mes'ut hâdiselerin cereyan etmekte olduğuna açık bir işarettir. Teşebbüs, memlekete hayırlı olsun!. Bu gi-dişle asırların kayıplarını telâfi etmek, Türk milleti için işden bile değildir...»

Adnan Menderes ve mesai arkadaşları en büyük isabeti böylece Türk milletine güvenlerinde buldular. Bunun semeresi de beş yıllık iktidar devri müddeti içinde fazlasıyla alınmış oldu.

Bugün memleketin her tarafında kolektif bir hamle ile ekonomik kalkınmağa sür'atle gidildiği müşahede edilmektedir.

Köylüye bugün devlet tarafından açılan kredi zirai kalkınmamızı temin etmiş, günden güne temeli atılmakta olan fabrikalar Türkiye-nin istikbaline sinaî bir veçhe vermiş, yeni işçi mevzuatıyla Türk işçi-sine yakın bir hayat şekline kavuşmağa başlamış, vergi mevzuatı modernize edilmiş, insan hakları ve hürriyeti beynelmilel müeyyide-lerle hudutlandırılmış, kısaca, Türkiye bu sefer gerçekten medenî mil-letler arasına katılmıştır.

Bütün bunların belki bugün semeresi görülmeyebilir. Fakat tıpkı Almanyanın kalkınması gibi, bugünün enerjik çalışması, yeni, Adnan

Menderesin kalkınma projesine uyularak yarınki müreffeh ve muhteşem Türkiyeyi hazırlamış demek olacaktır.

Esasen bu beş yıllık kalkınma tarafsızca düşünülürse, aşağı yukarı yirmi - otuz yıllık bir çalışmanın muadilidir.

Diğer taraftan Adnan Menderesi muhalefete karşı sınırlı bir eda içinde göstermenin sebebini izah edelim :

Adnan Menderes evvelâ muhalefet düşmanı ve tenkidin muarızı olabilir mi? Burada, bunu, mantık çerçevesi içinde münakaşa edelim :

Bir defa böyle bir iddianın civarında toplananlara şunu hatırlatmak icabeder ki, Adnan Menderes muhalefetin ne demek olduğunu çok iyi bilen bir liderdir. Yâni Adnan Menderes tam manasıyla muhalefetin çilesini çekmiş, onun ıstıraplarına en ağır şartlar altında göğüs görmüş, kendisine lokal verilmediği için kongrelerini çatısından yağmur süzülen harap binalar içinde yapmış ve milletin iradesile başa geçmiş bir liderdir. Binaenaleyh başta Adnan Menderes olmak üzere Demokrat Parti içinde muhalefete baskı zihniyeti taşıyan hiç kimse düşünülemez.

Yalnız şuurlu muhalefetin ne demek olduğunu gayet iyi bilen ve kendi muhalefet zamanında daima memleket meselelerini birinci plâna alan Adnan Menderes, her vatansever gibi, muhalefetin en ufak hâdiseleri şuur dışı bir anlayışla ileri sürüp umumî efkârı bulandırması karşısında elbette ki şuurla göğüs gelecek, kötü maksatları aynı umumî efkâra açıklamak cesaretini duyacaktır. Bu, muhalefet düşmanlığı değildir.

Bakin, Anıt - Kabirin inşası bitip yıllarca Atatürkün nâşına çektirilen azaba Demokrat Partinin son vermesi üzerine çılgına dönen muhalefetin hezeyanını Adnan Menderes nasıl karşılıyor. Bir konuşmasında bunu kaale alarak diyor ki :

«— Adana veya Mersin nutuklarının radyoda okunmasının bir tesadüf eseri olarak Cumhuriyet Bayramından bir günevveline rastlamasına ben de üzuldüm. Bilseydim okunmaması için emir verirdim. Fakat kendilerinden niçin ölçüyü tek taraflı kullandıklarını sormak isterim. Daha dün, Atatürk'ün Anıt - Kabre nakledildiği 10 Kasım günü kendi gazetelerinin başmakalesine bir göz atmaları nı rica ederim.. Bugün burada konuşurken öğütler ve nazariyeler mücerret olarak serdolanmamalıdır. Partiler arasındaki münasebetlerin derecesine göre konuşmak lâzımdır. Muhalefet Partisinin gazetesi, bir kısım vatandaşların hükûmeti, hükûmet olarak tanımamakta ve fiilî bir

hükümet olarak zorla kabul etmekte oldukları mânasını işrap edecek bir yol tutmuştur. Ben, ki molursam olayım, hakkile seçilen ve büyük ekseriyetin reyî ile iş başına gelen Demokrat Parti iktidarının Başvekili mevkiinde bulunduğum müddetçe, beni Başvekil olarak tanımak mecburiyetindedirler. Yalnız milletin matem günü o makaleyi yazmakla kalmadılar, ertesi gün de başka bir makale neşrettiler ve «Siz D. P. iktidarı, o büyük ölünün arkasından nasıl yürüdünüz?» dediler. Biz o gün Türk milletinin en aziz çocuğunun mübarek nâşını vecd ve huşû içinde takip ettik.. O, ne bizim, ne de onların malıdır. O, bütün Türk milletinin müşterek ve muazzez bir malıdır. Fakat bu tahrikçi insanlar bu muazzez ölüyü toprağa verdiğimizizin ertesi günü kaleme sarılarak böylesine ayrırcı yazılar da yazdılar..»

Görüldüğü gibi Adnan Menderes idealsiz buna rağmen fesatçı muhalefetin aleyhindedir.

Bu hususta millettten ayrıldığı söylenemez. Zira yakın siyasî hayatımızı bilenlerce de malûmdur ki, Türkiyede hürriyet daima acemi ve beceriksiz muhalefet tarafından zarara uğramıştır. Esasen siyasî tarih muhalefeti bir murakabe organizasyonu olarak kabul eder. Muhalefetin vazifesi hezeyan yapmak değil, yapılan hezeyanı tashih etmek ve dolayısıyla faydalı hale sokmaktır.

Eğer bugün filhakika eski Demokrat Parti muhalefeti gibi, basiretli bir muhalefet mevcut olsa idi, çoktan diğer partilere muhalefet dersi vermiş bulunan Adnan Menderes gibi uzağı gören ve demokrasinin doktorasını vermiş bir Başvekil yukarıya aldığımız konuşmayı yapmak ihtiyacını katiyen duymazdı. Bu itibarla halk psikolojisini çok iyi bilen ve bir halk çocuğu olan Adnan Menderesin bugünkü muhalefete halkın gözü ile baktığına inanmak gerekir.

Adnan Menderes uzun müddet kuvvetli tenkidleriyle hırpalayıp yıktığı iktidarın, yâni milletleri idarenin bir sanat ve ayrıca idare edenin de titiz bir sanatkâr mizaç ve idealine malik olmasının bâriz bir temsilcisidir. Evvelâ, bir hükümetin ideoloji savaşına girmiş bulunan dünyanın kendi mahiyetile telifi kabil bir noktasında yer alması gerekliydi.

Batı devletleri müşterek tehlike karşısında birleşmeğe doğru gidiyordu. Zira düşman ideoloji evvelâ bir memlekete kaçak fikir hamulesi gibi giriyor, sonra millî tesanüdü bozuyor ve böylelikle girdiği memleketi emperyalizmin bir başka türüsü olan kendi doktrinine meyyal bulmağa çalışıyordu. Milliyetçi ve demokratik devletlerin her hususta

birleşmesi bundandı. Adnan Menderes dünya harbini takip eden günlerde siyasî aktualiteyi takibetmiş ve iktidara bir programla gelmişti. Bu itibarla Türkiyenin selâmetini Batılı demokrasi milletlerinin safinda buluyordu. Askerî blok dünya sulhunu korumaya matuftu.

Memleketimizi ziyaret eden demokrasi milletlerinin devlet adamlarına bunu en samimî lisanla anlattı.

Bu münasebetle 1953 yılının dokuzuncu ayında memleketimizi ziyaret eden Fransız Başvekile bir toplantıda şöyle demişti:

«— Aramızda bulunmanızı içten gelen bir sevinçle kutluyoruz. Bunun sebebi; bildiğiniz gibi - iki memleket arasında hâdisatı şuur arasından haleldar olmadan çıkmış asırdide bir dostluk bulunması, Fransa ile Türkiye arasında karşılıklı anlayışın en iyi ve zengin membanı teşkil eden harikulâde ittifak münasebetleri ve en sıkı işbirliğidir. Geçen Martta Pariste yapmış olduğumuz görüşmelerde hâkim olan samimiyet ve faydalı iş görmek kaygusu memleketlerimiz arasındaki dostluğun tesirli ve yapıcı bir dostluk olduğuna inanmakta ne kadar haklı olduğumuzu bize göstermişti. Ümit ederim ki, siz de, bu bize yaptığınız ziyaretten aynı kanaatle dönersiniz. Bu münasebetle kemali tevazu ile, şunu da ilâve edeyim ki, burayı ziyaretinizin sizin üzerinizde Parisi ziyaretimizin bizim üzerimizde bıraktığı füsunkâr tesiri bırakacağı ümidine asla kapılmamaktayım, çünkü, Parisin cazibesi ve ince Fransız misafirperverliğile rekabet mümkün değildir. Fakat buna rağmen kalbten gelen aynı heyecan ve samimiyet bakımından sizinle rekabet edebilmekte övünebiliriz. Kökleri çok eski zamanlara kadar uzanan ve özünü hâdiselerin mantığından ve sulh ile sulhun korunması için karşılıklı yardım idealleri ve müşterek bir bağlılıkta bulan Fransız - Türk dostluğu, sulhsever ve hüsnüniyet sahibi memleket camiasının, II nci cihan harbi boyunca Fransada teşekkül eden «mukavemet» hareketinin tarihinde her ikimizin de isimlerinin şanlı yerleri vardır. Bu itibarla sizlere hitap ederken, haksızlığa, tazyike ve tecavüze muvaffakiyetle karşı koymak için mantıklı bir sabır göstermenin, gevşemeyen bir gayret sarfetmenin bir kelime ile «mukaddes ateş» e malik olmanın ne kadar zarurî olduğu üzerinde ısrar etmeğe lüzum ve mahal görmüyorum. Mutlak bir kader ve ideal birliğinin sulhsever devletleri içinde birleştirdiği camianın daima daha kuvvetli olabilmesini teminen, çatlaksız bir tesanüdün daima daha kuvvetli olabilmesini teminen, çatlaksız bir tesanüdün idamesi ve ihtimamla tesbit edilmiş bir müşterek hareket hattının takibi için bütün hür devletlerin bu «mukaddes ateş» e müşterek bir şekilde malik olmalarını,

âti her zamandan ziyade emretmektedir. Ve böyle bir birliğin idamesi için gerekli şartlardan biri, içinde bulunmakta devam ettiğimiz tehlikeleri olduğu gibi görmek ve ahvalin icap ettirdiği fedakârlıklara katlanmak, muhakkak ki diğeri de dostların bizzat kendi menfaatleri iktizası olarak, birbirlerine ilham etmek mecburiyetinde oldukları itimattır. Bize yaptığımız resmî ziyaretle yeni bir hız kazanacağına kani bulunduğumuz Türk - Fransız dostluğuna bu bakımdan tam bir itimadımız vardır. Kadehimi, bu dostluk ve Fransanın refahı şerefine kaldırıyorum ve ekselâns Fransa Cumhurreisi ve Madame Vincent Auriol şerefine, sayın Fransa Başvekili şerefine içiyorum..»

Adnan Menderes, modern maddeci insanın düşüncelerini, teorilerini ihmal etmemiş, bununla beraber bir cemiyetin dinin ahlâkî ışığı altındaki durumunu da daima faydalı bulmuş, fakat asla bir siyasî olarak dini istismara kalkışmamış, bilâkis beşerinin vicdan hürriyetine lâyikile hürmet etmesini bilmiştir.

Modern Türkiyede öyle uğurlu bir devrin siması olmuştur ki, bu devirde, şiir hürriyete kavuşmuş, resim eski klâsik hüviyetini bırakıp taassubun zincirlerinden kurtulmuş, sinema ve tiyatro modernize edilmiş, insan ruhu inkılâbın devresinden kurtulup bizzat inkılâbın prensiplerine intibak etmiş, sinaî, tezgâhtan makinaya kavuşmuş, dikta zihniyeti körlenmiş, memleketin her cephe ve her mevzuunda tatlı bir hürriyet rüzgârı esmeğe başlamıştır.

Hayat pahahlıgını ileri sürmek hayat seviyesinin de aynı seviyede yükseldiğini, iptidaî devirlere mahsus insan masrafının medenî insanların kaliteli hayatına eriştiğini farketmemek demek olacaktır.

Hattâ geçen neslin hayat tarzı bugünküne nisbetle endeksî bir hesapla ucuz da görülebilir. Ama, konforundaki muazzam fark da inkâr edilemez. Dün lüks kabul ettiğimiz şeyleri bugün mübrem telâkki etmemiz bunun en büyük misalidir. Şu halde bunların aksini düşünmek, bedbin bir muhayyelenin veya menfi bir ruhun, daha doğrusu, partizan bir zihniyetin esiri olmaktan başka bir şey değildir.

Türk milleti, Adnan Menderesin şahsında en müreffek ve en tatlı günlerini yaşamaktadır. Bunu inkâr etmek, nankörlük olur..

Haricî Politika

Bundan önceki hükûmetlerin haricî politikasını hicvetmiyoruz. Zira dünya milletleri kadar biz de biliyoruz ki, Türkiye haricî politikasında daima aynı anlayışı göstermiştir. Her şartlar altında her zaman «Cihanda sulh» düsturunu komşu milletlerden tutunuz da uzak mıntakalardaki milletlere varıncaya kadar tatbik etmek Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti için daimî bir vecibe olmuştur. Bu mevzuda kötü ve iyi devirleriyle bir masalı andıran Osmanlılık devrini silip atıyoruz.

Fakat kabul etmeli ki en iyi haricî politika takip eden hükûmetlerimizde başında Adnan Menderes Hükûmeti gelir.

Birleşmiş Milletler nezdinde hatırı sayılır bir mevki kazanmak bir muadele halindeki Türkiyeyi bütün cephesiyle Avrupa milletlerine tanıtmak, anatomisini fes ve sarıktan ibaret sanan Amerika efkârı umumiyesile Amerikan hariciyesinin güven ve takdirlerini elde etmek, dolayısıyla Kore Destanında unutulmağa yüz tutmuş Türk gücünü dünyaya hatırlatmak, dostluğunun büyüklüğüne iman edilmesini hatırlatmak, devlet adamlarımızın muhtelif ve gayeye mâtuf seyahatleriyle Türkiyenin de Avrupa milletleri kadar büyük devlet adamlarını yetiştirdiğini ispat etmek şu bir kaç yıllık hariciyemizin zaferidir. Bu tarihî talih, sadece Adnan Menderese gülmüştür.

Hesap edin ki Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti kurulalı Arap milletleri bu şimaldeki medenî ve kuvvetli komşularına hiç bir zaman bu derece bir yakınlık hissetmemiştir. Bilâkis son günlere kadar gerek Arap yarımadasında olsun, gerekse Mısırda, bir Türk düşmanlığı hüküm sürmekte idi.

Nahas Paşa Hükûmeti ve Kral Farukun saray erkânı arasında yâni aslında Türk olan bir topluluk Türk düşmanlığını hâkim kılan tarihî sebeplerden çok, haricî politikamızdaki beceriksizlik idi. Yoksa bu güne kadar Türkiyenin liderliği altında bir islâm blokunun kurulması mümkündü.

Halifelik iddiasını güden Mısır hanedanı her ne kadar bu blokun

gecikmesine sebep teşkil ederse de, bundan önceki hükûmetlerimizin islâm birliğine atfettiği ehemmiyet de bu işde âmil gösterilebilir.

Adnan Menderes Batı devletleriyle Türkiye arasındaki ittifakı; fikir, düşünce, ideoloji, askerî ve iktisadî birliğin teessüsünü ikmal ettikten sonra Türk - Arap ihtilâfının halli yoluna gitti. Bugün Adnan Menderesin teşebbüsüyle, samimiyet ve hüsnüniyete dayanan bir islâm paktı meydana gelmektedir.

Sabık Lübnan Sefiri Vefik Elkassar'ın aşağıya aynen aldığımız beyanatı D. P. Hükûmetinin bu hususta gösterdiği gayreti en güzel ve bitaraf tarzda anlatmaktadır:

Vefik Elkassar Anadolu Ajansı muhabirine verdiği bu beyanatında mevzuu ana hattı ile belirterek ezcümle demektedir ki :

«— Türkiye ile Arap memleketlerinin sıkı bir yaklaşıma ve samimî bir işbirliğine müteveccih münasebetlerinin kaydettiği seyir, diğer Arap memleketlerinde olduğu gibi, Lübnanda da derin bir memnuniyet uyandırmıştır. Bu hâdise, Türkiye ile Arap memleketleri arasında mevcut bulunan dostluğu sağlamlaştırdıktan başka, şüphesiz bu dostluğun iyi neticeler vermesine müncer olacaktır.

Binaenaleyh Türkiye ile münasebetleri büyük bir samimiyet nişanesi taşıyan Lübnan'ın evvelemirde mütekabil menfaatlerde karşılıklı bir anlayışa müteveccih bulunan Türk - Arap münasebetlerinin inkişafından memnuniyet duyması tabiidir.

Bu mevzuda Türkiyeyi dirae eden devlet adamlarının samimî ve fasılasız gayretlerini takdirle karşılamak lâzımdır. Muhterem Başvekil Adnan Menderes'le muhterem Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün devamlı faaliyetleri muhakkak ki Türk Milleti ile Arap Milletinin muhtelif âzalarının kalpleri arasında bir beraberlik tesis etmek yolundaki gayenin tahakkukunu mümkün kılacaktır. Takdire şayan olan bu gayretler Arap memleketleri idarecileri nezdinde en iyi akisler ve bunlar memleketleri ile Türkiye arasında sıkı yakınlık arzularını izhar etmişlerdir.

Lübnan, Bağdattan avdetlerinde Başvekil Adnan Menderesle Hariciye Vekili Fuat Köprülü'yü resmî ziyaretçi olarak kabul etmekten bahtiyar olacaktır. Bu ziyaret Lübnan halkına ve devletine, izhar etmek için güzel bir vesile olacaktır. Aynı zamanda da, emval mevzuunun kat'î olarak halli için adilâne bir esas tesbit etmek fırsatını verecek ve her iki memleket idarecileri arasında mütekabil menfaatleri ve

Türk - Arap menfaatlerinin küllünü alâkadar eden bilûmum meseleler hakkında karşılıklı noktai nazar teatisini mümkün kılacaktır.

Lübnaana âvdet etmek üzere Türkiyeden ayrılışımın arifesinde büyük asker ve ebedî şöhreti haiz bulunan devlet adamı Atatürkün Türkiyeyi kalkındırmak ve modernleştirmek mevzuunda meydana getirdiği muazzam eserler karşısında duyduğum büyük ve derin hayranlığı ifade etmekten bahtiyarım. Derin ve cezri bir inkılâbı tahakkuk ettiren ve Türkiyeyi en modern siyasî, hukukî ve içtimaî müesseselerle techiz eden bu eser, her zaman o'nun ismi ile anılacak ve tarih boyunca insan dehasına bir misal teşkil edecektir.

Büyük inkılâpçının prensiplerinden ilham alarak o'nun çizdiği yolda yürüyen yüksek selefleri o'nun hâtırasına sadık kalarak o'nun eserini devam ettirmek yolundaki kudsî vazifeyi müdrik bulunarak Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî gelişmesinde, manevî şahsiyetinin yükselmesinde ve milletler camiasında ehemmiyetli bir rol oynamasından takdirle karşılanacak bir şekilde hissedar olmuşlardır.

Diğer hükûmetlerce de belki bu mevzuda her zaman bir adım atılmıştır. Fakat o adımlar, Adnan Menderesin bugün attığı adım derecesinde ciddî ve katî değildir.

Irak seyahatinin ehemmiyetini matbattan takip edelim:

Başvekilin Uğurlanışı

Başvekil Adnan Menderes ile Hariciye Vekili Prof. Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoglu ve refakatlerindeki resmî heyet, Irak'ı ve Lübnanı her iki hükûmetin vâki daveti üzerine resmen ziyaret etmek için bu sabah saat 10.20 de uçakla Bağdata müteveccihen İstanbuldan hareket etmişlerdir.

Yeşilköy Hava Meydanı bugün yine müstesna günlerinden birini yaşamakta idi. Meydan Terminal Binası baştanbaşa Türk, Irak ve Lübnan bayraklarıyla donatılmış bulunuyordu. Başvekilimize selâm resmini ifa edecek olan ihtiram kıtası da meydandaki yerini almıştı. Daha sabahın erken saatlerinden itibaren onbinlerce İstanbullu Başvekilimizi selâmlamak ve kendisine hayırlı yolculuklar dilemek üzere Yeşilköy Hava Meydanında toplanmıştı.

Başvekilimiz Adnan Menderes beraberinde Başvekil Yardımcısı ve Devlet Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Devlet Vekili Dr. Mükerrerem Sarol, Millî Müdafaa Vekili Ethem Menderes, İstanbul Valisi ve Belediye Reis Vekili Prof. Gökay olduğu halde saat 9,30 da Park Otelden ayrılmıştır. Park otel civarile Taksim Meydanında, İstiklâl Caddesinde, Tünel, Şişhane ve Unkapanı meydanlarında, Fatih ve Edirnekapi Caddelerinde yer alan çok kalabalık vatandaş toplulukları Başvekilimizi selâmlıyor ve «dost Irak'a, dost Lübnan'a selâmlar götürün,» «yolunuz açık olsun» temennilerinde bulunuyorlardı.

Başvekilimizin bulunduğu otomobil Karagümrükte çok kalabalık bir vatandaş topluluğu tarafından durduruldu. Burada caddeyi boydan boya kesen ve üzerinde «yolunuz açık olsun» ibaresi yazılı bir levha mevcuttu. Yolun iki tarafını dolduran vatandaşlar içten gelen coşkun sevgi tezahürleriyle Başvekilimizi selâmlıyor ve kendisine iyi yolculuk temennisinde bulunarak otomobilini bir serpantin ve konfeti yağmuru-na tutuyorlardı.

Başvekilimizin bulunduğu otomobil ve onu takip eden muazzam kabile yine yol boyunca toplanmış çok kalabalık halk kitlesinin muhabbet tezahürleri ve coşkun alkışları arasında Edirnekapiya ve oradan

Topkapıya geldi. Topkapıda da ellerinde bayraklar ve dövizler bulunan vatandaşlar Başvekilimizin yolunu keserek kendilerine iyi yolculuklar temennisinde bulunmuşlar ve kardeş devletlere selâmlar yollamışlardır.

Başvekilimiz Adnan Menderes ve beraberindekiler tam saat 10 da Yeşilköy Hava Meydanına muvasalat etmişlerdir. Başvekilimiz burada vekiller, mebuslar, Birinci Ordu Müfettişi ve çok kalabalık bir vatandaş topluluğu tarafından karşılanmış ve selâmlanmıştır. Burada Başvekilimize, kendisini Irak'a götürecek olan uçağın Başpilotu ve pilotu da takdim edilmiştir. Meydanda ihtiram kıtası ve kıtanın başında da Başvekilimize iyi yolculuklar dilemek üzere kumandanlar generaller ve amiraller ile yüksek rütbeli subaylar yer almış bulunuyorlardı. Başvekilimiz hepsine ayrı ayrı veda ederek ellerini sıkmış ve müteakiben ihtiram kıtasını teftiş etmiştir.

İhtiram kıtasının diğer ucunda vekiller, mebuslar, vilâyet belediye, Adliye erkânı, Genel Meclis âzaları, Üniversite Rektör ve Dekanları Cemaat Reisleri, Irak ve Lübnan Konsolosları, Bankalar, Umum Müdürleri, Ticaret Odası mensupları, partililer ve Başvekilimizin şahsî dostları yer almış bulunuyorlardı.

Başvekilimiz Adnan Menderes kendisini uğurlamaya gelen bu zevatın da ayrı ayrı ellerini sıkarak veda etmiş ve «yaşa, varol, yolunuz açık olsun, dost, Irak'a ve Lübnan'a selâmlar götürün» nidaları ve alkışlar arasında uçağa binmiş, bu arada Başvekilimize müteaddit buketler verilmiştir.

Başvekilimiz ve beraberindeki Vekiller ile resmî heyeti Bağdat'a götürecek olan uçak meydanı dolduran onbini müteceviz vatandaş topluluğunun sevgi ve bağlılık gösterileri ve alkışları arasında saat 10.20 de Yeşilköyden hareket etmiştir.

Irak'ı resmen ziyaret edecek olan Başvekilimiz Adnan Menderes'le Hariciye Vekili Prof. Fuat Köprülü ve Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu'ya şu zevat refakat etmektedir :

Hulusi Köymen Bursa Mebusu Eski Vekil ve D. P. Meclis grubu Başkanı.

Rüknettin Nasuhioğlu Edirne Mebusu Eski Vekil ve Adliye Encümeni Reisi.

Atıf Benderlioğlu Ankara Mebusu ve D. P. Genel Kurulu azası.

Lütfi Kırdar İstanbul Mebusu ve Hariciye Encümeni âzasından.

Faruk Nafiz Çamlıbel İstanbul Mebusu.

Rauf Onursal İzmir Mebusu ve Eski İzmir Belediye Reisi.
Kâmil Gündes Kayseri Mebusu ve D. P. Genel Kurulu âzası.
Sebati Ataman Zonguldak Mebusu.
Ahmet Salih Korur Başvekâlet Müsteşarı.
Nuri Birgi Büyükelçi, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi.
Muzaffer Ersü Başvekâlet Hususî Kalem Müdürü.
Şerif Arzik Anadolu Ajansı Umum Müdürü.
İbrahim Deriner Elektrik İşleri Etüd Dairesi Umum Müdürü.
Üsteğmen Hayrettin Sümer Başvekâlet Yaveri.
Sefa Kılıçoğlu Yeni Sabah Gazetesi Sahibi.
Burhan Belge Türksesi Gazetesi Başmuharriri.
İlhan Çevik Zafer Gazetesi muhabiri.
Irak'ın Ankara Büyükelçisi Ekselâns İbrahim Akif El - Alousi de
aynı uçakla Irak'a hareket etmiştir.

— 0 —

Başvekilin Bağdatta Karşlanması

Başvekilimiz Adnan Menderes ile refakatinde bulunan Hariciye Vekili Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu ve beraberindeki zevatı hâmil olan hususî uçak bugün Türkiye saatiyle 14.30 da Bağdat hava alanına vâsıl olmuştur. Başvekilimizi hava alanında, Irak Başvekilini Nuri Sait Paşa, Hariciye Veziri Şehbender, Nafia Veziri Salih Suat, Bağdat Şehremini Rahri, Hariciye Müsteşarı Baha Avna, Bağdat Muhtarrafı Fehmi, Emniyet Umum Müdürü Vecih Yunus, Propaganda Umum Müdürü Ali Sait Cemil, Teşrifat Umum Müdürü ve Hariciye erkânı ile Büyükelçimiz Muzaffer Göksenin, Elçilik erkânı, Türk vatandaşları, binlerce Iraklının coşkun tezahüratiyle karşılanmıştır. Bu münasebetle Bağdat hava alanı Türk ve Irak bayraklarıyla donatılmış, pistin hemen yanına iki muazzam çadır kurulmuştur. Berâdik tâbir edilen bu iki muazzam çadır atlas kumaşlardan yapılmış ve nadide motiflerle tezyin edilmişti. Dost ve kardeş Irak'ın Başveziri beşûş bir çehre ile Başvekilimiz Adnan Menderes'e doğru ilerlemiş ve kendisine Türkçe olarak «Hoş geldiniz» demiş. Hariciye ve Nafia Vekilleriyle diğer zevatı da aynı hitap ile karşıladıktan sonra, pistin ortasında yer alan bandonun çaldığı Türk ve Irak millî marşları dinlenilmiştir. Millî marşların çalınmasını müteakip Başvekilimiz ihtiram kıtasını teftiş etmiş ve iki Başvekil bu karşılama töreni için kurulmuş bulunan ve zemini ipek halılarla süslü, koyu kırmızı renkte koltukların konulduğu ipek çadıra girmişlerdir. Burada kısa bir müddet istirahat edilmiş ve çok samimî geçen hasbîhallerden sonra otomobille şehre hareket edilmiştir. Hava ılık ve güneşli idi. Başvekilimiz Türk ve Irak bayraklarıyla süslenen caddelerden geçerken yol boyunca dizilen on binlerce halkın coşkun ve

candan tezahüratına şahit olmuşlardır. Başvekilimiz kendilerine tahsis edilen Beyaz Saraya misafir edilmiş, burada Veliahd Abdülillâh tarafından istikbal olunmuştur. Başvekilimiz, Veliahd Abdülillâh ile aralarında geçen dostane konuşmalardan sonra, Adnan Menderes, heyet âzasını Veliahd takdim etmiş, burada içilen çayları müteakip Nuri Sait Paşa ve Veliahd Abdülillâh, saraydan ayrılmışlardır.

Başvekilimiz, Hariciye ve Nafia Vekilleriyle beraberindeki heyet âzalarıyla birlikte Majeste Kralın sarayına giderek defteri mahsusu imzalamıştır. Başvekilimiz ve refakatindeki heyet âzaları daha sonra Kraliyet mezarlığına gitmişler ve Adnan Menderes, Türkiye'den getirdiği kırmızı karanfillerden müteşekkil güzel bir çelengi kabre koymuşlardır. Bunu müteakip Krallık sarayına giden Başvekilimiz burada Majeste Kral Faysal tarafından kabul edilmiş ve Başvekilimizle Kral Faysal arasında 45 dakika devam eden samimî bir müzahabe yapılmıştır.

Gece Beyaz Sarayda hususî olarak yemek yenilmiş ve bazı hususî temaslar yapılmıştır.

• Bu tezahürat ve bu bayram havası göstermektedir ki, bu dostluğun kurulmasını sade hükûmetler değil, aynı zamanda milletler de can-ü gönülden istemektedir.

Başvekilin Bağdattaki Beyanâtı

«Iraklı kardeşlerimize mülâki olalı bir kaç saatlik bir müddet geçmiştir. Fakat bu kısa müddet zarfında dahi kalblerimizin bir olması yüzünden düşüncelerimiz arasında o nisbette bir yakınlık ve beraberliği müşahede etmiş bulunuyoruz.

Irakın sevimli ve zeki halkı, müdebbir Devlet ricali ve civanbaht hükümdarı ile vâki ilk temaslarımızda Türkiyemize pek büyük muhabbetler gösterileceğini tesbit etmiş bulunuyoruz.

Bu, o neviden bir ziyarettir ki insan kendini bir kardeş evinde gibi hissediyor ve iki memleketi alâkadâr eden meseleleri sükûn ve emniyet içinde genişliğine ve derinliğine tesbit ederek bir hüküm ve neticeye bağlamak hususunda en küçük bir şüphe ve endişe beslemiyor.

Bağdadın heyetimize açılan kuağı biliyoruz ki evvelâ Irak milleti, ikincisi de daha başka kardeş milletler adına açılmıştır. Bundan dolayı sevincimiz büyüktür.»

Başvekilin Bağdat Radyosuna Beyanâtı

«Dost Irak'a gelmiş olmaktan büyük bahtiyarlık duymaktayım. Kardeş Irak milletine Türk Milletinin derin sevgi, saygı ve itimad hislerini getiriyorum. Bu resmî ziyaretimizin bundan birkaç ay evvel veliahd Prens Abdülillah Hazretlerinin ve Başvezir Nuri Sait Paşa Hazretlerinin memleketimize yaptıkları ziyaretlerin yarattığı samimiyet ve itimat ha-

vası için de yapıcı ve hayırlı fikir teatisine imkân vereceğinden eminim. Biz Türklerin kardeş Irakla daima daha ileri, daha yakın ve samimî dostluk hisleri içinde yaşamaya ehemmiyet vermemiz bu kardeş memlekete karşı beslemekte olduğumuz derin takdir ve itibar hislerinin tabii bir neticesidir. Aynı zamanda necip Arap milletiyle olan münasebetlerimizin en güzel inkişafına mazhar olması bakımından da Irakla tesis etmekte olduğumuz çok yakın münasebet ve alâkanın keza büyük ehemmiyeti olacağına inanıyoruz. İşte bu his ve fikirlerle güzel memleketinize ayak bastığım şu anda kardeş Irak milletini muhabbetle selâmlar, güzel ve hayırlı bir tesadüf eseri olarak ziyaretimiz günün de kutlamakta olan ordu bayramınızı can ve gönülden tebrik ederim.»

Başvekilin İstanbuldaki Beyanâtı

«Irak hükûmetinin davetlisi olarak Kardeş Irak'ı ziyaret etmek üzere olduğumuzdan dolayı büyük bir bahtiyarlık duymaktayım.

Muhterem Irak Başvekili Nuri Sait Paşanın geçen sonbaharda memleketimizi ziyareti yalnız Türkiye ile Irak arasında değil, diğer Arap devletleriyle memleketimiz arasındaki münasebetler üzerinden de çok hayırlı tesir ve neticeler hâsıl etmiştir.

Hariciye ve Nafia Vekilleri ve diğer arkadaşarımla yapacağımız bu seyahatin asırlar ve asırlarca beraber yaşamış olmanın aramızda tesis etmiş olduğu müşterek ananelere, iş ve fikir birliğiyle vicdanî bağlara dayanan dostluk ve kardeşlik hislerimizi, Nuri Sait Paşanın ve arkadaşlarının memleketimizi ziyareti nasıl takviye etmiş ise bu ziyaretimizin de aynı hayırlı neticeleri doğuracağını ve yalnız Irak milleti ile değil, bütün Arap milletleriyle aramızda çok hayırlı münasebetlerin teşebbüsünde büyük bir merhale teşkil edeceğine eminim.

Irak'ı ziyaretimizden sonra yine kardeş Lübnan hükûmetinin davetlisi olarak Lübnan'ı da ziyaret edeceğim. Bu dost, kardeş memleketi ziyaret etmekten de büyük bir memnuniyet duymaktayım.

Kardeş Lübnan ve Irak Milletlerine Türk milletinin selâm ve muhabbetlerini götürdüğümünden dolayı bahtiyarım. Şimdi asırlardanberi mevcut olan Türk - Arap kardeşliğinin tarsini ve takviyesi için elele gittiğimiz yolda Tanrı hepimize muvaffakiyetler ihsan buyursun.»

Irak Matbuatındaki aksi

Bu büyük ve tarihî teşebbüse Irak gazeteleri de son derece ehemmiyet vermektedir. Bu münasebetle «El Ahval» ve «El Şaap» gazetelerinin başmakalelerinden aldığımız bazı kısımları da burada neşretmeyi faydalı buluyoruz :

«El Ahval »gazetesinin Başmakalesinde ezcümle şöyle deniliyor:

«Bu kıymetli ziyaret Ortadoğuda son ayların dostluk hâdiseleri arasında ehemmiyetlidir. Türk - Arap münasebetleri üzerindeki bulutları tamamiyle izale edecektir. Bu ziyareti Irak Başvekilinin İstanbul ziyareti hazırlanmıştır. İki memleket münasebetlerinin iyiye doğru gitmesinde bu ziyaretlerin büyük rolü vardır. Burada Türk ve Irak ricali arasında yapılacak görüşmelerin Ortadoğu müdafaasındaki boşluğu dolduracak müsbet neticelere varmasını dileriz.»

«El Şaap» Gazetesi de Başmakalesinde şöyle diyor :

«Dost ve komşu milletlerarasında yardımlaşma esas olmuştur. Bu hükûmetimizin isabetli hareketidir. Türkiye ile Irak arasındaki münasebetler esasen dostane ve kardeşçedir. Komşu ve dost memleket Başvekilinin bu ziyareti mevcut dostluk ve kardeşliği takviye edecek ve tamamlayacaktır. Türkiyenin bugünkü kuvvetli durumu milletlerarası sahada ve bilhassa orta doğudaki bu ziyaretin kıymetini arttırmaktadır.

Irak'da Arap aleminin mühim bir rüknü olduğu için iki tarafın kardeşliği hayırlı ve müspet neticelere varacaktır. Bu ziyaretin İstanbul temaslarından ve Türk Başvekilinin Arap dostluğu hakkındaki beyanatından sonra vukubulması ayrıca ehemmiyetlidir.

Bağdat'ta yapılacak konuşmaların hayırlı olmasını dileriz. İki memleket arasındaki yardımlaşmayı ve iki memleket ve dünya menfaatleri lehine temin etmesi en büyük ve en samimî arzumuzdur.»

Daha ileriki günlerde bu teşebbüsün akisleri daha canlı ve müsbet olacaktır. Şu veya bu tesir altında kalmayan muhitlerde Türk - Irak paktı büyük sevinç haberile karşılanacak fakat menfi işler üzerine mesailerini kullananlar taarfından da karakteristik propaganda kanallile baltalanacaktır. Bu satırları yazdığımız an hemen hemen herkesdeki kanaat budur. Fakat Türk ve Arap milletleri arasındaki iman müsterek oldukça, her kötü niyet akamete uğramağa mahkûm kalacak, ergeç bütün Arap milletlerine şamil bir müdafaa blokunun teessüsü Türkiye ve Irak'ın teşebbüsü ile mümkün kılınacaktır.

Irak Millî Meclisi bugün saat 14 de Türk - Irak dostluk ve kardeşliğinin çok kıymetli bir tezahürüne sahne olmuş, Başvekilimiz Adnan Menderes, Irak Parlâmento tarihinde ilk defa olarak bir dost ve kardeş memleketin hükûmet reisi sıfatıyla Millî Meclis kürsüsünden Irak milletine hararetle bir dostluk hitabında bulunmuştur. Başvekilimiz Adnan Menderes ile Hariciye Vekilimiz Fuat Köprülü, Nafia Vekilimiz Kemal Zeytinoğlu ve heyetimizin diğer âzaları Beyaz Saray'dan otomobille Meclise gelişlerinde, Millî Meclis binası önünde Meclis Reisi Abdülvahap Mürcan ile Riyaset Divanı Âzası ve Başvezir Nuri Said Paşa tarafından karşılanmışlardır.

Irak Parlâmentosu, inşa halinde bulunan yedi büyük saraya çıkmasına intizaren hâlen Bağdat Valiliği zamanında Mithat Paşanın yaptırmış olduğu sanat mektebi binasında toplanmaktadır.

Başvekilimiz ve heyetimiz âzası evvelâ Mebusan Meclisi Reisinin odasında izaz edilmiş, bilâhare Âyan Meclisi Riyaset odasına gidilmiştir. Başvekilimiz orada da Irak âyan âzası tarafından karşılanmıştır.

Önde Başvekilimiz Adnan Menderes olduğu halde heyetimiz âzası saat 13.30 da Mebusan Meclisi toplantı salonuna nâzır dinleyici ekâbir locasına girmiştir. Meclis bu esnada bütçe müzakerelerine devam etmekteydi. Irak Milletvekilleri İngiliz Parlâmentosu usulünce riyaset kürsüsünün sağında ve solunda kürsüye amut olarak uzanan üçer sırada yer almış bulunuyorlardı. Celseye Meclis Reisi Abdülvehap Mürcan başkanlık etmekteydi. Başta Başvezir Nuri Said Paşa olduğu halde hükûmet âzası da riyaset kürsüsünün sağındaki ön sırada yerlerini almış bulunuyordu.

Başvekilimiz Adnan Menderes'i, bulunduğu locadan alkışlar arasında Irak Mebusan Meclisi âzasının selâmlamasını müteakip Meclis Reisi Abdülvehap Mürcan söz almış, şu nutku söylemiştir:

«Pek muhterem Mebusan Meclisi âzası,

Şahsım ve Mebusan Meclisi âzaları adlarına sevgili komşumuz Türkiye Cumhuriyetinin Başvekil Ekselâns Adnan Menderes Hazretleriyle muhterem arkadaşlarını selâmlar, kendilerine en samimî temennilerimi takdim ederim.

Başvekil Hazretleriyle arkadaşlarının aramızda bulunmaları ve Meclisimizi ziyaret etmeleri fırsatını vesile ittihaz ederek muhterem komşumuz Türk milletini selâmlar ve muvaffakiyetle ilerlemesini ve yükselmesini candan temenni ederim.

Muhterem Zevatı Kiram,

Irak milletini, sevgili Türk milletine bağhyan alâkalar pek çoktur. En başta din birliği olduğu halde komşuluk ve tarihî alâkalar, müşterek dinimiz islâm milletlerini birbirine bağlar ve bu din, muhtelif islâm milletlerini müsavi sayar. Bu münasebetle Kur'an'ın bir âyetini tekrarlamayı münasip görüyorum.»

Meclis Reisi burada Kur'anı Kerimden «Vecealnaküm şuuben ve kabile» diye başhyan bir âyeti okumuştur ki, bunun mânası şudur: Ben sizi kabileler ve milletler şeklinde halkettim tâ ki, birbirinizle tanışsınız. Allah nezdinde en yakın olanınız en iyi olanınızdır.

Meclis Reisi sözlerine şöyle devam etmiştir:

«Şariki âzamımız bu mukaddes âyetle islâmlar arasında birlik ve müsavat kurmuştur. Konulan bu değerli kaideye hürmet etmek, milletlerin saadetini korur ve insaniyete hizmet yollarını kolaylaştırır.

Dinî alâkamızdan başka tarihî bağlar da, bu iki dost milleti birbirine yaklaştırmaktadır. Ümit ederim ki, istikbalde kuracağımız kardeşlik bağları da Türk ve Irak milletlerine ve hükûmetlerine faydalı ve bu iki muazzez milletin millî emeller çerçevesi içinde onlara muin olacaktır.

Sözlerime son verirken, Türkiye'nin muhterem Başvekiline ve muhterem arkadaşlarına Irak'ta güzel vakitler geçirmelerini temenni eder ve kendilerini tekrar selâmlarım.»

Meclis Reisinin bu nutku alkışlarla karşılanmış, daha sonra bir divan kâtibi tarafından nutkun Türkçesi okunmuştur.

Bunu müteakip Meclis Reisi, Başvekilimizi salona, kürsüye dâvet etmiştir.

Başvekilimiz Adnan Menderes, Meclis âzasının alkışları arasında içtima salonuna girmiş ve kürsüye çıkarak şu nutku söylemiştir:

«Komşu ve kardeş Irak'ın Mebusan Meclisinde bulunmak ve yüksek huzurunuzda sizlere ve kardeş Irak milletine hitab edebilmek bizim için müstesna bir fırsat olmuştur. Yüksek Meclisinizi ve zâtı devletlerini derin bir hüürmet ve muhabbetle selâmlarken memleketimizin ve hükûmetimizin kardeş Irak'a karşı duymakta olduğu derin kardeşlik hislerine de tercüman olduğuma emin bulunuyorum.

Bundan başka memleketlerimiz arasında mevcut derin ve samimî bağıllık ve kardeşlik duygularının biraz evvel zâtı devletleri tarafından irad buyrulmuş olan nutukta tam bir ifadesini bulmuş olmasının kalblerimizde en müsait tesirler yaratmış olduğunu da derin teşekkürlerimizle arz etmekten büyük bir bahtiyarlık duymaktaym.

Güzel memleketimize ayak bastığımız andan beri mazhar olduğumuz kardeşçe kabulü Yüksek Meclisiniz şu anlarda bu çatı altında hüküm süren samimî tezahürlerle ve tam mânasiyle tetviç etmiş bulunuyor.

Kanaatimce bu vakıa ve güzel memleketinizi ziyaretimizin yarattığı âkisler, demin çok güzel ve belîğ olarak tahlil buyurmuş olduğunuz veçhile, esasını ve kuvvetini uzun mâziden ve aynı viedanî inançlara bağlı olarak yaşanmış olan asırların sinelerinden alan karşılıklı kardeşlik duygularımızın ne kadar samimî ve engin olduğunu bir kere daha ispat teyid etmektedir.

Bu kadar müsabet, müsait ve viedanlarda yer eden bir temel üzerinde her tehlikeye karşı kuvvetinden hiç bir şey kaybetmeyecek hakikî dostluk ve işbirliğinin kurulabilmesi, elbette nihayet kısa bir zaman meselesi olarak telâkki edilmek icabeder. Yine dirayetle temas buyurduğunuz üzere yakın istikbalde aramızda teessüs etmesi böylece mukadder görünen bağların Irak milleti ve memleketimiz için hayırlı olması hususundaki asil temennilerinize bütün kalbimizle iştirak ediyor ve memleketlerimiz arasında mevcut münasebetlerin en güzel bir istikbal vâdetmekte olduğuna inanyoruz.

Teşebbüslerimizin, memleketlerimiz için çok hayırlı neticeler vereceği muhakkaktır. Bu suretle muhtelif şekillerde kendini gösteren tehlikelere karşı memleketlerimizin masuniyetini teyid ve takviye etmek ve viedanlarımızda yaşayan endişeleri bertaraf edebilmek elbette mümkün olacaktır.

Bu hayırlı yolda ve teşebbüslerimizde muin olmasını Allahtan niyaz ederim.»

Alkışlar arasında kürsüden inen Başvekilimiz Adnan Menderes, Başvezir Nuri Said Paşanın dâveti üzerine, Irak hükûmet âzalarına ait sırada Başvezirin yanında yer alarak oturmuştur.

Başvekilimizin nutku Burhan Belge tarafından Arapçaya tercüme edilmiş, Türkçesi olduğu gibi Başvekilimizin nutkunun Arapça tercümesi de şiddetle alkışlanmıştır.

Irak Millî Meclisinde ilk defa olarak vuku bulan bu büyük ve çok kıymetli dostluk ve kardeşlik tezahürünü müteakip Meclisin o celsesine son verilmiştir.

Başvekilimizin, El Ahbar gazetesine verdiği beyenat

Irak gazeteleri halk efkârına tercüman olarak Başvekilimizin ve heyetimizin Irak ziyaretine geniş sütunlar tahsisine devam etmektedirler. Heyetimizin buradaki gezileri ve görüşleri hakkındaki geniş tafsilâttan başka Türk matbuatının ve Ankara radyosunun neşriyatı da gazetelerde geniş yer bulmaktadır. Ayrıca bu ziyaret hakkında yabancı memleketlerde ve diğer Arap hükûmet merkezlerinde kaydedilen müsbet intibalar da Bağdat gazetelerinde belirtilerek gösterilmektedir. Bu sabahki «El Ahbar» gazetesi başmuharririnin Başvekilimizle, dün yaptığı bir görüşmeyi neşretmiştir. Başvekilimiz «El Ahbar» gazetesine Reiscumhurumuzun Majeste Kral'ı Türkiye'ye, Majeste Kral'ın da Reiscumhurumuzu Irak'a dâvet etmiş olduğunu bildirmiş, Bağdat'taki Türk - Irak görüşmelerinin muvaffakiyetle devam ettiğini, yakında bunların neticelerinin ilân edileceğini ilâve etmiştir. Başvekilimiz «El Ahbar» başmuharririnin intibalarını isteyen bir sualine cevaben şöyle demiştir:

«Hem memleketini, hem milletini hem de devlet adamlarını ziyadesiyle sevdiğim Irak'a gelmekle büyük memnunluk duymaktayım. Kardeş Irak'lılarla yeniden buluşup görüştük. Noktai nazarlarımızın birbirine ne kadar yakın olduğunu bir kere daha büyük bir hazla müşahade ettik, Irak'a ayak bastığımdan beri Irak milletinden ve hükûmet adamlarından derin bir muhabbet ve iyi kabul görmekteyiz. Bundan ben ve arkadaşlarım çok mütehassis olduk. Aynı hayranlık, Altes Veliâhd ile Başvezir Nuri Said Paşa için de vakidir.»

Başvekilimiz «El Ahbar» başmuharririnin diğer suallerine cevap olarak da şunları söylemiştir:

«Türk - Irak dostluğu hiç de yeni bir şey değildir. Bu geçmiş asırla-

rın bizlere intikal eden bir mirasıdır. Bu son senelerde de daima ve teyid edilmiş olarak devam etmiştir. Başvezir Nuri Said Paşanın Türkiye'yi ziyareti gibi bizim de Irak'ı ziyaretimiz karşılıklı tam bir anlayış zihniyeti içinde yapılmaktadır. Bağdat ve diğer Irak şehirleri halkı da bizi hararetle tezahürlerle kabul etmişlerdir, bu da dostluğumuzun müstakbel inkişafı için bizleri teşçi edici bir mazhariyet taşımaktadır.

Reisicumhurumuz Celâl Bayar'dan Majeste Kral İkinci Faysal'a ve Altes Veliahde memleketimizi ziyaret için resmî bir dâvet getirmiş olmakla çok memnunum. Majeste Kral ve Altes Veliahd bu dâveti kabul etmişlerdir. Ancak ziyaretin tarihi henüz kat'i olarak tesbit edilmiş değildir. Önümüzdeki yaz ayları için olması muhtemeldir. Majeste Kral da benim vasıtama Reisicumhurumuz Bayar'ı Irak'a dâvet etti. Reisicumhurumuzun da bu dâveti memnunlukla kabul edeceğini zannederim. Bu ziyaretin de tarihi henüz tesbit edilmemiştir. Bilâhare kararlaştırılacaktır.

Lübnan Reisicumhuru Kâmil Şemun'un memleketimizi Martın 31 inde ziyaret etmesi takarrür etmiş bulunuyor.

Mısır'a yapacağım ziyaretin tarihi henüz takarrür etmiş değildir. Bu ziyareti büyük bir memnunlukla yapacağım. Ziyaretin tarihi Ankara'ya avdetimizde taayyün edecektir. Mısır Hükûmet Reisi Cemal Abdünnâsır'ın da Türkiye'yi ziyaret etmeye karar vermiş olduğu malumdur. Bu ziyaretin tarihi de henüz tesbit edilmemiştir. Cemal Abdünnâsır'ın memleketimize yapacağı ziyaretten dolayı şimdiden fevkalâde memnunum.

Bütün bu karşılıklı ziyaretler Türkiye ile Arap milletleri arasındaki dostluğu ve işbirliğini takviye edecektir. Bundan dolayı hepimizin memnunluk duymamız gerekir.»

Menderes'in Irak'taki Temasları

Başvekilimiz Adnan Menderes bugün de ziyaret ve temaslarına devam etmiştir.

Başvekilimiz öğleden evvel Beyaz Sarayda Türk heyeti ile bir toplantı yapmıştır. Hariciye Vekili Profesör Fuat Köprülü, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu, Hariciye Umumî Kâtibi Büyük Elçi Nuri Birgi ve Bağdat Büyük Elçimiz Muzaffer Göksenin'in hazır buldukları Türk heyetinin bu toplantısını müteakip Başvekilimiz Adnan Menderes, Suriyenin Bağdat Elçisi Dr. Haydar Merdam'ı kabul ederek kendisiyle bir müddet görüşmüştür. Bundan sonra Başvekilimiz Adnan Menderes refakatindeki zevatla birlikte Meclisi Mebusanı ziyaret etmiştir.

Meclisi Mebusan Reisi Abdülvehap Mürcan, Irak Başvekili Nuri Said Paşa, Vekil ve mebuslar tarafından karşılanan Adnan Menderes ve refakatindekiler kısa bir istirahati müteakip toplantı salonunda misafirlerle mahsus locadan müzakereleri takip etmişlerdir. Mebusan ve Âyan Meclisi âzalarının hararetle sevgi tezahürleri arasında localarında yer alan Adnan Menderes yapılan tezahürata mukabeleten kendilerini ayakta selâmlamıştır. Bu sırada Meclis Reisi Abdülvehap Mürcan, metnini yukarıda okuduğunuz konuşmayı yapmıştır. Meclis Reisinin Türk - Irak münasebatı ve dostluğunu gayet veciz bir şekilde belirten bu nutku müteakip Başvekilimiz localarından ayrılarak salona dahil olmuşlar ve hararetle tezahürat arasında kürsüye gelmişler ve yukarıdaki nutku irad etmişlerdir.

Gelişlerinde olduğu gibi ayrılışlarında da mebus ve âyan âzalarının samimî sevgi tezahürleri arasında Meclisi Mebusandan ayrılan Başvekilimiz, akşam üzeri Beyaz Saray'da yapılan Bağdat görüşmelerinde hazır bulunmuştur. Bağdat görüşmelerinin bugünkü safhasında da her iki memleket Hükümet Reisleriyle alâkalı Vekiller hazır bulunmuşlardır.

Irak gazetelerinin dostane neşriyatı devam ediyor

Diğer taraftan bugünkü Bağdat gazeteleri de Başvekil Adnan Menderes'in Irak matbuatına verdiği beyanata geniş bir yer ayırmışlardır. Bilindiği gibi Reiscumhurumuz Celâl Bayar'ın, dost ve kardeş memleketin muhterem Majesteleri Kral Faysal'ı Türkiye'ye dâvetlerine dair mesajlarını hâmil olan Adnan Menderes kendi beyanatında Reiscumhurumuzun bu arzu ve temennilerini Majestelerine arzettiği zaman memnuniyetle kabul edildiğini bildirmiş, Majesteleri de kısa bir gelecekte Sayın Reiscumhurumuzun Bağdat'ı görmekten duyacakları memnuniyeti ifadeyle kendilerini hassaten dâvet ettiklerini ilâve etmiştir.

Bugün bu mevzuda bütün gazeteler gayet sitayişkâr bir neşriyat yaparak Sayın Devlet Reisimizin Bağdat'ı ve muhtemelen Majestelerinin de Ankara'yı ziyareti yalnız Türkiye ve Irak'da değil bütün Orta Şark memleketlerinde de sonsuz sevinç ve memnuniyet uyandıracakını kaydetmektedirler. Bu arada bilhassa şu noktaya işaret edilmelidir; Başvekil Adnan Menderes'in bu ziyaretiyle büyük gelişme kaydeden Türk - Irak münasebetleri ve dostluğu iki Devlet Reisinin mütekabil ziyaretleriyle çok şey kazanacaktır.

Başvekilimiz şerefine verilen balo

Bundan başka akşam üzeri Türk Sefaretinde misafirler şerefine bir kokteyl verilmiştir.. Bütün kordiplomatığın hazır bulunduğu toplantı geç vakte kadar samimî bir haya içinde devam etmiştir. Gece de Mansur Kulübünde Başvekilimiz şerefine bir balo verilmiştir.

Irak gazeteleri yapılan görüşmelerde dünya meselelerine ve bilhassa Orta Doğu meselelerine temas edildiğini kaydetmekte ve muhtemel komünizm tecavüzlerine karşı müdafaanın da bahis mevzuu olduğunu ilâve etmektedirler.

«Ez Zaman» gazetesi bugünkü başyazısında durmadan kalkınmakta olan Türkiye'nin beynelmül çok mümtaz ve mevki işgal etmekte olduğunu, sesini duyuracak ve nüfusunu hissettirecek bir kuvvete sahip olduğunu kaydetmekte ve «Bizzat Türkiye'nin de menfaati Türk - Arap işbirliğinin tahakkukunu âmiridir» demektedir. «Ez Zaman» a göre her iki tarafın da bütün Orta Doğunun nef'ine olan bu işbirliğinin sağlam temelleri Başvezir Nuri Said Paşanın İstanbul'u ziyareti ve Başvekil Adnan Menderes'in Bağdat'ı ziyaretiyle atılmıştır. İki memleket arasındaki tarihi bağlar, Atatürk ile Birinci Faysal arasındaki dostluklar temel atmada büyük kolaylıklar temin etmiştir. Türkiye - Irak ve Türk - Arap dostlukları büyük bir istikbale namzettir ve bundan her iki tarafla beraber bütün dünya da istifade edecektir.

Nitekim 12 Ocak 1955 gününde Irak'ta geçen tarihi hâdise bu kat'i kararın en güzel ifadesini taşımaktadır. Bu münasebetle Irak Parlamentosunda gerek Nuri Said Paşanın gerekse Başvekilimiz Adnan Menderes'in söylediği dostane nutuklarıyla gene 12 Ocak 1955 de bu mevzu civarında Irak'ta cereyan eden hâdiselerin basına aksetmiş kısmını aynen buraya almayı, kitabın tarihi bünyesine uygun buluyoruz:

Netice itibariyle gayeye 12 Ocakta vasil olunmuş Türk - Irak hükümetleri bir anlaşmaya varmış ve bunu dünya umumî efkârına müşterek bir tebliğle ilân etmişlerdir.

Bu büyük tarihi kararı basına aksettiği şekilde kitabımızda belirtiyoruz:

Irak Hükümetinin dâvetine icabetle, Türkiye Başvekili Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Profesör Fuat Köprülü, refakatlerindeki heyetle birlikte, Irak'a 6 Ocakta başlıyan resmî bir ziyaret yapmışlardır.

Bu ziyaret sırasında, Türk devlet adamları ve yardımcıları ile Irak Başvekili Nuri Paşa Essaid, Irak devlet adamları ve yardımcıları arasında, en derin itimad ve samimiyet havası içinde cereyan eden müzakereler neticesinde, iki taraf ezcümle aşağıdaki hususlar üzerinde tam mutabakata varmışlardır:

Nuri Paşa Essaid, geçen Ekimde İstanbul'da bulunduğu zaman ya-

pılan görüşmelerde, Orta Şark muntakasının istikrarı ve emniyeti için tesis edilmesi gerektiği bir müşterek tebliğ ile de ilân olunan işbirliğinin bir an evvel tahakkukunu ve genişlemesini temin maksadiyle, Türkiye ve Irak bir andlaşma akdini kararlaştırmışlardır.

Bu vesika, Birleşmiş Milletler andlaşmasının 51 inci maddesinde ifade edilmiş olan meşrû müdafaa hakkına istinaden, âkidlere, gerek bölgede, gerek bu bölge dışından, yani her nerede olursa olsun, kendilerine vuku bulabilecek tecavüzlere müştereken karşı konulması için onlar arasında işbirliği yapılması taahhüdünü ihtiva edecektir.

Bu andlaşmaya, vakit kaybetmeksizin, çok yakın bir zamanda, nihâî şekli verilip imzalanacaktır.

Türkiye ve Irak Hükümetleri, Orta Şarkta, Birleşmiş Milletler andlaşmasının prensiplerine ve bu prensiplere dayanan kararlara uygun şekilde istikrarın tesisine, her ne şekilde olursa olsun tecavüz niyetlerinin önlenmesi suretiyle emniyetin takviyesine ve sulhün vikayesine hizmet edeceğine kani buldukları böyle bir andlaşmaya, onun gayelerinin tahakkukuna hizmet azmini ispat etmiş olan veya coğrafi mevkiinden dolayı veya elindeki imkânlar sayesinde bu yolda faaliyet sarfedebilecek vaziyette bulunan devletlerin iltihakını faydalı ve lüzumlu telâkki eylemektedirler.

Bu itibarla, bu andlaşmanın nihâî şeklini almasına takaddüm edecek çok kısa zaman zarfında bu mevzuda kendileriyle beraber hareket etmek arzusunu gösterecek devletlerle sıkı temas halinde bulunacaklar, mümkün olursa vesikanın imzasının onlarla birlikte yapılmasına çalışacaklar ve her hal ve kârda imzadan sonra dahi aynı gayretlere devam edeceklerdir.

Bu tebliğ Irak basınında olduğu gibi Türk basınında da muhalif ve muvafık olarak aynı derecede müsbet akis uyandırmıştır.

Meselâ Cumhuriyet gazetesinde Ömer Sami Coşar «Bağdat tebliği» başlıklı siyasî icmalin de şöyle demektedir:

«Bir haftadanberi devam etmekte olan Türk - Irak görüşmeleri sonunda dün akşam neşredilen müşterek tebliğ, Bağdat toplantılarında şu neticelere varılmış olduğunu göstermektedir:

1 — Türkiye ile Irak, en kısa zamanda bir anlaşma aktedeceklerdir.

2 — Bu andlaşma, her nereden gelirse gelsin, tecavüzlere karşı konulması için işbirliği yapılması taahhüdünü de ihtiva edecektir.

F : 7

3 — Türkiye ile Irak, bu mevzuda kendileri ile birlikte hareket etmek isteyen devletlerle sıkı temasta bulunacaklar ve mümkün olursa, nihai vesikanın onlarla birlikte imza edilmesi için çalışacaklardır. Andlaşma yalnız Türkiye ile Irak arasında aktedilirse, bundan sonra da yeni üyelerin iltihakı için gayret sarfetmekte devam edeceklerdir.

Bununla, diğer Arap memleketlerinden bahsedilmek istendiği anlaşılmaktadır. Bu gayeye varıldığı takdirde Arap Birliğine dahil üyelerle Türkiye'nin mukadderatı geniş ölçüde birleştirilmiş olacaktır. Muhakkak ki Türkiye Başbakanının Suriye ve daha sonra Lübnanda yapacağı temaslar ve bunu müteakip Mısır idarecileri ile cereyan etmesi beklenen müzakereler, Bağdat müşterek tebliğinin çizdiği yolu gözönünde bulunduracaktır. Yalnız (yeni üyeler) mevzuuna dair müşterek tebliğin cümlesi o şekilde kaleme alınmıştır ki, Arap Birliği dışından da pakta iltihaklar olabileceğini göstermektedir.

Fakat müşterek tebliğin de tasrih ettiği gibi, diğer Arap memleketleri ile andlaşmalar akdi hususundaki müzakerelerin uzaması, Türk - Irak karşılıklı müdafaa andlaşmasının akdini geciktirmeyecektir.

Dün geceki tebliğin ihtiva ettiği malûmata göre, pek kısa zamanda Türkiye ile Irak arasında imzalanması kararlaştırılan yeni andlaşma, iki memleketin münasebetlerinde rol oynayan daha eski andlaşmalardan tamamen farklı olacaktır.

1937 yılının Haziran ayında Irak, Türkiye ve İran ile Afganistan arasında aktedilmiş olan Saadabad pakta (ademi tecavüz) andlaşması olarak kalmıştır. Bu andlaşma feshedilmiş değildir.

1946 yılının Mart ayında Ankarada aktedilen Türk - Irak andlaşması ise (dostluk ve iyi komşuluk) başlığını taşımaktadır.

1955 yılında temelleri atılan yeni andlaşma bunları tamamlayıcı mahiyettedir ve bilhassa ihtiva ettiği (tecavüze karşı müştereken karşı koyma) taahhüdü ile büyük önem taşımaktadır.

Arap memleketleri ve bu arada Irak, kendi topraklarına tecavüzün hem bolşeviklerden ve hem de İsrælden geleceğini belirtmektedirler. Türkiye, Bağdat ile akteceğini bildirdiği anlaşmada (her nereden gelirse gelsin) tecavüzlere müştereken karşı konulması için işbirliği yapılacağına dair bir maddenin bulunmasını kabul etmekle, İsrælden gelebilecek bir tecavüze karşı da Arap memleketlerine garantisini vermektedir.

Türkiye ile Arap memleketleri arasında işbirliğinin genişletilmesi için bunun kat'î bir rol oynaması beklenmelidir.

Irak, dün akşamki tebliğin de kaybettiği gibi Türk - Pakistan pak-tına katılmamıştır. Fakat bizimle Irak ve diğer Arap memleketleri ara-sında başlamakta olan yeni işbirliğinin kapladığı saha, Türkiye ile Pa-kistan arasında mevcut bağlarla otomatik şekilde Karâşîye kadar uza-nabilecektir.

Meşru müdafaa hakkına istinat eden bu andlaşmalardan dünyaya yalnız hayır gelebilir.»

Ali Naci Karacan da Milliyette çıkan «Türkiye - Irak anlaşmasının ehemmiyeti» başlıklı başmakalesinde bu dostluk paktının ana ufukları-nı çizerek ezcümle demektedir ki:

«Menderes'in Irak seyahati büyük başarı ile neticelendi. Sağlanan vaziyetten memleketimiz hesabına, Irak hesabına, bulunduğumuz böl-genin emniyeti hesabına, nihayet dünyanın sulh ve selâmeti adına memnun olmak, çok memnun olmak icap eder.

Türkiye ile Irak arasında bir takım yanlış anlaşmazlıklar, onların bizi kendilerine yabancı, bizim onları kendimize kayıtsız sanmaklığı-mızdan doğan yersiz duygular, nihayet onların inkılâp hareketlerimizi İslâmîliğe, Araplığa karşı tecavüzler şeklinde kötü tefsirlerinden, bizim Irak'ı yabancı tahriklere müsait, kaypak bir zemin telâkki etmecliği-mizden ileri gelen endişeler, netice olarak, başta her iki memleket ol-mak üzere bütün bir Şark ve İslâm âlemi için huzursuzluk âmili teşkil etmekteydi. Vaziyet böyle olunca bu âlemde bilhassa Sovyet Rusyanın durmadan ekmeğe çalıştığı tohumların hangi zehirli otların fışkırması-na, o otların ortalığı sararak günün birinde mahiyeti bilinmez hangi bedbaht vaziyetlerin meydana çıkmasına sebebiyet vereceği tahmin edi-lememekteydi.

Türkiye - Irak Paktı hususunda prensip anlaşmasına varılması, kuvvetli bir rüzgâr gibi, evvelâ bu endişeleri sildi.

* * *

Görüşmeler sonunda yayınlanan tebliğ, Türkiye ile Irak'ın Birleş-miş Milletler Anlaşmasının 51 inci maddesinde yazılı meşrû müdafaa hakkına dayanarak gerek Orta Doğu bölgesi içinden, gerek bu bölge dı-şında kendilerine yapılacak tecavüzlere müştereken karşı konulması için aralarında işbirliği yapmağa karar verdiklerini bildirmektedir. An-laşma vakit kaybedilmeksizin imzalanacaktır.

Türkiye ile Irak, Orta Şarkı tecavüz niyetlerine karşı korumak, Orta Şarkta emniyeti sağlamak, Orta Şarkta sulhün takviyesine çalışmak için imzalayacakları bu anlaşma vesikasını, yalnız kendileri imza etmekle kalmayacaklar, tecavüze karşı sulhü korumak azmindeki devletler için de, imzaya açık bulunduracaklardır.

* * *

Şimalden gelebilecek büyük komünist dalgalarına karşı kurulan büyük medeniyet seddinin bir kaç gediğinden biri bu anlaşma ile tıkanmış olacaktır. Bu ahidnâme, Irak bölgesini şu veya bu müsellâh aşiret tahriklerinden, halifeler diyarını tecavüz üssü ve geçidi haline getirmek isteyen saldırcıların tecavüzünden kurtaracak, Yugoslavya'dan Pâkistan'a çekilen hattın mühim bir kısmını Bolşevik istilâ emellerine kapayacaktır.

Türkiye ve Irak devlet adamlarını, iyi niyet, samimiyet, inanç, karşılıklı emniyet ve tesanüt anlayışlarından doğan, her şeyden evvel müşterek tehlike karşısında müşterek bir şuur ve idrâk seviyesine çıkmak vatanperverliğini her mülâhazanın üstünde tuttuklarını gösteren büyük sulh eserlerinden dolayı kendilerini tebrik etmek isteriz.

Bu eser, imzalandığı gün, yalnız Türkiye ve Irak değil, seddin gerisinde kalan bütün bir medeniyet, bu iki devletin bugün öncülüğünü ettikleri — Ta Fas hududundan Hind hududuna kadar — bütün bir İslâm âlemi geniş nefes alacaktır.»

Gene Milliyet gazetesinde Sami Kohen bu anlaşmanın bütün safhalarını şöyle çizmektedir:

Bağdat'ta neşredilen tebliğde pek yakında imzalanacağı açıklanan Türk - Irak Paktına ait hazırlıklar, ancak son birkaç gün içinde alâkadar Batılı devletlerle hükümetimiz arasında normal diplomatik kanallarla yapılan istişareler ve varılan görüş birliği sayesinde müsbet safhaya girebilmiştir. Türkiyenin Irak'la ve diğer Arap devletleriyle karşılıklı andlaşmalar akdetmek hususundaki teşebbüsü, hâlen Washington ve Londranın tam müzaheretini kazanmış bulunmaktadır. Yetkili diplomatik çevrelerden aldığımız malûmata göre, gerek Amerikan gerekse İngiliz hükümetleri, Orta Doğuda müşterek bir emniyet sisteminin kurulması mevzuundaki görüşü artık tamamen desteklemektedir.

Menderes ve maiyetindeki heyet, Bağdat'a hareket ettiği zaman, Irak devlet adamlarıyla yapılacak görüşmeler neticesinde, hemen bir

andlaşma akdedilmeyeceği alâkadar mahfillerde söyleniyordu. Buna sebep olarak da, bir taraftan İngilizlerin, diğer taraftan Mısır, Suudî Arabistan gibi Arap devletlerinin ve ayrıca İsrailin bir Türk - Irak Paktını iyi karşılamayacakları hususu ileri sürülüyordu.

İngiltere, mer'iyette bulunan andlaşmaya göre, hâlen Irak'ta askerî üsler bulundurmaktadır. Londra, bir Türk - Irak Paktı imzalandığı takdirde, Bağdat'ın artık Irak'ta İngiliz kıt'alarının bulundurulması için sebep kalmadığını ileri sürebileceğini düşünüyor ve bu bakımdan endişe ediyordu. Fakat, Türk - Irak Paktının Batılı devletlere de katılmak imkânını vermesi, bu endişeleri izâle etmiştir. Nitekim, yakın bir gelecekte, İngilterenin bu pakta katılması ihtimali mevcuttur. Bu suretle, İngilizler, Irak'taki üslerini, yeni andlaşmanın çerçevesi dahilinde muhafaza edebileceklerdir.

Bu hususta bir İngiliz diplomatı bana şöyle demiştir: «İngiliz görüşüne göre, Orta Doğuda herhangi bir emniyet sisteminin müessir olabilmesi için, andlaşmaya bu bölgedeki memleketlerle birlikte, Batılı devletler de dahil olmalıdır. Bu bakımdan, İngiltere, Araplarla Batılıları yaklaştıran Türk teşebbüsünü hararetle ve çok müsait bir şekilde karşılamıştır.»

Türkiyenin bu hareketi, aynı sebepten dolayı, Amerikalılar arasında da memnuniyet uyandırmıştır. Washington, Ankara gibi, Arap Birliğinin mutasavver Orta Doğu müdafaa sisteminin yerine geçemeyeceğini düşünmekte ve komünist tehlikesine karşı tamamen Batı âlemine bağlı bir bölgeyi paktın tesisini arzu etmektedir.

Türkiyenin teşebbüsü bu bakımdan, İsrail tarafından müsait karşılanmıştır. Tel-Aviv'e göre, Arap Birliği, komünistlerden ziyade İsrailcilere karşı cephe alan bir teşkilâttir. Orta Doğu sisteminin bunun dışında ve bilhassa Batılı devletlerin iştirâki ile kurulması, Arapların İsraille bir tecavüz ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Aynı şekilde, Orta Doğu güvenlik sisteminde, Türkiye ve Batılı devletlerin bulunması, Arapların endişe ettikleri bir İsrail tecavüzüne karşı sağlam bir teminatır.

Türk - Irak Paktı karşısında Arapların durumu değişiktir. Lübnan ve Suriye, anlaşıldığına göre, paktın aleyhinde değildirler. Ancak, geçenlerde, Suudî Arabistan ile Mısır, Nuri Said'in Türkiye ile karşılıklı bir andlaşma imzalaması halinde, Arap Birliğinin çökeceğini ihtar etmişlerdi. Nuri Said'in bu tehdidlere aldırış etmemesi şayanı dikkattir.

Bu sayede, hâlen Arap âleminin içinde Irak, Mısırın elinden liderliği almak yolunu tutmuştur. Siyasî çevreler, işte bu durumun Mısır ve diğer Arap devletlerinin, ekarte olmamak düşüncesiyle kısa bir zamanda pakta katılmalarına yol açabileceğini ümit etmektedir.

Falih Rifkî Atay ise Dünya gazetesindeki başmakalesinde bu meseleyi daha vuzuhla tetkik ederek diyor ki:

«Türkiye ve Irak, aralarındaki dostluk bağı tecavüze karşı birlikte savunma ittifakı ile kuvvetlendirmeğe karar vermişlerdir.

Iraklılar ve Türkler öteki Arap memleketlerini de bu hayırlı ittifak içinde kendileri ile beraber olmağa davet edeceklerdir. Ancak Arap memleketlerinden bazılarının dâveti kabul etmekten kaçınmaları, İstanbul ve Bağdat görüşmelerinde iki dost devletin varmış oldukları anlaşmayı gerçekleştirmelerine engel olmyacaktır.

Şimdiye kadar Arap milletleri bloku hür demokrasiler cephesi ile Demir Perde arkası gruplaşmaları arasında tarafsızlığı temsil etmekteydi. Tecavüz ihtiraslarını teşvik etmekten ve barış ümitlerini, hür milletler aleyhine, zayıflatmaktan başka hiçbir işe yaramıyan tarafsızlık politikasına nihayet vermek için Irak'ın attığı ileri adım, milletlerarası değer ve ehemmiyetini hemen hissettirecektir.

Yakın ve Orta Doğuya doğru bir tecavüz karşısında başlıca savunma seddi, Türkiyedir. Bu sed, bir yandan Balkanlar, bir yandan da Irak ve İran dayanakları ile desteklendiği zaman büsbütün kuvvetlenir. Yalnız kendi güvenliği hesabına değil, bütün hür milletler cephesi hesabına ve menfaatine kuvvetlenir. Hiç şüphesiz Suriye, Lübnan ve Mısır'ın aynı dayanışmaya katılması, milletlerarası tecavüz, fesat ve tahrik unsurlarının cesaretlerini büsbütün kıracaktır.

İstanbul ve Bağdat görüşmelerinin ilk verdiği güzel neticenin, yeni temaslarla hayırlı gelişmelere yol açacağını umalım. Bahis konusu, hür milletlerin varlıklarını koruyabilmeleri dâvasıdır. Bu dâva aynı milletler arasındaki bütün ikinci üçüncü derece anlaşmazlıkların çok üstündedir. Açık bırakılmış olan kapı önünde öteki dostlarımızın uzun müddet tereddüt etmeyeceklerini sanıyoruz.»

Aynı tarihli Dünya gazetesinin «Dış Dünya» sütununda A. İhsan Barlas da şöyle demektedir:

Türkiye ve Irak devlet adamları Bağdat'taki görüşmeleri neticesinde «iyi bir eser» vücuda getirmişlerdir. Kendilerini tebrik etmek hakşinaslık olur.

Her şeyden evvel şunu belirtmek isteriz ki Türk hükûmetinin mümessillerine, kardeş memlekette, başta haşmetli Melik ve muhterem ve liahtı, kıymetli devlet adamı Nuri Sait Paşa olmak üzere devlet, hükûmet teşekkülleri ve Irak milleti tarafından gösterilen itina, yapılan dostluk tezahüratı ve Irak âyan ve mebusasının müşterek bir toplantı akdederek ve Irak tarihinde parlâmento önüne çıkmış ilk yabancı devlet adamı sıfatını Başbakanımıza bahşetmek suretiyle izhar ettikleri olağanüstü yakınlık duygusu Türk milletini cidden mütehassis etmiştir. Bu asil jestleri teşekkürle karşılamak bizler için bir borçtur.

Teferruatını radyo ve gazetelerden takip ettiklerine şüphe olmıyan bu seyahat hakkında ayrıca tafsilât vermeğe lüzum görmüyoruz. Ancak büyük bir dikkatle ve pürüzsüz bir dürüstlikle kaleme alınmış olan müşterek resmî tebliğin bizde yarattığı intıbaı bildirmekte fayda görüyoruz.

Tebliğin bize anlattığına göre iki devlet mümessilleri, Irak Başbakanının İstanbulu ziyareti esnasında müşahede ve tesbit ettikleri hakikatlerin ve zaruretlerin ışığı altında gerek iki memleketin bugünkü milletlerarası durum karşısındaki vaziyetlerini, gerek yaşadıkları bölgede hüküm süren halleri ve şartları bir kere daha gözden geçirdikten sonra «Birleşmiş Milletler andlaşmasının 51 inci maddesinde ifade edilmiş olan meşru müdafaa hakkına istinaden âkidlere, gerek bu bölgeden, gerek bölge dışından, yani her nereden olursa olsun, vuku bulabilecek tecavüzlere müştereken karşı konulması için aralarında işbirliği yapılması taahhüdünü ihtiva edecek bir andlaşma akdine» karar vermişlerdir.

Bu mesut karara varan Türkiye ve Irak Hükûmet Başkanları ve arkadaşları «bu andlaşmanın, vakit kaybedilmeksizin, çok yakın bir zamanda, nihaî şekli verilerek imzalanmasını» da karar altına almışlar ve aşağıdaki fıkradan sarahaten anlaşılacağı veçhile «komşularını» da bu güzel esere iştirake dâvet eylemişlerdir.

Bahsettiğimiz fıkra şudur: «Türkiye ve Irak hükûmetleri, Orta Şarkta, Birleşmiş Milletler andlaşmasının prensiplerine ve bu prensiplere dayanan kararlara uygun şekilde istikrarın tesisine, her ne şekilde olursa olsun tecavüz niyetlerinin önlenmesi suretiyle emniyetin takviyesine ve sulhun vikayesine hizmet edeceğine kani buldukları böyle bir andlaşmaya, onun gayelerinin tahakkukuna hizmet azmini isbat etmiş olan veya coğrafi mevkiinden dolayı veya elindeki imkânlar sayesinde bu yolda faaliyet sarfedebilecek vaziyette bulunan devletlerin il-tihakını faydalı ve lüzumlu telâkki eylemektedirler.»

İki devletin ricalı, bu çok geniş daveti yapmakla beraber, hitap et-

tikleri bölgenin «Şark» olduğunu unutmamışlar ve Mısır'ın genç Bakanını Binbaşı Salâh Salim'in hiç unutmayacağımız ve pek hoşumuza gitmiş olan «iş baş sallamak ve el sıkışmaktan ileri gitmemiştir» söziyle ifade ettiği tehlikeyi hemen gidermişlerdir. Bunu müşterek tebliğin şu son fıkrasından öğrenmekle bahtiyarız: «Bu itibarla, bu andlaşmanın nihaî şeklini almasına tekaddüm edecek çok kısa zaman zarfında, bu mevzuda kendileriyle beraber hareket etmek arzusunu gösterecek devletlerle sıkı temas halinde bulunacaklar, mümkün olursa vesikanın imzasının onlarla beraber yapılmasına çalışacaklar ve her hal ve kârda, imzadan sonra dahi aynı gayretlere devam edeceklerdir.»

Açıkçası Türk - Irak ittifakı sürüncemeye düşürülmek gayretlerine karşı şimdiden muhafaza altına alınmış bulunmaktadır.

Türkiye - Irak andlaşmasıyla, hür dünya, Trakya hudutlarından, İranın katılıp katılamamasına göre kısmen yalnız denize veya hem deniz ve hem karaya şâmil olarak, Pakistanı içine alan yeni bir savunma sistemi sağlamış bulunmaktadır. Bunu Türkiyenin hür dünya savunmasına yeni bir hizmeti olarak kaydetmek lâzımdır.

Bir noktaya işareti faydalı buluyoruz: Bağdat anlaşması, İsrailde, endişe değil huzur ve sükûn ile karşılanmalıdır. Çünkü bu müdafaa andlaşması, hiçbir bakımdan, İsrail için endişe sebebi olamaz, Türkiyenin «tecavüz veya tecavüze müsamaha» en ufak bir münasebeti yoktur. Türk milleti, büyük kurtarıcının «yurdda ve cihanda sulh» siyasetine bütün varlığıyla sadıktır. Türkün silâhı meşru müdafaadan başka hiç bir sebeple kullanılmaz ve hakka tevcih edilmez. Bağdat andlaşması bölgede barış ve istikrarı sağlamak gayesine matuftur ve öyle kalacaktır.

Görülüyor ki gerek Irak gerekse Türk basını Adnan Menderes'in Nuri Said Paşa ile müştereken hazırladığı bu pakta tasvip etmekte ve her iki milletin bu husustaki menfaatlerini anlayışla karşılamaktadır.

Diğer taraftan Adnan Menderes ve heyetimizin Suriye, Lübnan, Mısır hükümetleri tarafından da hararetle davet olunması bu adımın gerçek bir muvaffakiyete doğru atıldığına en sarîh misâldir. Bahusus bunu müteakip dost Arap devlet adamlarıyla aramızda olacak ziyaret ve iade-i ziyaretler tarihî bağlarla birbirlerine esasen yakın olan bu milletleri iyice kaynaştırmış olacak ve yabancı tahriklerle zaman zaman vuku bulan düşmanca tezahürlerin perdesi bundan böyle kapanacak, muasır medeniyet âleminde Doğunun Batılılara yakın iktisadî, sınıfî ve kültürel inkişafına bir nevi hazırlık olacaktır ki, bunda Adnan Menderes ile Nuri Said Paşanın şeref payı büyüktür. Ve gelecek nesiller bu iki büyük devlet adamına haklı olarak minnettar kalacaktır.

Roma Seyahati

Türkiyenin samimî ve sulhperver harici politikası Mısırın hezeyanına rağmen Adnan Menderes'in riyaseti altında şuurlu adımlarla muvaffakiyete doğru yürümesine devam ediyor.

1 - Şubat - 1955 tarihli Yeni Sabah gazetesinin manşeti şudur:

Türk - İtalyan Cörüşmeleri Romada Başladı

Muhtelif dünya ajanslarının bu husustaki haberler de aynı gazetenin birinci sayfasında altı sütun üstüne verilmiştir. Demek bu mühim anlaşmanın arifesi bile Türk matbuatınca büyük ehemmiyet kesbetmiştir.

Bu bakımdan tarihî birer vesika olarak haberleri aynen neşrediyoruz:

Roma, 31 (A.P.) — Türkiye ve İtalya hükûmet reisleri Adnan Menderes ve Mario Scelba, bugün, 4 gün sürecek olan müzakerelerine başlamış ve ilk olarak Akdeniz Bölgesi müdafaasının takviyesiyle ilgili meseleleri ele almışlardır.

Türkiye Hariciye Vekili Fuat Köprülünün de hazır bulunduğu ilk toplantı 35 dakika sürmüştü ve bir sözcü, bilâhare, devlet adamlarının «umumî siyaset» ile ilgili meseleleri gözden geçirdiklerini söylemiştir.

İtalyan Hariciyesinin sözcüsü, Türkiyeyi Batı Avrupa Birliğine sokmak ve İtalyayı üçlü Balkan Paktına dâvet etmek imkân ve ihtimallerinin görüşülen ana konular meyânında bulunduğunu ilâve etmiştir.

Burada, yetkili bazı müşahitler, Roma müzakereleri neticesinde, müttefik müdafaa sisteminde hâlen mevcut «Doğu Akdeniz gediğinin» kapanabileceği inancını izhar etmişlerdir.

Türkiye hâlen Batı Avrupa Birliği âzası olmayıp İtalyada, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında kurulan Balkan müdafaa ittifakına dahil değildir.

Basın, Türk devlet adamlarının ziyaretini geniş bir ilgi ile takip etmektedir. Bu hususta çıkan yazılarda, bu ziyaret neticesinde, iki memleket arasında esasen iyi olan münasebetlerin büsbütün kuvvetleneceği inancı belirtilmiştir. Bağımsız Messagero gazetesi: «İtalya ile Türkiye arasındaki münasebetler esasen mükemmeldir.» demiştir.

Türk devlet adamları bugün Roma caddelerinden otomobillerle geçerken halk tarafından samimî tezahürlerle alkışlanmışlardır. Devlet adamları, ikametlerine tahsis edilen otelden çıkarılarken, bu binanın önünde yüzlerce kişilik bir kalabalık toplanmıştı.

Hükûmet konağında yapılan ilk görüşme sonunda Başbakan Mario Scelba, Menderes ile Prof. Fuat Köprülü'yü İtalyanın en mümtaz nişanlarından Liyakat Madalyası «Büyük Salip» ini tevcih etmiştir. Türk hükûmet reisi biraz durakladıktan sonra, Scelbaya: «Özür dilerim efendim. Fakat bu şerefi bize bahşederken gösterdiğiniz nezakete mukabele edemeyeceğim, memleketimin tevcih edilebilecek bu gibi nişanları yoktur.» demiştir.

Mario Scelba hemen: «Bir beis yok efendim demiş ve gülerек sunları ilâve etmiştir: «Zaten okadar çok nişanım var ki, hepsini birden takmaklığım imkânsız.»

Anadolu Ajansının ilk görüşmeğe dair verdiği izahat

Roma, 31 (A.A.) — (Anadolu Ajansının hususî servisi)
Türk - İtalyan görüşmeleri bugün öğleden sonra mahalli saatle 17 de açılmıştır.

Başvekilimiz Adnan Menderes ve Hariciye Vekilimiz Prof. Fuat Köprülü, İtalya Başvekili Mario Scelba ve Hariciye Vekili Gaetano Martino ile dünya meseleleri hakkında umumî bir görüşmede bulunmuşlardır.

Bu görüşmelerde Başvekilimiz, Hariciye Vekilimizden başka Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi, Büyük Elçi Nuri Bilgi, Hariciye Vekâleti İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Umum Müdürü Elçi Melih Esenbel ile Roma Büyük Elçimiz Cevat Açıkalın ve İtalya Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi Büyük Elçi Rossi Longhi, Hariciye Vekâleti Siyasî İşler Dairesi Umum Müdürü Coarrias hazır bulunmuşlardır.

Villâ Madama'da başlamış bulunan Türk - İtalyan görüşmeleri mahallî saatle 19 a kadar devam etmiştir. İtalya Başvekili Mario Scelba toplantı salonundan çıkışında Türk devlet adamlarıyla yapılmış olan görüşmelerin «çok dostane» bir hava içinde cereyan ettiğini beyan etmiş ve görüşmelere yarın da devam edileceğini bildirmiştir.

Başvekil ve Hariciye Vekili İtalya Reiscumhuru tarafından kabul edildiler

Roma, 31 (A.A.) — (Anadolu Ajansının hususî servisi)
Başvekilimiz Adnan Menderes ve Hariciye Vekilimiz Profesör Fuat Köprülü bugün saat 13 te İtalya Reiscumhuru Luigi Einaudi tarafından Qiurinâl Sarayında kabul edilmişlerdir. Bu kabulde İtalya Reiscumhuru refikası bayan Einaudi de refakat etmekte idi.

Takdim merasiminden sonra yapılan kısa bir sohbeti müteakip İtalya Reiscumhuru ve bayan Einaudi misafirlerini öğle yemeğine alıkoymuşlardır.

Menderes otelde meyva istedi

Roma, 31 (A.P.) — Türkiye Başbakanı Adnan Menderes dün gece Türkiye Büyük Elçiliğinde şerefine verilen ziyafetten oteline döndüğü vakit büyük bir sepet dolusu meyva istemiş, bunun üzerine otel idaresi dairesine bir sepet portakal ve mandalina göndermiştir.

Başbakan Grand Hotel'in devlet reislerine ve diğer yüksek şahsiyetlerine tahsis edilen dairesinde kalmaktadır. Bu dairenin yatak odasından başka bir istirahat salonu ve bir de çalışma odası vardır. Aynı kattaki diğer 24 odayı da heyete dahil zevat işgal etmektedir.

Başvekil Papa tarafından kabul edilecek

Roma, 31 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususî servisi)

Başvekil Adnan Menderes ve Hariciye Vekili Profesör Fuat Köprülü yarın Papa XII inci Pius tarafından hususî olarak kabul edileceklerdir.

Kabul merasimi, bu ay başında Vatikan'ı ziyaret etmiş olan Fransız Başvekili Mendes - France'a yapılan aynı protokol çerçevesi dahilinde cereyan edecektir.

Başvekil ve Hariciye Vekilinin Papa tarafından kabulü tarihte bir Türk Başvekiliyle Hariciye Vekilinin katolik kilisesi reisiyle ilk defa karşılaşmalarını teşkil edecektir.

İtalya Hariciye Vekâletinin Türkiye hakkındaki neşriyatı

Roma, 31 (A.A.) — İtalya Hariciye Vekâleti tarafından yayınlanan siyasî bültenin son sayısında memleketimizin dünya siyasetinde oynadığı mühim rol ve işgal ettiği stratejik durum belirtilmiştir. Bülten Tür-

kiyenin hem Doğu Avrupa, hem de Orta Doğuyu temsil edecek vaziyette olduğunu saymakta ve şöyle devam etmektedir:

«Türkiyenin dış siyaseti iki istikamette muvazi olarak ilerlemekte ve gelişmektedir. Türkiye, Doğu Avrupadaki toprakları dolayısıyla Avrupa siyasetine katılmakta ve faal bir rol oynamaktadır. Asyadaki toprakları dolayısıyla Türkiye, Batı ile Orta ve Yakın Doğu arasında bir bağ vazifesini görmektedir.

Bu iki kollu dış siyasetin birinci kısmının neticesi, Türkiyenin Nato'ya alınması ve Kuzey Atlantik Paktı camiasına dahil memleketler arasında Avuranın ve bütün hür dünyanın müdafaasını takviye etmek için yapılan çalışmalara katılmasıdır.»

Türkiyenin Orta Doğudaki rolü ile ilgili olarak bülten bir müddet evvel Batı devletlerinin iştirâkiyle bir Orta Doğu savunma sistemi kurulması hususundaki teşebbüsleri hatırlatmaktadır. Bültene nazaran şayet bu teşebbüsler bir netice verseydi Türkiyeve Mısır Orta Doğu savunmasının Kuzey ve Güneydeki iki lideri vaziyetinde olacaktı. Fakat bu tahakkuk edemedi. Türkiye Başvekilinin Irak'a yaptığı ziyaret neticesinde, Türkiye ile Irak, Orta Doğuda istikrarın temini ve bir tecavüz vukuunda iki memleketin birbirine yardım etmesi gayesiyle bir anlaşma imzalanmasına karar verildi. Bu, Adnan Menderes'in ziyaretinin mantıkî bir neticesiydi ve hayret uyandırmamalıydı.

İtalyan Hariciye Vekâletinin bülteni yazısına devamla, Türk - Irak paktının Batılı devletlerde çok büyük memnuniyetle karşılanmasına mukabil, Orta Doğuda itirazlara yol açmasının müessif olduğu belirtilmektedir. Yorumu şöyle devam edilmektedir:

«Mısırın ileri sürdüğü itirazlar ve takındığı menfi tavır, yalnız Arap devletleri arasında değil aynı zamanda Arap memleketlerinin içinde gerginlik yaratabilir ve ilgililerin hepsi için zararlı olabilir. Bu vaziyet karşısında, Orta Doğu bölgesindeki diğer bir memleketin Pakistanın Türk - Irak paktını memnuniyetle karşılaması çok sevindirici bir haberdır.

Aynı gazetenin 2 - Şubat - 1955 ve 3 - Şubat - 1955 günkü başmakaleleri de bu mevzuu ele almaktadır.

Yeni Sabah 2 - Şubat - 1955 tarihli başmakalesinde «ÇOK İYİ BİR KABUL» başlığı altında şöyle diyor:

Başvekil Adnan Menderes'le refakatindeki zevata İtalya devlet adamlarının gösterdikleri iyi kabul, normalin üstünde bir mahiyet ar-

zediyor. Bilhassa ısmarlama ve resmî kanallarla sağlanamayacak olan halk tezahürleri, İtalya ehemmiyet verdiklerini isbat ediyor. Romadaki-ler, Türkiyeyi sadece bir Ortaşark ve Asya memleketi olarak değil fakat bilhassa Avrupalı ve Balkanlı olarak mütalea ediyorlar. İtalya hariciye-sinin fikirlerini neşreden gazetelerin bu nokta üzerinde ısrarla durma-ları sırf bir tesadüf değildir. Hakikaten Türkiye coğrafi vaziyeti itiba-riyle iki kıtada da mevcuttur. Bir kanadı Asyada ise diğer kanadı Av-rupadadır. Hattâ İtalya eski hükûmetlerinin gaflet ve hataları olmasa yâni 1911 sonbaharında Trablusgarba yapılan haksız baskın mevcut bu-lunamsaydı belki bugün de Türkiye sadece iki değil belki üç kıtada yâ-ni Afrikada da bulunurdu.

Bir İtalyan müverrihi Gugliehmi Ferrero, daha o uzak tarihlerde bundan kırk küsur yıl evvel, Trablus harekâtı başlarken yazmıştı ki: «Osmanlı İmparatorluğuna hücum etmekle dünya muvazenesi bozula-cak ve bunu bir Balkan harbi ve onu da dünya savaşı takip edecektir.» Bu kehanet yüzde yüz tahakkuk etmiş ve bütün insanlık büyük ıztırap-lar çekmiştir. Ama şimdi mâzi üzerinde eğilecek vakit değildir. Zira ye-ni yeni tehlikeler beşeriyeti sarmaktadır. Bunların karşısına muazzam bir müdafaa zinciri kurmakla çıkılabilir. Türkiye, bu yolda kat'i ve azimli yürümek kararındadır. İtalya da Atlantik Câmiasına girmiştir. Binaenaleyh işbirliğini teyid etmek ve çerçevede boşluk bırakmamak zarurîdir. Atlantik kıyılarından başlayan müdafaa zinciri İtalya, Yu-goslavya, Balkanlar, Türkiye, Irak, İran ve Pâkistana kadar arasız uza-malıdır ve bu duvar çelik kadar sağlam bir hal almalıdır. Tâ ki muhte-mel tecavüz emelleri kökünden kazılsın... Bağdadın gösterdiği anlayış ne derece takdire değerse Kahirenin bu husustaki tereddüt ve endişeleri o derece mahalline gayrı masrûftur. Hayat ve memmat mücadelesine gi-rişilirken liderlik düşünceleri ve tefrişat meseleleri herhalde birinci plânda yer almamalıdır. Bütün Arap âlemi Batı blokuna katılacak olursa o vakit bir çok pürüzlü Arap dâvalarının da daha kolaylıkla hal-lolunacağı kuvvetle umulur.

Romada gayet müspet neticeler alınınca bu halin Kahirede dahi iyi tesirler yaratması muhal değildir. Çünkü Araplığın hakikî menfaati Türkiye ile işbirliğindedir.

3 - Şubat - 1955 günkü başmakalesinde ise «TARİHÎ BİR MÜLÂ-KAT» başlığında Adnan Menderes'le Papa İkinci Pius mülâkatına te-mas ederek ezcümle diyor ki:

Bütün Katolik dünyasının ruhanî reisi olan Papa İkinci Pius, Türk

Başvekilini, Vatikan Saaryındaki kütüphanesinde yirmi dakika müddetle huzuruna kabul etmiştir. Bu kabulde Hariciye Vekili de hazır bulunmuştur.

Bilindiği gibi Papa, uzun ve çok tehlikeli bir hastalık geçirmiş, daha doğrusu, henüz bu hastalığın tesirlerinden kendini pek kurtarmış da değildir. Tamamiyle bir nekahet devresinde olduğu bile iddia edilemez. Bu ruhanî reis yetmiş sekiz yaşındadır. Yaşının çok ilerlemiş bulunması doktorlarını fazla ihtiyatlı olmağa sevketmekte ve herhangi bir yorgunluktan onu alıkoymağa teşvik eylemektedir. Buna rağmen Katolik büyük şer, Türkiye Başvekilî ve Hariciye Vekilini kabul etmek kararını vermekle, Türkiyeye verdiği ehemmiyeti tebarüz ettirmiştir. Papa, son zamanlarda sadece ve yalnız Fransız Başvekilini ve karısını kabule muvafakat etmişti. Maamafi, meşhur tabiriyle, Fransa «kilisenin kızı» sayılır ve tamamen katoliktir. Bu itibarla ona fazla teveccüh hiç de mübalâğalı addedilemez. Müslüman Türkiyenin mümessilini kabul etmekte gösterdiği azim ve karar Papanın, gerek Müslüman dünyasına ve gerek bilhassa dünya sulhüne atfettiği ehemmiyetin bâriz bir delilidir. Papa da, hemen bütün Garp ve Hristiyanlık âlemi gibi, komünizm tehlikesinden muztarıptır. Komünistlerin din düşmanı olmaları, bütün din liderlerinin bir blok teşkil ederek Şimalden gelecek bir taarruza karşı dayanışmalarını icap ettirmektedir. Bu itibarlardır ki Müslüman, Katolik, Protestan hattâ Buda'ya tapar bütün dindarların Bolşeviklik ve Komünizme karşı birleşmeleri ve mukaddes cihad bayrağını açmaları, Papalığın yüksek gayeleri aarsındadır. Bundan dolaydır ki Papa, Romadan geçen veya oraya uğrayan Müslüman lider ve şefleri mutlaka kabul ederek onlara dünyanın durumu hakkındaki düşüncelerini izah etmekten büyük bir zevk alıyor. Nitekim daha evvel de bazı Arap devletleri mümessillerini huzuruna kabul etmişti.

Belki tarihte ilk defadır ki Papa, bir Müslüman Türk lideriyle görüşüyor. Papalık, Katolik âleminin en yüksek ve nüfuzlu makamı olmakla kalmayıp ayrıca bir de cismanî hükûmet halini muhafaza etmektedir. Kendisine mahsus toprakları yâni Vatikan, ordusu ve her tarafta elçileri vardır. Bu itibarla maddeten zayıf ve mahdut da olsa mânen mâlik bir hükûmet sayılır. 12 nci Pie ise, şahsen dinî işlerden ziyade politika-ya ehemmiyet veren Papalardandır. Hattâ kendisine «Siyasî Papa» unvan ve lâkabını verenler çoktur. Yâni ruhanî cephe kadar siyasete de ehemmiyet veren bir zattır.

Bu son mülâkat, Katolik dünyasıyla Türkiyenin daha sıkı ve iyi

münasebetler tesis etmesine yardım ederse bundan iki taraf da büyük faydalar sağlayabilir.

Demek oluyor ki yalnız iç politikadaki huzurumuzu değil, dış politikadaki emniyet ve selâmetimizi Adnan Menderes'in parlak zekâ ve anlayışına medyun bulunuyoruz.

Binaenaleyh onu bugün değil, yarın da selâmlamak yurdunu ve millî menfaatini düşünen her Türkün vecibesi olacaktır.

.....

04 SA 1575

ULB Halle
000 161 11X

3/1

